

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΜΣ «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ»

Κοινωνικές Αναπαραστάσεις της Αριστεράς στη Σύγχρονη Ελλάδα: Το αποτύπωμα
της Ιστορίας, η δυναμική της Σύγκρουσης.

Μία διαγενεακή οπτική

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σταυρούλα - Βάλια Μαστοροδήμου

Αθήνα, 2020

Τριμελής Επιτροπή

Χρυσόχοου Ξένια, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπουσα)

Προδρομίτης Γεράσιμος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Χαντζή Αλεξάνδρα, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Σταυρούλα - Βάλια Μαστοροδήμου, 2020

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό, μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτική ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δε δηλώνει αποδοχή των γνώμών τής συγγραφέα.

Στο Βασίλη, τον μπαμπά μου.

Ευχαριστίες

Για την εκπόνηση αυτής της εργασίας ευχαριστώ πρωτίστως τους ανθρώπους που μοιράστηκαν μαζί μου τις τόσο σημαντικές ιστορίες τους – η εργασία αποτελεί κοινή μας δημιουργία. Την Ξένια Χρυσοχόου, που ακούει, σέβεται και συνυπολογίζει, και έτσι διδάσκει. Για να συναντηθούμε με κάποιους από τους συμμετέχοντες στην έρευνα, κινητοποιήθηκαν φίλοι, τους οποίους ευχαριστώ από καρδιάς. Οι συνοδοιπόροι στο μεταπτυχιακό - διδάσκοντες και συμφοιτητές - συνέβαλαν ξεχωριστά ο καθένας και η καθεμία στην όλη διεργασία. Ευχαριστώ τη μαμά και το Χρήστο για τη στήριξη. Με ιδιαίτερο τρόπο ευχαριστώ τους συντρόφους από την ΕΑΑΚ και τη νΚΑ για όσα έχουμε μοιραστεί, που τροφοδότησαν τα ερωτήματα και τις αναφορές αυτής της εργασίας.

Η εργασία αφιερώνεται στη μνήμη του Βασίλη, που με έμαθε την «ακριβή άνοιξη» των κοινωνικών αγώνων και την Πάντειο.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή:.....	9
Ιστορία.....	13
Θεωρητικό πλαίσιο.....	16
Μεθοδολογία:	18
Συμμετέχοντες/ουσες.....	18
Πίνακας 1: Συμμετέχοντες/ουσες.....	18
Μέθοδος	19
Εργαλείο Συνεντεύξεων	20
Πίνακας 2: Οδηγός συνέντευξης.....	21
Ανάλυση.....	22
Πρώτη Ανάλυση.....	23
Πίνακας 3. Θεματικές και υποθεματικές πρώτης ανάλυσης ΕΦΑ	23
Δεύτερη ανάλυση	24
Αποτελέσματα	25
Πρώτη ανάλυση.....	25
Α. Ο πυρήνας της κοινωνικής αναπαράστασης της Αριστεράς	25
Α.1 Οι θεμελιακές ιδέες.....	26
Α.2. Η έννοια του συλλογικού	30
Α3. Η Αριστερά ως σταθερή στάση ζωής και η Συνέπεια	32
Α4. Η έννοια της Ελπίδας και το ζήτημα του Εφικτού	32
Α5. Η Αριστερά σήμερα.....	35
Β. Η Σύγκρουση	41
Β1. Το δίπολο «Αριστερά – Δεξιά»	41
Β2. Η Εξουσία.....	44
Β.3 Αγώνας.....	46
Β.4 Βία	47
Β.5 Η Σύγκρουση ως αναγκαιότητα και επιλογή.....	49
Γ. Πλευρές της διαμόρφωσης πολιτικής συνείδησης.....	55
Γ1. Το διαγενεακό ζήτημα.....	55
Γ2. Πολιτικοποιημένα (και μη) ταυτότητα.....	57
Γ3. Πολιτικοποίηση και γνώση της πολιτικής Ιστορίας του 20ού αιώνα.....	61
Δ. Ψυχολογική και συναισθηματική επίδραση.....	63
Δ1. Φόβος.....	63
Δ2. Συναισθημα και πολιτικοποίηση.....	64
Δ3. Ψυχική επιβάρυνση.....	65
Δ4. Ικανοποίηση και Υπερηφάνεια	66

Δεύτερη Ανάλυση: ανά οικογένεια	69
Οικογένεια Α	69
Οικογένεια Β	71
Οικογένεια Γ	72
Οικογένεια Δ	73
Συμπεράσματα.....	75
Πρώτη ανάλυση «Θεματικές κατηγορίες»	75
Δεύτερη ανάλυση (ανάλυση ανά οικογένεια)	80
Βιβλιογραφικές αναφορές	83

Περίληψη

Καθώς οι Κοινωνικές Αναπαραστάσεις διαμορφώνουν τρόπους και βάσεις με τις οποίες οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται και οργανώνουν την πραγματικότητα, τις σχέσεις και τη δράση τους, σε αυτήν την εργασία μελετάμε τις Κοινωνικές Αναπαραστάσεις της Αριστεράς στην Ελλάδα και διερευνάμε την υπαγωγή της στην έννοια των «Θεμάτων». Ποιος λέει τι για την Αριστερά σήμερα; Επιλέγουμε μια διαγενεακή οπτική, για να μελετήσουμε πώς η Ιστορία της Αριστεράς στην Ελλάδα υπεισέρχεται στις διαδικασίες διαμόρφωσης των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Πώς η Ιστορία της δεκαετίας του 1940 - όταν η Αριστερά, εκπροσωπούμενη από το Κομμουνιστικό Κόμμα, πρωταγωνίστησε στην αντιναζιστική Αντίσταση, μα στη συνέχεια παραγκωνίστηκε, διώχθηκε και οδηγήθηκε στον Εμφύλιο Πόλεμο - επηρεάζει τη διαμόρφωση αυτών των αναπαραστάσεων; Στο σήμερα, πώς επηρεάζει η εμπειρία της διακυβέρνησης ΣΥ.ΡΙΖ.Α. τις κοινωνικές αναπαραστάσεις της Αριστεράς; Για να μελετήσουμε αυτά τα βασικά ερωτήματα, διεξαγάγαμε συνεντεύξεις με τους/τις συμμετέχοντες/ουσες που εκπροσωπούν τις τρεις γενιές τεσσάρων οικογενειών, ξεκινώντας από τις συμμετέχουσες της πρώτης γενιάς που έζησαν τα γεγονότα της δεκαετίας του 1940 με ενεργό στράτευση στην Αριστερά ή ως συγγενείς ανταρτών. Πώς επιδρά η πολιτική, οικογενειακή ιστορία στη σύνθεση της κοινωνικής αναπαραστάσης της Αριστεράς; Μεθοδολογικά αξιοποιήθηκε η Ερμηνευτική Φαινομενολογική Ανάλυση. Η έρευνα ανέδειξε ένα ευρύ και σταθερό φάσμα της έννοιας της Αριστεράς, η οποία γίνεται αντιληπτή ως ο πόλος της κοινωνικής αλλαγής στις διαδικασίες της κοινωνικής σύγκρουσης, ενώ διαφαίνεται η ισχυρή επίδραση της οικογενειακής πολιτικής ιστορίας στη διαμόρφωση των αναπαραστάσεων. Επισημαίνονται τα ενοποιητικά και τα διαφοροποιά σημεία στις αφηγήσεις των τριών γενεών.

λέξεις κλειδιά: κοινωνικές αναπαραστάσεις, θέματα, κοινωνική σύγκρουση, κοινωνική αλλαγή, ιστορία, συλλογική μνήμη, εμφύλιος πόλεμος, αντίσταση, διαγενεακή, ταυτότητα.

Abstract

As Social Representations form ways and bases for people to perceive and organize reality, relations and their own actions, in this project we study the social representations of the Left in Greece and examine its subsumption in the concept of “Themata”. Who says what about the Left nowadays? We choose an inter-generation perspective in order to study how the history of the left wing in Greece interferes in the procedures of social representations’ shaping. How does the history of the 1940s - when the left wing, represented by the Communist Party led the antinazi Resistance, but then was sidelined, persecuted and led to the Civil War - affects the shaping of these representations? Coming to nowadays, how does the experience of SYRIZA government influences the social representations of the Left? In order to study these basic questions, we have conducted interviews with participants representing the three generations of four families, starting with the first generation who experienced the events of the 1940s been a guerilla themselves or relative of a guerilla. We try to analyze the impact of family political history in the synthesis of social representation of the Left. Our tool of analysis has been Interpretative Phenomenological Analysis. Our research has revealed a wide and firm repertoire of the concept of the Left, which is considered as the main pole of social change in the procedures of social conflict, and a strong impact of the family political history in the shaping of the representations. Inter-generation commonalities and points of diversification are flagged.

Keywords: social representations, themata, social conflict, social change, history, collective memory, civil war, resistance, intergenerational, identity.

Εισαγωγή:

Στις κουλτούρες, στις κοινωνίες, στις ιστορίες, υπάρχουν κάποιες ιδέες που λειτουργούν ως αρχέτυπα, ως ο πυρήνας της συνείδησης, μέσω του οποίου οι υπόλοιπες εμπειρίες και γνώσεις διαμορφώνονται σε βάθος. Αυτές οι ιδέες ονομάζονται «Θέματα» (Moscovici & Vignaux, 1994). Ο Doise (1990) αναφέρεται στην ύπαρξη μίας σειράς διπόλων τα οποία αναδεικνύονται σε θεμελιώδεις συμβολικές αντιθέσεις και υπεισέρχονται έτσι σε ένα ευρύτατο φάσμα κοινωνικών αναπαραστάσεων. Με αυτές τις αφετηρίες προχωράμε στη μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων της Αριστεράς στη σύγχρονη Ελλάδα, θεωρώντας ότι εμπίπτει ακριβώς σε αυτά τα προαναφερθέντα θεωρητικά σχήματα. Δηλαδή, το δίπολο Αριστερά – Δεξιά γίνεται αντιληπτό ως ένα τέτοιας τάξης θεμελιώδες δίπολο και η έννοια «Αριστερά» ανάγεται σε αρχετυπικό «Θέμα», τέτοιο που διαπερνά το κοινωνικοπολιτικό γίνεσθαι, τις συνειδήσεις και τις στάσεις των κοινωνικών υποκειμένων. Άρα, θέλουμε να διερευνήσουμε το πώς συντίθεται και τι περιεχόμενα παίρνει η αναπαράσταση της Αριστεράς. Με δεδομένο ότι η αναπαράσταση λειτουργεί ως οργανωτική αρχή της συνείδησης και των σχέσεων των ανθρώπων (Doise, 2009), υποθέτουμε ότι ως διαμορφούμενη κοινωνική αναπαράσταση η Αριστερά επιδρά σε πλευρές του πώς αντιλαμβάνεται ο καθένας τον κόσμο, τις σχέσεις με τους άλλους, τη θέση του στην κοινωνία, τον πολιτισμό και συνολικά τις επιλογές ζωής. Πρόκειται για μία υπόθεση την οποία θέλουμε να διερευνήσουμε μέσα από το λόγο των συμμετεχόντων, όπως προτείνεται και στη λογική της επιστημονικής έρευνας περί «Θεμάτων» (Moscovici & Vignaux, 1994). Βλέποντας τις κοινωνικές αναπαραστάσεις ως γεννήματα της επικοινωνίας και της κοινωνικής επιρροής με τη διαμεσολάβηση των ομαδικών ιδεολογιών (Moscovici, 1982), επιχειρούμε να φωτίσουμε το πώς αυτά αποτυπώνονται στην «κοινή γνώση» για την Αριστερά. Περαιτέρω, τίθεται το ερώτημα σχετικά με τους κοινούς τόπους και τις διαφοροποιήσεις σε ό,τι αφορά τις αναδυόμενες αναπαραστάσεις. Τι συναντιλήψεις και τι αντιθέσεις διακρίνουμε στο λόγο των συμμετεχόντων/ουσών; Άλλωστε, τα κοινωνικά υποκείμενα δε θεωρούνται αφομοιωτές της κοινής γνώσης, μα στις διαδικασίες ανάδυσης και σύνθεσης των κοινωνικών αναπαραστάσεων ενυπάρχει η προσωπική τους διαμεσολάβηση (Staerklé, 2011). Έτσι, διαμορφώνονται τα βασικά μας ερωτήματα:

- Ποιος λέει τι για την Αριστερά σήμερα; Πώς και γιατί συντίθεται η κάθε Αναπαράσταση;

- Πώς στο λόγο των συμμετεχόντων/ουσών για την Αριστερά αντανακλώνται επιλογές και στάσεις ζωής;
- Πώς μιλάνε για την Αριστερά οι διαφορετικές γενιές;
- Πώς επηρεάζει το σχηματισμό των αναπαραστάσεων η οικογενειακή ιστορία ως βιωμένη ιστορική εμπειρία;
- Πώς υπεισέρχεται στο λόγο για την Αριστερά η έννοια της σύγκρουσης και πώς η σύγκρουση νοηματοδοτείται; Συγκεκριμένα, πώς οι συμμετέχοντες/ουσες ερμηνεύουν τις ιστορικές στιγμές στις οποίες η Αριστερά πρωταγωνίστησε ως πόλος κοινωνικοπολιτικών συγκρούσεων; Τι διάσταση παίρνει η ιστορικά κομβική εμπειρία του Εμφυλίου;
- Η πρόσφατη εμπειρία της διακυβέρνησης με αναφορά στην Αριστερά από το ΣΥΡΙΖΑ, πώς επιδρά στην κοινωνική αναπαράσταση της Αριστεράς;

Αυτά τα ερωτήματα επιχειρούμε να τα διερευνήσουμε μέσα από μία διαγενεακή οπτική, συνομιλώντας με τις τρεις γενιές τεσσάρων οικογενειών, η πρώτη εκ των οποίων βίωσε τον Εμφύλιο από την πλευρά της Αριστεράς. Μελετάμε το πώς γίνονται κατανοητές και νοηματοδοτούνται οι κοινωνικοπολιτικές συγκρούσεις στις οποίες πρωταγωνίστησε η Αριστερά, με αναφορά στην Ιστορία της και στο παρόν της, ανά γενιά και μέσα σε κάθε συμμετέχουσα οικογένεια. Η επιλογή του Εμφυλίου έγινε, διότι η Αριστερά εκείνη την εποχή αγκαλιάστηκε από μία μεγάλη πλειοψηφία του λαού και στράτευσε ανθρώπους σε μεγάλες μάχες, εν μέσω πολεμικών συνθηκών και διώξεων από το επίσημο κράτος, έχοντας ήδη πριν την Απελευθέρωση πετύχει με την Ελεύθερη Ελλάδα να δημιουργήσει προπλάσματα μίας ανατρεπτικής διακυβέρνησης (Μαργαρίτης, 2001). Περνώντας στη σύγχρονη πραγματικότητα, επιδιώκουμε να διερευνήσουμε το αν και πώς επηρεάζει τις αναπαραστάσεις για την Αριστερά η διακυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ, αφού για πρώτη φορά ανέλαβε την εκτελεστική εξουσία μία πολιτική δύναμη με αναφορές και Ιστορία στην Αριστερά. Στόχος είναι να διερευνήσουμε το πώς η κοινωνική αναπαράσταση της Αριστεράς καθορίζεται από την εμπειρία του παρελθόντος, πώς διαμορφώνεται με τη βίωση του παρόντος και πώς όλα αυτά νοηματοδοτούνται και γίνονται περιεχόμενο αφήγησης και αντικείμενο ερμηνείας (Miller, Chan & Farmer, 2018).

Για την επιλογή της διαγενεακής, οικογενειακής οπτικής σημειώνουμε ότι γίνεται με βασικό κριτήριο το ότι οι κοινωνικές αναπαραστάσεις συνιστούν

συμβολικές πραγματικότητες που διαρκώς αλληλοδιαπλέκονται και παρεμβάλλονται σε πλήθος κοινωνικών σχέσεων, και συνδέονται με συλλογικές πραγματικότητες και σχεσιακά συστήματα των κοινωνικών υποκειμένων. Με βάση τις σύγχρονες προσεγγίσεις για τις λειτουργίες των οικογενειών, όπως αποτυπώνονται για παράδειγμα στις αρχές της Συστημικής σκέψης, βλέπουμε ότι η οικογένεια ως δομή συνθέτει ένα πολυεπίπεδο και πολυδαίδαλο σύστημα σχέσεων. Το σύστημα αυτό δεν αναπτύσσεται και δε λειτουργεί εν κενώ, μα εντός ενός ευρύτερου πολιτισμικού συστήματος, το οποίο εμπεριέχει το παρόν και το παρελθόν σε διάλογο, και του οποίου πλευρές καθορίζουν αξίες και πεποιθήσεις και εισδύουν ακόμα και στη γλώσσα των μελών (McGoldrick, 2002).

Με βάση αυτά, μας ενδιαφέρει να διερευνήσουμε το πώς η βιωμένη εμπειρία της μεγαλύτερης κοινωνικοπολιτικής σύγκρουσης στην Ελλάδα του 20ού αιώνα, διαπερνά τις γενιές οικογενειών που έζησαν τα γεγονότα και τα συμπεριλαμβάνουν σε στάσεις και στις οικογενειακές αφηγήσεις, και πώς διαγενεακά επηρεάζει τη διαμόρφωση αναπαραστάσεων για την ίδια την Αριστερά, που αποτελεί οικογενειακή ιστορία των συμμετεχόντων/ουσών. Αναμένεται να είναι πλουσιότερες οι αφηγήσεις ανθρώπων οι οποίοι έχουν βιωματικό ενδιαφέρον για το μελετώμενο ζήτημα (Miller et al, 2018).

Επιλέγουμε να καταγράψουμε το λόγο οικογενειών των οποίων η πρώτη γενιά (αυτή, δηλαδή, που βίωσε την Κατοχή, των Εμφύλιο και τις πρακτικές του μετεμφυλιακού κράτους) ανήκε στην Αριστερά. Η επιλογή αυτή γίνεται, επειδή θεωρούμε σημαντικό το να μελετηθεί ακριβώς το πώς οι άνθρωποι που βίωσαν την κορυφαία σε ένταση και κοινωνικοπολιτική σημασία πολιτική σύγκρουση στη σύγχρονη Ελλάδα διαμορφώνουν πλαίσια κατανόησης και δίνουν νόημα σε αυτά τους τα βιώματα και στις ιδεολογικές αρχές που τους κίνησαν. Πώς αυτή η βιωμένη Ιστορία υπεισέρχεται, απηχείται και καθορίζει τις συνθετικές των αναπαραστάσεων διαδικασίες για τις επόμενες γενιές; Πώς «φέρουν» τις ιστορίες, τις αφηγήσεις, τις αποκρυφθείσες πλευρές, τα βιώματα από τη θέση των παιδιών και των εγγονιών των πολεμιστών και πώς η Ιστορία διαπλέκεται με τις δικές τους συμβολικές πραγματικότητες και τοποθετήσεις; Πώς βλέπουμε, δηλαδή, στο λόγο τους τις αναπαραστάσεις να συντίθενται ως γεννήματα της επικοινωνίας σε επίπεδο οικογενειακό, διαγενεακό, κοινωνικοπολιτικό; Πώς νοηματοδοτείται από αυτούς/ές η διαμεσολάβηση των ομαδικών ιδεολογιών (Moscovici, 1982);

Σε μία εποχή που χρονικά ξεμακραίνουμε από τα μεγάλα εκείνα γεγονότα και στην οποία εμφανίζεται η τάση ιστορικού αναθεωρητισμού και σχετικοποίησης των

πολιτικών ευθυνών της περιόδου του Β' Παγκοσμίου πολέμου τόσο στην επιστημονική συζήτηση όσο και συνολικά στο δημόσιο διάλογο, αξίζει να φωτιστούν αυτά τα ερωτήματα ως πλευρές του τρόπου διαμόρφωσης κοινωνικών αναπαραστάσεων και συνείδησης¹.

Από μεθοδολογικής άποψης, επιλέγουμε να διεξαγάγουμε ποιοτική έρευνα, συγκεκριμένα θεωρούμε πρόσφορη την Ερμηνευτική Φαινομενολογική Ανάλυση (στο εξής ΕΦΑ). Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις συνιστούν μία θεωρία που μελετά δυναμικά φαινόμενα. Έτσι, προτείνεται να μελετώνται εντός του εκάστοτε πλαισίου και νοήματος το οποίο διαμορφώνουν οι σχέσεις μεταξύ των φαινομένων (Markova, 2008). Μία τέτοια ανάλυση δίνει το χώρο να ξεδιπλωθεί ο τρόπος που οι ίδιοι/ες οι συμμετέχοντες/ουσες αντιλαμβάνονται και νοηματοδοτούν την εμπειρία τους, και μας δίνει τη δυνατότητα να δούμε τις Κοινωνικές Αναπαραστάσεις «εν δράσει», να διερευνηθεί το πώς χτίζονται, πώς γίνονται τρόποι να μιλήσουν οι άνθρωποι για τα πράγματα. Υπάρχουν σημεία που γίνονται λόγος για να ενδυναμωθούν και άλλα για να αποδομηθούν; Ποιες πλευρές γίνονται αντικείμενα ερμηνείας και με τι εργαλεία; Ταυτόχρονα, επιχειρούμε να διερευνήσουμε το πώς μέσα από τις αφηγήσεις τους κατασκευάζουν την ίδια την «πραγματικότητα» αυτού για το οποίο μιλάνε, δηλαδή το πώς νοηματοδοτούν την Αριστερά και τη δική τους ταυτότητα μέσα σε αυτήν τη διαδικασία.

¹ Παραθέτουμε σχετική αρθρογραφία:

- Τζόκας, Σ. (2019, Ιουνίου 28). Ιστορικός Αναθεωρητισμός. Εφημερίδα των Συντακτών. Ανακτήθηκε 10 Ιανουαρίου 2020 από: https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/201574_istorikos-anatheoritismos
- Γιαννουλόπουλος, Γ. (2017, Φεβρουάριος 19). Της Εθνικοφροσύνης Ήλιε Νοητέ. Εφημερίδα των Συντακτών. Ανακτήθηκε 25 Νοεμβρίου 2019 από: https://www.efsyn.gr/themata/fantasma-tis-istorias/100457_tis-ethnikofrosynis-ilie-noite
- Κωστόπουλος, Τ. (2019, Νοέμβριος 10). Η «Αγία Ελένη» της εθνικοφροσύνης. Εφημερίδα των Συντακτών. Ανακτήθηκε 25 Νοεμβρίου 2019, από: https://www.efsyn.gr/themata/fantasma-tis-istorias/218273_i-agia-eleni-tis-ethnikofrosynis
- Στανγκανέλλης, Π.Ι. (2015, Οκτώβριος 25). Πόλεμος, Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος. Η Σύγχρονη Ιστοριολογία του Ακραίου Κέντρου. Αναγνώσεις Αυγής. Ανακτήθηκε 25 Νοεμβρίου 2019 από: https://avgi-anagnoseis.blogspot.com/2015/10/blog-post_43.html

Ιστορία

Για τη Jodelet (1990), η Ψυχολογία και η Ιστορία συναντιούνται στις κοινωνικές αναπαραστάσεις. Σε αυτό το κεφάλαιο, καταγράφουμε βασικά ιστορικά σημεία της διαδρομής της Αριστεράς και του ΚΚΕ, από την ίδρυση του κόμματος μέχρι τη λήξη του Εμφυλίου.

Το 1918, μέσα από τις διεργασίες του 1^{ου} Πανελλαδικού Σοσιαλιστικού Συνεδρίου ιδρύθηκε το Σοσιαλιστικόν Εργατικόν Κόμμα της Ελλάδος (στο εξής ΣΕΚΕ), ως κόμμα της εργατικής τάξης και των άλλων εργαζομένων, πατριωτικού και την ίδια στιγμή διεθνιστικού. Το 1924, στο 3^ο συνέδριο, μετονομάζεται σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (στο εξής ΚΚΕ), απόφαση που θεωρείται σταθμός για την πορεία της Αριστεράς και των εργατικών και κοινωνικών αγώνων. Στην περίοδο του Μεσοπολέμου, πρωτοστάτησε σε εργατικούς/αγροτικούς/απεργιακούς αγώνες και σε κρίσιμες πολιτικές μάχες, εν μέσω συνεχιζόμενων διώξεων κατά των μελών του (Ιστορικό Τμήμα της Κ.Ε. του ΚΚΕ, 2012).

Με την έναρξη του πολέμου στην Ελλάδα, το ΚΚΕ βρίσκεται αποδεκατισμένο λόγω των διώξεων. Ο Νίκος Ζαχαριάδης δημοσιεύει επιστολή με την οποία καλεί τον ελληνικό λαό να πολεμήσει στον αντιφασιστικό πόλεμο και συμπληρώνει, προβάλλοντας τη λογική με την οποία το ΚΚΕ αργότερα πρωτοστατεί στην Αντίσταση,: *«Επαθλο για τον εργαζόμενο λαό και επιστέγασμα για το σημερινό του αγώνα πρέπει να είναι και θα είναι, μια καινούργια Ελλάδα της δουλειάς, της λευτεριάς, λυτρωμένη από κάθε ξενική ιμπεριαλιστική εξάρτηση και από κάθε εκμετάλλευση, μ' ένα πραγματικά παλλαϊκό πολιτισμό»* (Ζαχαριάδης, 2011). Οι κομμουνιστές εξόριστοι και κρατούμενοι ζητούν να σταλούν στο μέτωπο, κάτι που η δικτατορία Μεταξά αρνείται. Τον Απρίλιο του 1941 η Αθήνα καταλαμβάνεται από τα ναζιστικά στρατεύματα και επιβάλλεται η τριπλή Κατοχή της χώρας. Το ΚΚΕ προσπαθεί να ανασυγκροτηθεί με στόχο τον αντιφασιστικό-εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα (Ιστορικό Τμήμα της Κ.Ε. του ΚΚΕ, 2012).

Στις 27 Σεπτεμβρίου 1941 ιδρύεται το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο με πρωτοβουλία του ΚΚΕ και τη συμμετοχή των μικρών κομμάτων Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας, Αγροτικό Κόμμα Ελλάδας, Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδας. Ένα χρόνο μετά ο Δημήτρης Γληνός συντάσσει το μανιφέστο «Τι είναι και τι θέλει το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο», στο οποίο εκθέτει ως στόχους την απελευθέρωση και την πάλη για την επιβίωση του λαού, ενώ θεωρεί πραγματική απελευθέρωση *«αν ο λαός*

κρατήσει στα χέρια του τη λευτεριά του, και εξασκεί τα κυριαρχικά του δικαιώματα απεριόριστα και στον καιρό της ειρήνης» και αποτυπώνει το αριστερό ιδεολογικό στίγμα με την επισήμανση ότι αγωνίζεται για τον «πρωτοποριακό νεοελληνικό σοσιαλιστικό πολιτισμό» (Γληνός, 1944). Το Φεβρουάριο του 1942 ιδρύεται ο Εθνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός με επικεφαλής τον Άρη Βελουχιώτη. Για την έξοδο στο βουνό έδειχναν ενδιαφέρον και οι Άγγλοι, στρεφόμενοι στον ΕΔΕΣ και το Ναπολέοντα Ζέρβα (Χαριτόπουλος, 2003).

Το ρήγμα ανάμεσα στις πολιτικές παρατάξεις – που οδήγησε στον Εμφύλιο – ήταν ανοιχτό μέσα στην Κατοχή και την Αντίσταση, και μάλιστα το βρετανικό βλέμμα ήταν ήδη στραμμένο σε αυτό, καθώς η Αγγλία θεωρούσε επικίνδυνη για τις μεταπολεμικές βλέψεις της στη Μεσόγειο την ισχύ του ΕΑΜ (Σφήκας, 2001). Ο ΕΛΑΣ σημειώνει επιτυχίες και απελευθερώνει σημαντικό τμήμα της χώρας. Το Μάρτιο του 1944 στην Ευρυτανία συστάθηκε η Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης και τον Απρίλιο του 1944 έγιναν εκλογές στις απελευθερωμένες περιοχές με δικαίωμα ψήφου – για πρώτη φορά – σε γυναίκες και άντρες άνω των 18 ετών. Εκλέχτηκε το Εθνικό Συμβούλιο, που το Μάιο στις Κορυσχάδες διαμόρφωσε το σχετικό ψήφισμα στο οποίο επιχειρείται να εκπληρωθεί το όραμα της λαϊκής εξουσίας (Ιστορικό Τμήμα της Κ.Ε. του ΚΚΕ, 2012).

Ενώ στη χώρα διαμορφώνεται μία δυαδική εξουσία, το Μάιο του 1944 διεξάγεται στο συνέδριο του Λιβάνου στο οποίο αποφασίζεται η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας. Η Συμφωνία της Καζέρτας (Σεπτέμβριος 1944) ορίζει να υπαχθούν όλες οι αντάρτικες δυνάμεις υπό βρετανικό στρατιωτικό έλεγχο. Στην Ελλάδα είναι εμφανής η ισχύς του ΕΑΜ. Το «ελληνικό ζήτημα» τίθεται στη διεθνή συζήτηση και η Αγγλία εξασφαλίζει την επιρροή. Το διάστημα μέχρι και το Δεκέμβριο του 1944 στην Αθήνα διαφαίνεται η προοπτική της σύγκρουσης. Την 1^η Δεκεμβρίου παραιτούνται οι ΕΑΜικοί υπουργοί και δύο ημέρες μετά το ΕΑΜ έχει καλέσει συλλαλητήριο, το οποίο χτυπιέται και οδηγείται σε αιματοχυσία. Την επομένη, ο ΕΛΑΣ προχωράει σε επιθέσεις και καταλήψεις αστυνομικών τμημάτων στην Αθήνα. Εναντίον του επεμβαίνουν βρετανικές στρατιωτικές δυνάμεις μέχρι τις 17 Δεκεμβρίου (Κουσουρής, 2015).

Το Φεβρουάριο του 1945 η Συμφωνία της Βάρκιζας επιβάλλει τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ, ο οποίος υλοποιείται μέχρι το τέλος του μήνα. Η Εθνοφυλακή και οι Άγγλοι υπερισχύουν. Έκτοτε, ξεκινά ένα κύμα διώξεων κατά των ΕΑΜικών αγωνιστών, γνωστό ως «Λευκή Τρομοκρατία», που υλοποιούνταν από κρατικές και παρακρατικές αντικομμουνιστικές δυνάμεις (Ραζάκος, 2016). Για το Μάρτιο του 1946 έχουν οριστεί

εκλογές, από τις οποίες το ΚΚΕ αποφάσισε να απόσχει και την αποχή να υπερβαίνει το 50% (Γιώγος, 2016). Ταυτόχρονα, από τις αποφάσεις της Κεντρικής Επιτροπής διαφαίνεται η στροφή στην ένοπλη πάλη, χωρίς, όμως, να σιωπήσουν οι φωνές για πολιτικές επιλογές. Ανήμερα των εκλογών του 1946 γίνεται η αντάρτικη επίθεση κατά της Χωροφυλακής στο Λιτόχωρο, τον Οκτώβριο συγκροτείται το Γενικό Αρχηγείο των Ανταρτών, που μετονομάζεται σε Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας (στο εξής ΔΣΕ) το Δεκέμβριο. Η σύγκρουση φουντώνει το 1947, με το ΚΚΕ όμως να επιδιώκει σταθερά στις πολιτικές λύσεις (Σκολαρίκος, 2016). Η αμερικανική εμπλοκή εκείνη τη χρονιά είναι καθοριστική. Οι μάχες στο Γράμμο είναι αποφασιστικές και λήγουν με τη συντριβή του ΔΣΕ. Παράλληλα με τις στρατιωτικές μάχες, η Δεξιά στην περίοδο του Εμφυλίου συστηματικά εξαπέλυε ενέργειες ταπείνωσης της άλλης πλευράς, με τους βιασμούς γυναικών να ξεχωρίζουν (Μαργαρίτης, 2001). Μία νέα περίοδος διώξεων κατά της Αριστεράς ξεκινούσε.

Μεταπολεμικά, η προσπάθεια του επίσημου ελληνικού κράτους να καταρρίψει τη δυναμική του ΕΑΜικού κινήματος και άρα την ενίσχυση της Αριστεράς, πήρε και τη μορφή της ηρωοποίησης ομάδων με δοσιλογικό παρελθόν οι οποίες είχαν βρεθεί αντίπαλοι και διώκτες του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, όπως τα Τάγματα Ασφαλείας (Κωστόπουλος, 2005).

Θεωρητικό πλαίσιο

Σύμφωνα με τη Markova (2008), μέσα από τη σύνθεση των κοινωνικών αναπαραστάσεων οι άνθρωποι επιχειρούν να βρουν νόημα, να κατασκευάσουν, να διατηρήσουν και να μεταμορφώσουν την πραγματικότητά τους. Πρόκειται, επιπλέον, για μία κοινωνιοψυχολογική θεωρία η οποία έχει θεωρηθεί πρόσφορη για τη μελέτη σύνθετων κοινωνικών φαινομένων, διότι προσεγγίζει την ανθρώπινη σκέψη – σε συνειδητό και υποσυνείδητο επίπεδο – μέσα στο δυναμικό κοινωνικό – ιστορικό – πολιτισμικό πλαίσιο και συνάμα προσανατολίζεται στις κοινωνικές πρακτικές. Οι αναπαραστάσεις γίνονται αντιληπτές σε μία βαθιά σύνδεση με τις κοινωνικές ομάδες και την κουλτούρα, θεωρούμενες δηλαδή δυναμικά κοινωνικά φαινόμενα και άρα όχι «ουδέτερες» έννοιες. Σε αυτήν τη φύση των κοινωνικών αναπαραστάσεων βρίσκει κατάλληλο ερευνητικό εργαλείο η έννοια της Αριστεράς.

Η έννοια των «θεμάτων» έχει τοποθετηθεί στον πυρήνα της θεωρίας των Κοινωνικών Αναπαραστάσεων. Τα «Θέματα» συγκατασκευάζονται σε διεργασίες συλλογικές – που αναφέρονται στην κουλτούρα, τα κοινωνικά τεκταινόμενα, την Ιστορία – και προσωπικές – με την έννοια της προσωπικής εμπειρίας, της ιδιαίτερης σκέψης και φαντασίας, του πώς ο καθένας ερμηνεύει, αφηγείται, κατασκευάζει υποθέσεις και επιχειρήματα (Markova, 2017). Στην ελληνική κοινωνία, η ριζωμένη στα βάθη των αιώνων κουλτούρα της κοινότητας διοχετεύτηκε στην πορεία στην «ευρεία οικογένεια», που έγινε πια φορέας κοινών στόχων, σαφών αξιών και αλληλεπιδράσεων (Κατάκη, 2012). Έτσι, διαμορφώνεται ως αφετηριακό μας ερώτημα το τι μορφή παίρνει αυτή η συγκατασκευή εντός των οικογενειών. Υποθέτουμε ότι συλλογικές και οικογενειακές υπαγωγές έρχονται να σφραγίσουν τη σκέψη, τη δράση και των λόγων των συμμετεχόντων/ουσών.

Η επιλογή της Ιστορίας και της μνήμης (συλλογικής και οικογενειακής) ως αξόνων για τη μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων της Αριστεράς βασίζεται σε δύο διαστάσεις που λειτουργούν αλληλοσυμπληρωματικά: αφενός η συλλογική μνήμη έρχεται ως γέννημα των κοινωνικών αναπαραστάσεων και αφετέρου λειτουργεί ως παράμετρος σύνθεσης ενός αναπαραστασιακού πεδίου (Roussiau & Renard, 2003).

Η «θεματική» - αναπαραστασιακή αντίληψη επηρεάζει διαμορφωτικά τις γλωσσικές επιλογές των κοινωνικών υποκειμένων (Moscovici & Vignaux, 1994) και με βάση αυτό εδώ καταπιανόμαστε με το λόγο των συμμετεχόντων/ουσών γύρω από την Αριστερά, την ιστορία και τη σύγχρονη παρουσία της.

Η κοινωνική αλλαγή είναι ένα «παιχνίδι τριών»: συμμόρφωση, σύγκρουση και επιρροή» (Mugny & Παπαστάμου, 1982). Για αυτό διερευνάμε το πώς γίνεται αντιληπτή η σύγκρουση: αναδεικνύεται η σύγκρουση της Αριστεράς με τις κυρίαρχες δυνάμεις και σε κάποιες περιπτώσεις η «ενδοαριστερή» σύγκρουση.

Η Αριστερά αξιολογείται για το αν μπορεί να προωθεί τα συμφέροντα των εργαζομένων με κριτήριο το αν αντιτίθεται με το δόγμα TINA (“There Is No Alternative” – «Δεν Υπάρχει Εναλλακτική») (Laibman, 2012). Η Αριστερά παρεμβαίνει αποτελεσματικά και πολιτικοποιεί τα κοινωνικά κινήματα, εφόσον αποτελεί ενεργό μέρος τους και μοιράζεται τη συλλογική ευθύνη, σέβεται τη δημοκρατία και τη σχετική αυτονομία τους. Διαφορετικά, η δυσπιστία απέναντι στην πολιτική μπορεί να συμπαρασύρει και την Αριστερά (Σωτήρης, 2011).

Δίνουμε ξεχωριστή σημασία στην «Πολιτικοποιημένη Ταυτότητα» (Simon & Klandermans, 2001) και θέλουμε να διερευνήσουμε πώς εν προκειμένω η ύπαρξη ή η ανυπαρξία τέτοιας ταυτότητας αλληλεπιδρά με την αναπαράσταση των συμμετεχόντων/ουσών για την Αριστερά. Πώς μέσα σε αυτήν την αλληλεπίδραση – εκεί, δηλαδή, που ο κάθε συμμετέχων είναι κομμάτι και κοινωνός της ευρύτερης Ιστορίας, των οικογενειακών ιστοριών και πιθανώς μίας πολιτικοποιημένης ταυτότητας – συντίθεται η κοινωνική αναπαράσταση της έννοιας της Αριστεράς;

Μεθοδολογία:

Συμμετέχοντες/ουσες

Η επιλογή των συμμετεχόντων/ουσών έγινε βάσει των προκαθορισμένων κριτηρίων (inclusion criteria) που απαντούν τον ερευνητικό στόχο (Ανδρουτσοπούλου, 2014). Σημειώνουμε ότι το κριτήριο συμμετοχής ήταν η πρώτη γενιά να έχει βιώσει την περίοδο του Εμφυλίου από την πλευρά της Αριστεράς. Για τις επόμενες γενιές, επιλέξαμε να υπάρχουν διαφορετικές πολιτικές επιλογές, ώστε να καταγραφεί ένα ευρύτερο πλήθος αντιλήψεων και τοποθετήσεων. Οι συμμετέχοντες/ουσες παρουσιάζονται με ψευδώνυμα.

Πίνακας 1: Συμμετέχοντες/ουσες

Οικογένεια Α	
Ουρανία	90, σύζυγος αντάρτη
Μάνος	64, συνταξιούχος, πρώην μέλος του ΚΚΕ
Ιορδάνης	37, ιστορικός, ενεργό μέλος στην εξωκοινοβουλευτική κομμουνιστική Αριστερά
Οικογένεια Β	
Άννα	94, αντάρτισσα
Αλέκος	68, ελεύθερος επαγγελματίας, μέλος του ΚΚΕ
Χριστόφορος	36, ιδιωτικός υπάλληλος
Οικογένεια Γ	
Τασία	99, σύζυγος αντάρτη, αδερφή ανταρτών και δολοφονημένης από Χίτες
Γαρυφαλιά	64, δημόσια λειτουργός
Σοφία	36, ελεύθερη επαγγελματίας
Οικογένεια Δ	
Ελένη	92, αντάρτισσα
Πέτρος	66, συνταξιούχος, μέλος του ΣΥΡΙΖΑ
Καρολίνα	24, κοινωνική επιστήμονας

Μέθοδος

Εισαγωγικά, πρέπει να σημειώσουμε τις βασικές αρχές που διέπουν τη λογική της ποιοτικής έρευνας. Συγκεκριμένα, κεντρικό μέλημα είναι η διερεύνηση του νοήματος και της ερμηνείας, με επαγωγική έρευνα, η προσήλωση στο κάθε φορά τοποθετημένο εντός πλαισίου και περιεχομένου νόημα, η παραδοχή του ότι η προσωπική οπτική του/της ερευνητή/τριας υπεισέρχεται στην όλη ερευνητική διαδικασία. Τα φαινόμενα μελετώνται υπό μία ολιστική οπτική στην εξέταση των φαινομένων και απορρίπτεται η λογική της γραμμικής αιτιότητας, ενώ θεωρείται σημαντική η έννοια της διεργασίας, όπου τα φαινόμενα εξετάζονται ως δυναμικά συστήματα. Δίνουμε έμφαση στη μοναδικότητα των ανθρώπων και η εμπειρία της συμμετοχής στην έρευνα αντιμετωπίζεται ως σημαντική για τη ζωή των συμμετεχόντων/ουσών. Για αυτό, η προσωπική επαφή με αυτούς/ες γίνεται με πνεύμα σεβασμού και ισοτιμίας. (Figgou & Pavlopoulos, 2019, Ανδρουτσοπούλου, 2014). Σε ό,τι αφορά την εγκυρότητα και την αξιοπιστία, προτείνεται η υιοθέτηση κριτηρίων που αντιστοιχούν στην ερμηνευτική λογική της ποιοτικής έρευνας, όπως η συνοχή της ανάλυσης, η παραγωγή νέων ερμηνειών, η ανάδειξη νέων ερωτημάτων, ο προσανατολισμός των συμμετεχόντων/ουσών και η κατανόηση μέσω της οπτικής τους (Figgou & Pavlopoulos, 2019: 8).

Επιλέξαμε την Ερμηνευτική Φαινομενολογική Ανάλυση (στο εξής ΕΦΑ), διότι τα ερωτήματά μας είναι ανοιχτά και διερευνητικά, και μας ενδιαφέρει να φωτίσουμε το πώς οι συμμετέχοντες βιώνουν και νοηματοδοτούν την εμπειρία τους (Larkin & Thompson, 2011). Ο σκοπός της ερμηνευτικής φαινομενολογικής ανάλυσης είναι να ερευνήσει με λεπτομέρεια πώς οι συμμετέχοντες δίνουν νόημα στον προσωπικό και κοινωνικό κόσμο και πώς νοηματοδοτούν συγκεκριμένες εμπειρίες και γεγονότα (Smith & Osborn, 2003). Μάλιστα, θέλουμε εδώ να διερευνήσουμε το πώς οι συμμετέχοντες διαμορφώνουν τις αναπαραστάσεις για την Αριστερά μέσα από ένα πολυδιάστατο πρίσμα, συμπεριλαμβάνοντας επεξεργασίες γνωστικές, συναισθηματικές, συμπεριφορικές (Miller et al., 2018, Finlay, 2011), μαζί με τις πολιτικές. Καταπιανόμαστε με τον τρόπο που οι συμμετέχοντες/ουσες μιλάνε για τα πράγματα, θεωρώντας ότι η πραγματικότητα μπορεί να γίνει αντιληπτή με όρους γλωσσικής κατασκευής, συλλογικής και ιστορικής (δηλαδή, ορισμένης στο χωροχρόνο) (Ανδρουτσοπούλου, 2014).

Οι άνθρωποι μπορεί να βιώνουν το εκάστοτε φαινόμενο με κοινό τρόπο, όμως να το νοσηματοδοτούν και να το ερμηνεύουν με διαφορετικές αποχρώσεις (Miller et al., 2018). Προκειμένου να μελετήσουμε αυτές τις αποχρώσεις, λαμβάνουμε υπόψη κατά την ανάλυση ερωτήματα όπως: Πώς κατασκευάζεται στο λόγο η κοινωνική αναπαράσταση και η ίδια η ταυτότητα των συμμετεχόντων/ουσών, οι οποίοι/ες διεξάγουν μία ενεργητική οργάνωση του ιστορικά διαθέσιμου ερμηνευτικού ρεπερτορίου που αποτελούν οι κοινωνικές αναπαραστάσεις. Γιατί γίνονται οι συγκεκριμένες κατασκευές τώρα, στο οικογενειακό, ιδεολογικό, πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο; Ποιες είναι οι ιστορικά και κοινωνικά διαθέσιμες αναπαραστάσεις και θέσεις του/της κάθε συμμετέχοντα/ουσας; Ποιο είναι το έρεισμα του λόγου, δηλαδή από ποια θέση μιλάει; Μήπως μεταφέρει στο λόγο του φωνές άλλων;

Στη διαδικασία της ΕΦΑ παραμένει σημαντική η οπτική του ερευνητή/της ερευνήτριας (Larkin & Thompson, 2011). Εν προκειμένω, τα κίνητρα και η οπτική της ερευνήτριας συνδέονται με την προσωπική της συμμετοχή στο χώρο της Αριστεράς, καθώς και με την εκπαίδευσή της στη Συστημική Ψυχοθεραπεία και τις αφηγηματικές τεχνικές (σε ό,τι αφορά τη διαγενεακή επιλογή και την έμφαση στην προσωπική αφήγηση των συμμετεχόντων).

Εργαλείο Συνεντεύξεων

Ως εργαλείο της έρευνας επελέγησαν οι ημιδομημένες συνεντεύξεις, διότι αυτό το εργαλείο προσφέρεται για να δοθεί ο χώρος στους συμμετέχοντες να αναπτύξουν την προσωπική τους αφήγηση πηγαία, χωρίς καθοδήγηση από την ερευνήτρια, και να εκθέσουν πεποιθήσεις και αντιλήψεις τους (Smith & Osborn, 2003). Η καταγραφή της ιστορίας των συμμετεχόντων με τον τρόπο που οι ίδιοι θέλησαν να τη μοιραστούν ήταν βασικός μας στόχος.

Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν από τον Ιούλιο μέχρι και τον Οκτώβριο του 2019. Οι 11 από τους 12 συμμετέχοντες κατοικούν στην Αττική και μία στη Θεσσαλονίκη. Πρέπει εδώ να καταγραφούν κάποιες παράμετροι που είτε εμπόδισαν τη συμμετοχή κάποιων ανθρώπων είτε κατά τη διεξαγωγή της συνέντευξης έφεραν εμπόδια ή δε συμβάδισαν με το ερευνητικό πλαίσιο. Συγκεκριμένα, υπήρξε περίπτωση γυναίκας που κατατάσσεται στην πρώτη γενιά, η οποία, παρότι παραμένει πολιτικά στρατευμένη στην Αριστερά και τα άλλα μέλη της οικογένειας ήθελαν να συμμετάσχουν στην

έρευνα, αρνήθηκε τη συμμετοχή λόγω συναισθηματικής επιβάρυνσης. Σε κάποια από τις συμμετέχουσες της πρώτης γενιάς, η σωματική κόπωση δεν επέτρεψε να εμβαθύνει όσο ήθελε στην αφήγησή της. Ένα άλλο ενδιαφέρον σημείο, είναι ότι από μέλος της δεύτερης γενιάς εκφράστηκε η επιθυμία να μιλήσει για μία πιο ψυχολογική διάσταση των βιωμάτων, που πιθανώς μπορεί να αποτελεί αξιόλογο υλικό για μία διαφορετική επιστημονική έρευνα.

Διαμορφώθηκε ένας οδηγός συνέντευξης με έξι ενότητες ανοιχτών ερωτήσεων. Με την εξαίρεση της πρώτης ερώτησης με την οποία ζητάμε τις τρεις πρώτες λέξεις που έρχονται στο μυαλό του συμμετέχοντα στο άκουσμα της λέξης «Αριστερά», η σειρά παρουσίασης και η συγκεκριμένη διατύπωση των ερωτήσεων δεν ήταν σταθερή. Αυτή η επιλογή έγινε για να ακολουθούμε την αφήγηση των συμμετεχόντων και τα θέματα που οι ίδιοι έθεταν. Αυτός ο τρόπος συζήτησης φαίνεται να δημιουργεί μία καλή σχέση μεταξύ ερευνήτριας και συμμετεχόντων, συνθήκη ευνοϊκή για το ξεδίπλωμα της αφήγησης (Smith & Osborn, 2003).

Πίνακας 2: Οδηγός συνέντευξης

1)	Πείτε μας τρεις λέξεις που σκέφτεστε, όταν ακούτε τη λέξη «Αριστερά». Μπορείτε σύντομα να μας εξηγήσετε τη σημασία της κάθε λέξης για εσάς;
2)	Ο Εμφύλιος υπήρξε ιστορικό γεγονός τεράστιας σημασίας, συνολικά για τη χώρα και ειδικά για την Αριστερά, μετά τον αγώνα της Αντίστασης. Μπορείτε να μας πείτε πώς αντιλαμβάνεστε την παρουσία και τις επιλογές της Αριστεράς τότε;
- Τι θεωρείτε ότι συνέβαλε στο να αποκτήσει τόσο μεγάλη σύνδεση με πλειοψηφικά κομμάτια του ελληνικού λαού;
- Πώς βλέπετε τις πολιτικές επιλογές α) αρχικά της προσπάθειας να επιτευχθεί η συναίνεση (συμφωνία της Βάρκιζας) και β) μετά, της σύγκρουσης με το αστικό κράτος και τη δημιουργία του Δ.Σ.Ε.;
3)	Η οικογενειακή σας ιστορία / η προσωπική σας συμμετοχή στην Αριστερά και στον Εμφύλιο, πώς επηρεάζει τις δικές σας πολιτικές επιλογές;
4)	Θεωρείτε ότι η γνώση της πολιτικής Ιστορίας του 20ού αιώνα στην Ελλάδα παίζει ρόλο στη συγκρότηση πολιτικής αντίληψης και ταυτότητας σήμερα;

Μπορείτε να μας εξηγήσετε πώς θεωρείτε ότι επηρεάζει ή γιατί θεωρείτε ότι δεν επηρεάζει;

5) Η εκλογή του ΣΥΡΙΖΑ στην κυβέρνηση, το 2015, έχει υπάρξει ιστορική στιγμή.

- Μπορείτε να ανακαλέσετε τις σκέψεις σας εκείνη την περίοδο της εκλογής και των πρώτων μηνών της διακυβέρνησης; Πώς αποτιμάτε εκείνη την περίοδο;
- Η διεξαγωγή του δημοψηφίσματος τον Ιούλιο του 2015 ανέδειξε μία έντονη κοινωνικοπολιτική σύγκρουση. Το νόημα θεωρείτε ότι δόθηκε σε αυτήν τη σύγκρουση, πώς θυμάστε την ελληνική κοινωνία να τη βιώνει;
- Πώς αποτιμάτε την τετραετία διακυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ μετά την υπερψήφιση του μνημονίου και τις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015;
- Θεωρείτε ότι η κυβερνητική παρουσία του ΣΥΡΙΖΑ επηρεάζει την αντίληψη που διαμορφώνεται από τους πολίτες για την Αριστερά;

6) Στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα, τι θεωρείτε ότι μπορεί να εκφράσει η Αριστερά;

- Ποια κοινωνικά στρώματα; Σε ποιους να απευθύνεται;
- Με τι προτάγματα;

Ανάλυση

Έτσι, για να μπορέσουμε να διερευνήσουμε αυτές τις διαστάσεις, επιχειρούμε μία πρώτη ανάλυση της αφήγησης του κάθε συμμετέχοντα, ώστε να εντοπίσουμε τα αναδυόμενα θέματα και να προσπαθήσουμε έπειτα να τα ομαδοποιήσουμε δημιουργώντας «υπερώνυμα» και «υπαγόμενα» θέματα. Σε αυτήν τη φάση, καταγράφουμε τα λόγια των συμμετεχόντων που φανερώνουν τα ζητήματα, τις όψεις του μελετώμενου φαινομένου που κυρίως τους απασχολούν και στα οποία επικεντρώνουν (Larkin & Thompson, 2011). Στη συνέχεια, προσπαθούμε να εντοπίσουμε και να ερμηνεύσουμε το πώς οι ίδιοι δίνουν νόημα στην εμπειρία τους. Έπειτα, περνάμε στην αντίστοιχη ερμηνευτική ανάλυση διασταυρώνοντας τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων (Smith., Flowers & Larkin, 2009), δηλαδή ανά οικογένεια. Εντοπίζουμε ένα κεντρικό θέμα που φαίνεται να ενοποιεί το λόγο των

τριών μελών της κάθε οικογένειας (με το κάθε μέλος, δηλαδή, να εκπροσωπεί διαφορετική γενιά) και ένα στο οποίο οι ερμηνείες τους διαφοροποιούνται.

Πρώτη Ανάλυση

Στο λόγο των συμμετεχόντων/ουσών εντοπίσαμε κάποιες έννοιες που φαίνεται ότι έχουν ιδιαίτερη σημασία για εκείνους/ες. Πρόκειται για έννοιες που είτε ανέφεραν (καθαυτές ή με συνώνυμα ή περιφραστικά) στην πρώτη ερώτηση για τις τρεις λέξεις που συνδέουν με την Αριστερά, είτε τις ανιχνεύουμε στην αφήγησή τους σε συχνή εμφάνιση και με ιδιαίτερη έμφαση. Αναδείχτηκαν τέσσερις θεματικές, οι οποίες παρουσιάζονται σε υποκατηγορίες. Καταγράφοντας και μελετώντας τις θεματικές-υποθεματικές προσπαθούμε να διερευνήσουμε πώς διαπερνούν τις γενιές που εκπροσωπούν οι συμμετέχοντες/ουσες.

Πίνακας 3. Θεματικές και υποθεματικές πρώτης ανάλυσης ΕΦΑ

Θεματική	Υποθεματική
A. Ο πυρήνας της Κοινωνικής Αναπαράστασης της Αριστεράς	A1. Οι θεμελιακές ιδέες A2. Η έννοια του συλλογικού A3. Η Αριστερά ως σταθερή στάση ζωής και η Συνέπεια A4. Η έννοια της Ελπίδας και το ζήτημα του Εφικτού A5. Η Αριστερά σήμερα
B. Η Σύγκρουση	B1. Το δίπολο «Αριστερά – Δεξιά» B2. Η Εξουσία B3. Αγώνας B4. Βία B5. Η Σύγκρουση ως αναγκαιότητα και ως επιλογή
Γ. Διαμόρφωση πολιτικής συνείδησης	Γ1. Το διαγενεακό ζήτημα Γ2. Πολιτικοποιημένη (και μη) ταυτότητα Γ3. Πολιτικοποίηση και γνώση της πολιτικής Ιστορίας του 20ού αιώνα
Δ. Ψυχολογική και συναισθηματική επίδραση	Δ1. Φόβος Δ2. Συναισθημα και πολιτικοποίηση

	Δ3. Ψυχική επιβάρυνση Δ4. Ικανοποίηση και Υπερηφάνεια
--	--

Δεύτερη ανάλυση

Ανάλυση ανά οικογένεια, στην οποία εντοπίζουμε κοινά και διαφοροποιούμενα θέματα ανάμεσα στις γενιές.

Αποτελέσματα

Πρώτη ανάλυση

A. Ο πυρήνας της κοινωνικής αναπαράστασης της Αριστεράς

Αυτές οι βασικές, πυρηνικές ιδέες συνθέτουν μία μορφή οργανωτικών αρχών, ενός «κοινού νοητικού χάρτη», σύμφωνα με τον Doise (2009). Όπως γίνεται σαφές στη συνέχεια από τα αποσπάσματα που παρατίθενται, αυτός ο «χάρτης» περιέχει ένα ευρύ φάσμα ιδεών και εννοιών και συνάμα είναι συνεκτικός, δηλαδή οι έννοιες αυτές συνδέονται αξιακά μεταξύ τους. Αποτελούν κοινά σημεία και για τις τρεις γενιές. Όπως ήδη σημειώθηκε, οι έννοιες αυτές εντοπίζονται σε όλο το λόγο των συμμετεχόντων/ουσών.

Πριν τη συνολική παρουσίαση αυτής της ανάλυσης, παρατίθεται ο πίνακας με την καταγραφή/ομαδοποίηση των απαντήσεων στην πρώτη ερώτηση για τις τρεις λέξεις που οι συμμετέχοντες/ουσες συνδέουν με την Αριστερά. Παρουσιάζεται ο αριθμός εμφάνισης της κάθε λέξης/έννοιας ανά γενιά. Σημειώνεται ότι οι λέξεις εμφανίστηκαν είτε καθαυτές είτε με συνώνυμα/περιφραστικά. Είναι φανερό η δυστοκία της πρώτης γενιάς να απαντήσει σε αυτήν την ερώτηση.

Πίνακας 4. Καταγραφή και ομαδοποίηση των απαντήσεων στην ερώτηση 1.

Λέξεις	1 ^η γενιά	2 ^η γενιά	3 ^η γενιά
Ισότητα/Ισονομία		2	1
Δικαιοσύνη		2	1
Ανθρωπιά		2	
Εργατική τάξη			2
Ελευθερία/Απελευθέρωση			1
Αγώνας/Αντίσταση		1	3
Σύγκρουση/ριζοσπαστικοποίηση			3
Βία / διώξεις	3	1	

A.1 Οι θεμελιακές ιδέες

Ισότητα/ισονομία:

Θεωρείται έννοια ταυτοτική για την Αριστερά και θεωρείται ότι πρέπει να υλοποιείται τόσο στο επίπεδο της οργανωμένης κοινωνίας, όσο και σε όλα τα πεδία της ζωής των αριστερών ανθρώπων.

Από μόνη της απαντάει στην Αριστερά, διαφορετικά δε θα μπορούσε να είναι Αριστερά.
(Μάνος, 2^η γενιά)

[...] όλοι οι άνθρωποι πρέπει να αισθανόμαστε ίσοι, [...] σε όλα, στη δουλειά μας, στην οικογένειά μας, στη ζωή μας, στους ανθρώπους, στις συναναστροφές μας, παντού. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Καλό θα ήταν να είμαστε σε μία κοινωνία που να έχουμε όλοι ίσες ευκαιρίες. (Σοφία, 3^η γενιά)

Μία ιδιαίτερη πλευρά της ισότητας που αναδεικνύεται είναι αυτή των δύο φύλων, μέσα από την πρωτοπόρα για την εποχή συμμετοχή των γυναικών στους αγώνες της Αριστεράς τη δεκαετία του 1940 και από το ότι στις αριστερές οργανώσεις και στην Ελεύθερη Ελλάδα αναγνωρίστηκε έμπρακτα η ισότιμη συμμετοχή τους.

Τη βάλανε εκεί μέσα (στο κρατητήριο), είχε ένα παραθυράκι εκεί πίσω – ήτανε τσακάλι η πεθερά μου -, πήδηξε και έφυγε, ένα χωράφι ήτανε. Βρήκε ένα χωριανό και είπε «πες τα παιδιά να μη στεναχωριούνται, θα βάλω ένα κόκκινο σα σημαία και θα με δούνε από το σπίτι μου, θα είμαι ψηλά». (Ουρανία, 1^η γενιά)

Μπήκα στο ΕΑΜ-Ν. Μόλις έγινε η ΕΠΟΝ, μπήκα στην ΕΠΟΝ. Έγινα γραμματίνα αμέσως του Ζωγράφου, ήμουν μαζί με τον πατέρα μου. (Ελένη, 1^η γενιά)

Πρώτη φορά ψήφισαν οι γυναίκες², αυτά όλα ήταν επιτεύγματα της Αριστεράς. (Μάνος, 2^η γενιά)

² Εννοεί στις εκλογές της ΠΕΕΑ.

Δικαιοσύνη:

Η έννοια της δικαιοσύνης θεωρείται ως βασική αρχή για την οποία παλεύει η Αριστερά, προσπαθώντας να ανατρέψει την αδικία, τη φτώχεια και την περιθωριοποίηση που επικρατούν στον καπιταλισμό. Η έννοια του δικαίου στη συμπεριφορά των αριστερών νοηματοδοτείται ως κομβική.

Η Αριστερά είναι συνυφασμένη με τους αγώνες **για ένα πιο δίκαιο κόσμο και πάντα υπερασπίζεται τους πιο αδύναμους, τις πιο κατατρεγμένες περιπτώσεις, ομάδες ή τάξεις ή στρώματα στην κοινωνία.** [...] ... κοινωνικά κομμάτια, τα οποία ζουν πολύ δύσκολα ή περιθωριοποιούνται με βάση όχι μόνο την οικονομική τους κατάσταση αλλά και με διάφορα, όπως τα πιστεύω τους, τις διάφορες ταυτότητες που λένε και τα λοιπά. [...] Νομίζω ότι τα προτάγματα που προβάλλει η Αριστερά δεν έχουν αλλάξει σε σχέση με το παρελθόν, το βασικό είναι μία **οικονομική, κοινωνική δικαιοσύνη** και ισοτιμία. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Το να είσαι κομμουνιστής είναι μεγάλη υπόθεση, για παράδειγμα, εγώ δεν είδα ποτέ τον πατέρα μου να έχει αδικήσει κάποιον. (Μάνος, 2^η γενιά)

Ανθρωπιά και Ηθική

Είτε ως μία από τις πρώτες λέξεις που σκέφτονται με το άκουσμα της λέξης «Αριστερά» (Μάνος, Αλέκος) είτε στη ροή του λόγου τους, οι συμμετέχοντες/ουσες φαίνεται να αξιολογούν ως πολύ κεντρική την έννοια της ανθρωπιάς, στην οποία δίνουν μία βαθιά ηθική διάσταση, ενός γνήσιου ανθρωπισμού που αποτυπώνεται στην ηρωική στάση των ηγετών του αντάρτικου (Άννα), στην ανθρώπινη αντιμετώπιση των αντιπάλων πέρα και έξω από εκδικητικές τάσεις (Μάνος), στον τρόπο που οι αριστεροί σχετίζονται με τους ανθρώπους (Αλέκος).

Η Αριστερά πρέπει να έχει την ανθρωπιά μέσα της, αλλιώς δεν είναι Αριστερά. [...] Η γυναίκα μου ξέρεις τι λέει³; Εγώ, πέρα από τα άλλα, **στο σοσιαλισμό ένιωθα άνθρωπος.** [...] Αφού κάνανε τα όργια που κάνανε στο χωριό μας, όταν μπήκαν οι αντάρτες στο χωριό, συνέλαβαν 20 άτομα που ήταν στις δυνάμεις της υπαίθρου των δεξιών και τους πήραν να τους σκοτώσουν. Και πήγε ο παππούς μου με τη δύναμη που διέθετε σαν πολιτικός **επίτροπος και τους ελευθέρωσε όλους βάζοντας εγγύηση τον εαυτό του.** [...] Το βασικό σε ένα κομμουνιστικό κόμμα είναι: **ηθική, σε έναν κομμουνιστή είναι: ηθική.** (Μάνος, 2^η γενιά)

³ Η σύζυγός του γεννήθηκε και μεγάλωσε σε σοσιαλιστική δημοκρατία.

Ο Άρης ο κακομοίρης ήταν... ήταν άνθρωπος αυτός - και ο Άρης και ο Παλαιολόγος, πάρα πολύ. (Αννα, 1^η γενιά)

Ακούγοντας «Αριστερά» σκέφτομαι «ανθρώπινη σχέση». [...] να είσαι άνθρωπος και να αγαπάς τους ανθρώπους. Αλέκος (2^η γενιά)

Δημοκρατία

Η δημοκρατία εντός της Αριστεράς και η πεποίθηση ότι η Αριστερά μπορεί να φέρει τη δημοκρατία στη χώρα ερμηνεύονται ως παράγοντες που την ενίσχυσαν στους αγώνες της δεκαετίας του 1940. Αξίζει να θυμηθούμε και τις αναφορές των συμμετεχόντων στις εκλογές στην Ελεύθερη Ελλάδα, όπως έχουν ήδη παρατεθεί.

Γιατί πήγε ο κόσμος και πολέμησε με το ΕΑΜ και τον ΕΛΑΣ; ...δημοκρατικό κόμμα. (Ελένη, 1^η γενιά)

[...] είχε ένα όραμα για μία δημοκρατική ελεύθερη Ελλάδα. (Γαρυφαλιά, 2^η γενιά)

Εργατική τάξη

Η έννοια αυτή αναφέρθηκε από δύο συμμετέχοντες τρίτης γενιάς στις πρώτες λέξεις που συνδέουν με την Αριστερά, την οποία θεωρούν εκφραστή και προωθητή των συμφερόντων της τάξης αυτής.

Η Αριστερά διαχρονικά πρεσβεύει τα συμφέροντα των φτωχών, που αποτελούνε την εργατική τάξη των διαφόρων χωρών. Είναι οι μόνες πολιτικές δυνάμεις που έχουν τα αναλυτικά εργαλεία, για να πράξουν κάτι τέτοιο όχι συγκυριακά, αλλά πιο μεθοδικά. (Ιορδάνης)

Απεργία, γιατί οι αριστεροί είναι αυτοί που θα κάνουν απεργία και θα ζητήσουν πράγματα για τους εργαζόμενους. (Χριστόφορος)

Ελευθερία / Απελευθέρωση

Πρόκειται πάλι για μία έννοια η οποία αναφέρεται από τη Σοφία (3^η γενιά) στις τρεις πρώτες λέξεις που συνδέει με την Αριστερά για το ρόλο της στο Β' Παγκόσμιο πόλεμο

(μάλιστα διεθνώς) και που ανιχνεύεται στο λόγο άλλων συμμετεχόντων επίσης για εκείνη την περίοδο.

Ακούγοντας «Αριστερά» σκέφτομαι τη λέξη απελευθέρωση και ελευθερία, γιατί θεωρώ ότι έπαιξε ένα σημαντικό ρόλο στο Β' Παγκόσμιο πόλεμο, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και σε άλλες χώρες. (Σοφία, 3^η γενιά)

Έρχεται, λοιπόν, τότε το ΕΑΜ και η ΕΠΟΝ και στην ουσία απελευθερώνει τον κόσμο. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Επίσης, αξιολογείται ως ένα χαρακτηριστικό της στάσης ζωής των αριστερών.

Το ζήτημα της ελευθερίας είναι πολύ σημαντικό. Δηλαδή είχαμε απόλυτη ελευθερία. [...] Η μητέρα μου είχε καντηλάκι μέσα στο σπίτι. Ήρθε ένας θείος μου, πολιτικός πρόσφυγας στην Ανατολική Γερμανία, βλέπει το καντηλάκι «ρε ξάδερφε, εσύ είσαι κομμουνιστής». «Εγώ είμαι κομμουνιστής, η γυναίκα μου πιστεύει, εγώ πρέπει να το σεβαστώ». (Μάνος, 2^η γενιά)

Ήμασταν φιλελεύθεροι άνθρωποι. (Τασία, 1^η γενιά)

Αγώνας

Η έννοια του αγώνα αναλύεται και στη συνέχεια, στο πλαίσιο διερεύνησης του νοήματος της Σύγκρουσης. Δύο συμμετέχοντες αναφέρουν τη λέξη ως μία από τις πρώτες που συνδέουν με την Αριστερά.

Αγώνας, είναι ένας διαρκής αγώνας για την ελευθερία, για τη ζωή μας, για.. πώς να το πω.. για τη σχέση μας με τους ανθρώπους, για τη σχέση μας με την εξουσία, για τη σχέση μας με όλα. Είναι ένας διαρκής αγώνας για τη δημοκρατία, με λίγα λόγια. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Μετά σκέφτομαι «αγώνες», «αγώνας», που είναι το μέσο της Αριστεράς, για να πετύχει τα παραπάνω. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Αριστερά και Πολιτισμός

Μέσα στο λόγο των συμμετεχόντων/ουσών φαίνεται ότι η Αριστερά συνδέεται για αυτούς/ές βιωματικά με πλευρές των τεχνών (μουσική, βιβλία). Επίσης,

υπογραμμίζεται ότι η Κυβέρνηση του Βουνού προώθησε τις τέχνες και αντίστοιχα υποστηρίχτηκε από διεθνείς προσωπικότητες των Γραμμάτων και των Τεχνών.

Είχαν το θέατρο, είχαν τη σχολή Γραμμάτων και Τεχνών⁴. [...] Για να δούμε, στο παγκόσμιο στερέωμα ποιοι λογοτέχνες, διανοούμενοι, καλλιτέχνες στάθηκαν στο πλευρό αυτών που έγιναν επικυρίαρχοι; Κανένας. Όλοι τάχθηκαν με εκείνη την κυβέρνηση. (Αλέκος, 2^η γενιά)

Θυμάμαι ότι όλη μας η ζωή στρεφόταν γύρω από αυτό.. βιβλία.. [...] Ακούγαμε τραγούδια αντιστασιακά. Δηλαδή να φανταστείς ακόμα στο σπίτι μας, άμα θα πας να μιλήσεις στη μάνα μου, θα δεις το «Στα άρματα» πρώτο-πρώτο στη βιβλιοθήκη. Θα δεις, ας πούμε, βιβλία από την περίοδο της Κατοχής και από μετά, τον Εμφύλιο, και πολλά βιβλία της περιόδου '67-'74. (Πέτρος, 2^η γενιά)

[...] μου άρεσε πάρα πολύ τότε εκείνη την εποχή... τα τραγούδια του Θεοδωράκη που ήταν απαγορευμένα, ήταν οι συναυλίες που γίνονταν. (Γαρυφαλιά, 2^η γενιά)

Στη σύνθεση των κοινωνικών αναπαραστάσεων λειτουργεί και η διαδικασία της αντικειμενοποίησης, δηλαδή όταν οι αφηρημένες έννοιες μετασχηματίζονται σε συγκεκριμένες εικόνες (Χρυσόχοου, 2005: 290). Στον τρόπο με τον οποίο οι συμμετέχοντες/ουσες συνδέουν την Αριστερά με την καλλιτεχνική δημιουργία και με συγκεκριμένα έργα (π.χ. τραγούδια του Θεοδωράκη) μπορούμε να δούμε αυτήν τη διαδικασία. Σε αυτήν την πλευρά έχουν δώσει έμφαση συμμετέχοντες της δεύτερης γενιάς, που έχουν βιώσει οι ίδιοι το ρεύμα της Μεταπολίτευσης, το οποίο χαρακτηρίστηκε και από μεγάλη καλλιτεχνική άνθηση.

A.2. Η έννοια του συλλογικού

Για τους/τις συμμετέχοντες/ουσες το ενδιαφέρον για το συλλογικό καλό και η παραμέριση του ατομικού οφέλους, η συλλογικότητα και η αλληλεγγύη-αλληλοβοήθεια έχουν ιδιαίτερη σημασία στο λόγο για την Αριστερά.

Εμένα με ένοιαζε όλος ο κόσμος τι κάνει, το καλό της κοινωνίας, του λαού. (Ελένη, 1^η γενιά)

⁴ Εννοεί στην Ελεύθερη Ελλάδα με την Κυβέρνηση του Βουνού.

Ο πατέρας μου ακολουθούσε κατά γράμμα το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου και μετά το δικό του. (Μάνος, 2η γενιά)

(δεύτερο αντάρτικο:) Για αυτό πήραν τα όπλα, για να στηριχούνε. (Τασία, 1^η γενιά)

Στην Κούβα υλοποιείται το βασικό σλόγκαν που είχε δώσει ο Λένιν, όταν κερδήθηκε η επανάσταση, όλη η εξουσία στα σοβιέτ. Επιτροπές στήριξης της Επανάστασης [...], όπου συζητάνε τα προβλήματα της εβδομάδας που πέρασε. (Αλέκος, 2^η γενιά)

Μέσα από αυτή τη διαδικασία συνεύρεσης με μερικούς συντρόφους, να το πω, δεν ξέρω αν είναι σωστός ο όρος, τότε φτιάξαμε μία ομαδούλα. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Πιστεύω ότι δεν υπάρχει άλλος τρόπος από αυτό, από το να έρθουμε απλά όλοι λίγο πιο κοντά και να συλλογικοποιηθούμε. (Καρολίνα, 3^η γενιά)

Με ξεχωριστό τρόπο μιλούν για τους όρους συλλογικής λειτουργίας εντός των οργανώσεων της Αριστεράς και επικρίνουν τις περιπτώσεις που αυτή αναιρείται.

Το να υπάρχουν πολλές γνώμες και πολλές απόψεις σε ένα κόμμα, σε μία παράταξη και να εκφράζονται οι άνθρωποι, δεν είναι κακό – είναι, θα έλεγα, καλό. Όμως, το κόμμα, ο πολιτικός φορέας, πρέπει να έχει ενιαία φωνή. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Δεν είπε τη γνώμη της η βάση, πάρθηκαν από πάνω αποφάσεις⁵, όπως από πάνω πάρθηκαν οι αποφάσεις και φύγανε. Όλα γίνανε από πάνω, ενώ είναι σωστό αυτό που λέει το NAP, ότι κάθε συνεργασία πρέπει να γίνεται στη βάση. (Μάνος, 2^η γενιά)

Η συλλογικότητα μπορεί και οφείλει να δίνει χώρο στην ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Ένα μεγάλο λάθος της Αριστεράς είναι αυτό, δεν κοιτάει τον παράγοντα προσωπικότητα. Δεν είμαι υπέρ του να επικρατεί η ατομική προσωπικότητα του συνόλου, όμως παίζει ένα σημαντικό ρόλο. (Μάνος, 2^η γενιά)

⁵ Για την απόφαση του ΚΚΕ για τη συγκυβέρνηση το 1989.

A3. Η Αριστερά ως σταθερή στάση ζωής και η Συνέπεια

Η αταλάντευτη, σταθερή στάση των αριστερών νοηματοδοτείται ως σημαντικό χαρακτηριστικό. Αυτή η στάση υπογραμμίζεται στο λόγο της δεύτερης και της τρίτης γενιάς και ανάγεται σε κριτήριο.

Εγώ έτσι τον θυμάμαι πάντα τον μπαμπά μου, δεν ψήφισε κάτι άλλο εκτός από Αριστερά, ποτέ, διάβαζε δημοκρατικές εφημερίδες και είχε αυτήν την αντίληψη. [...] Απολύθηκε δύο φορές από τη δουλειά του, όταν ήρθε η δικτατορία. (Γαρυφαλιά, 2^η γενιά)

Η μάνα μου τότε δήλωσε ευθαρσώς... Της είπε ο στρατοδίκης «καλά, εσύ έπρεπε να βγεις στο δρόμο και να εγκαταλείψεις τα παιδιά σου;», και είπε η μάνα μου «εγώ, όσο ζω, θα παλεύω για να σας ρίξω». [...]

Δεν έχουν αλλάξει οι ιδέες μας [...] για τον τρόπο ζωής μας, για τη συμπεριφορά μας, για τη συμπεριφορά μας με τους ανθρώπους, για τη συμπεριφορά μας με τους πρόσφυγες, για τη συμπεριφορά μας με τους διαφορετικούς. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Σαν παράδειγμα ότι έβλεπα ότι, παρότι είχε φύγει (ο πατέρας του από το ΚΚΕ), κατέβαινε στις μεγάλες διαδηλώσεις, απεργίες. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Η θεώρηση αυτή συνδέεται και με τη θεωρία της Κοινωνικής Επιρροής, με τη σταθερότητα της συμπεριφοράς των μειονοτήτων να θεωρείται αναγκαία συνθήκη στη σύγκρουσή τους με την εξουσία (Παπαστάμου & Μιούνυ, 2001). Ακολουθώντας τον «κανόνα της συνεκτικότητας», η Αριστερά μοιάζει να ασκεί θετική επιρροή, εφόσον η συνεπής στάση της ερμηνεύεται ως ένδειξη σταθερότητας και σιγουριάς (Παπαστάμου & Προδρομίτης, 2003).

A4. Η έννοια της Ελπίδας και το ζήτημα του Εφικτού

Η Αριστερά μοιάζει εν γένει να επενδύεται με την έννοια της ελπίδας για βελτίωση των όρων ζωής. Η ελπίδα αυτή επιβεβαιώνεται ή διαψεύδεται, και εδώ παίζει κρίσιμο ρόλο η έννοια του εφικτού των αγώνων και των εκάστοτε επιλογών. Αυτά τα ζητήματα αποτυπώνονται στο λόγο των συμμετεχόντων διαχρονικά, τόσο για τη δεκαετία του 1940, όσο και στην αποτίμηση της διακυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ. Επιπλέον, κριτήριο για τη

συζήτηση γύρω από το εφικτό και το επιθυμητό, είναι το πώς κανείς αγωνίζεται για αυτά.

Προσδοκώ την ανάσταση του λαϊκού κινήματος. (Αλέκος, 2^η γενιά)

..όμως, θεωρώ ότι είμαστε πολύ πιο **κοντά και σαν δυνατότητα και σαν ανάγκη, αναγκαιότητα** για την υλοποίηση όλων αυτών για τα οποία πάλευαν οι γενιές ας πούμε τον παππού μου και προηγουμένως και αργότερα. Εννοώ μία εντελώς διαφορετική οργάνωση κοινωνία, όπως το βλέπω εγώ την οργάνωση μιας σοσιαλιστικής-κομμουνιστικής κοινωνία, και όχι απλά της διαφορετικής διαχείρισης του υπάρχοντος συστήματος λίγο πιο ήπιας σε σχέση με την αγκριότητα που κυριαρχεί σήμερα. Αυτό το λέω [...] **εξετάζοντας τις υλικές προϋποθέσεις, που είναι και βασικό ζήτημα που βάζει ο Μαρξ, οι οποίες είναι πολύ πιο ώριμες** για να χρησιμοποιήσω μία λέξη που χρησιμοποιείται και στη μαρξιστική ορολογία, για να οργανωθεί αλλιώς εντελώς η κοινωνική και οικονομική ζωή και να ξεπεραστεί το ζήτημα της φτώχειας και των κοινωνικών ανισοτήτων. Δηλαδή, ο πλούτος που παράγεται σήμερα με βάση τα ΑΕΠ των κρατών είναι πολύ μεγαλύτερος σε σχέση με αυτόν που παραγόταν, ας πούμε, το '40 και **άρα μπορεί** να διαμοιραστεί και να θρέψει τους ανθρώπους επαρκώς. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Για την Αριστερά τη δεκαετία του 1940 δίνουν έμφαση στο ότι τροφοδότησε την ελπίδα για τη βελτίωση της ζωής και έκανε εφικτή την εφαρμογή ενός εναλλακτικού τρόπου ζωής.

Μέσα από την υλοποίηση αυτού του προγράμματος (στην Ελεύθερη Ελλάδα) **έδωσε στους ανθρώπους μία άμεση διαφορετική πραγματικότητα** για το πώς μπορεί να βιώνεται η καθημερινή ζωή. [...] (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Έδινε την ελπίδα στους ανθρώπους ότι τα πράγματα θα καλυτερεύσουν, ότι όλοι θα είναι σε μία καλύτερη κατάσταση, θα διεκδικήσουν τα αυτονόητα. (Καρολίνα, 3^η γενιά)

Για την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ, θεωρούν ότι γέννησε ελπίδα.

Ο άνθρωπος έφερε ελπίδα, αλλά δεν είναι τα πράγματα καλά τώρα. (Τασία, 1^η γενιά)

Ήτανε μία ελπίδα [...] ότι θα έρθει κάτι καλύτερο. Δηλαδή θυμάμαι και από τους φίλους μου, ότι όλοι αισθανόντουσαν ότι στην Ελλάδα θα γίνει επιτέλους μία μεγάλη αλλαγή. (Σοφία, 3^η γενιά)

Για την Αριστερά και την εφικτή πολιτική:

Η Αριστερά αγκαλιάζεται από το λαό, όταν κάνει εφικτό αυτό που είναι αναγκαίο για τη ζωή των ανθρώπων, όπως με τα κατοχικά συσσίτια. Στην αποτίμηση του Εμφυλίου, η Συμφωνία της Βάρκιζας ερμηνεύεται με όρους εφικτής εκείνη τη στιγμή επιλογής και, παρότι η νίκη στη σύρραξη δεν έμοιαζε εφικτή, η Συμφωνία δεν αξιολογείται θετικά.

Τα πρώτα χρόνια της Κατοχής '41-'42 στις μεγάλες πόλεις και ιδίως στην Αθήνα έπεσε μεγάλη πείνα και πέθαιναν οι άνθρωποι στους δρόμους και η Αριστερά πρωτοστάτησε στο να γίνονται συσσίτια. (Γαρυφαλιά, 2^η γενιά)

(για τη Βάρκιζα:) Δεν μπορούσε εκείνη τη στιγμή να κάνει κάτι περισσότερο και έλπιζε έτσι να βρεθεί μία χρυσή τομή με τις άλλες πολιτικές δυνάμεις της χώρας. (Ιορδάνης, 2^η γενιά)

Τη Βάρκιζα πείστηκαν και πήγαν και παρέδωσαν τον οπλισμό τους, βλακωδώς κατά τη γνώμη μου. Θα μου πεις, είχαν πιθανότητες να κερδίσουν; Όχι. Δεν είχαν. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Έχει ενδιαφέρον το πώς το ζήτημα του εφικτού ανακινείται με βάση την εμπειρία της διακυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ: ο Πέτρος, μέλος του ΣΥΡΙΖΑ, εξηγεί ότι μέσα από αυτήν την εμπειρία προέκυψε μία πιο ρεαλιστική θεώρηση των πραγμάτων και τονίζει ότι εξακολουθεί να είναι αναγκαία η μάχη. Από την άλλη, ο Ιορδάνης, μέλος της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς, κάνει μία διαφορετική ανάγνωση, ότι δηλαδή αυτή η εμπειρία έδειξε ότι η επίτευξη κοινωνικής αλλαγής μέσα από το διαχειριστικό δρόμο μοιάζει ανέφικτη.

[...]

Υπάρχουν άνθρωποι που ακόμα και σήμερα λένε «μα γιατί δεν το κάνατε;» - δεν μπορούσαμε, ρε, να το κάνουμε.. τι, δεν το θέλαμε; Το θέλαμε και τα παραθέλαμε. Και βέβαια πρέπει να μπαίνει πάντα τώρα όχι μόνο το επιθυμητό, αλλά αυτό που μπορώ να κάνω.

Τώρα πια αντιλαμβανόμαστε και εμείς και πολλοί αριστεροί ότι πάρα πολλά πράγματα

θέλουμε να τα κάνουμε, αλλά δεν μπορούμε. Ή πρέπει να δώσουμε αγώνα για να τα κάνουμε.

Δεν παύει ο αγώνας να υπάρχει. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Ένα θετικό για εμένα είναι ότι ξανανοίγει η κουβέντα για το **πώς πραγματικά μπορεί να επέλθουν κοινωνικές αλλαγές**, μέσω ποιων δρόμων, φαίνεται ότι είναι μία αρκετά κοπιαστική διαδικασία που έχει να κάνει πολύ με την καθημερινή δράση σε διάφορα επίπεδο στο επίπεδο της κοινωνικής βάσης. Κάπως νομίζω ότι κατέρρευσε η πεποίθηση για τις εύκολες λύσεις με την οποία νομίζω ότι ήταν εμποτισμένη η ελληνική κοινωνία. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

A5. Η Αριστερά σήμερα

Είτε απαντώντας άμεσα στην ερώτηση για το τι θεωρούν ότι πρέπει να εκφράσει μία σύγχρονη Αριστερά είτε μέσα από το πώς βλέπουν την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ, οι συμμετέχοντες/ουσες σκιαγραφούν την αναπαράσταση μίας Αριστεράς που καλείται, σε διαφορετικές συνθήκες από τις μεγάλες στιγμές του 20ού αιώνα, να επαναπροσεγγίσει τις βασικές αρχές και να βρει εκ νέου δρόμους σύνδεσης με την κοινωνική πλειοψηφία. Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων χωρίζεται σε δύο μικρές ενότητες: i) ο θετικός λόγος των συμμετεχόντων/ουσών για την Αριστερά στη σύγχρονη εποχή, ii) η διακυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ και η επίδρασή της στην αναπαράσταση της Αριστεράς. Σε αυτά τα ερωτήματα τοποθετούνται κυρίως η δεύτερη και η τρίτη γενιά.

- i) Τι θέλουν να εκφράζει η Αριστερά στο σήμερα.

Πρόκειται για μία από τις ερωτήσεις που θέσαμε στους συμμετέχοντες/ουσες. Σημειώνουμε ότι δεν απαντήθηκε ή δεν απαντήθηκε με σαφήνεια από τις συμμετέχουσες της πρώτης γενιάς. Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων/ουσών της δεύτερης και της τρίτης γενιάς, βλέπουμε ότι προκύπτουν δύο βασικά αποτελέσματα: θεωρούν ότι η Αριστερά σήμερα δεν καλείται παρά να φέρει στο προσκήνιο τις θεμελιακές ιδέες και επιδιώξεις της και προσθέτουν κάποιες πλευρές πιο σύγχρονες, που αποτυπώνουν, πάντως, την προσήλωση στα ανθρωπιστικά και κοινωνικά προτάγματα της Αριστεράς.

Η προσπάθειά μας και ο αγώνας μας πρέπει να είναι ο ίδιος. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Αναδεικνύοντας πρώτον το ότι όλοι είμαστε ισότιμοι και δεύτερον ότι για να γίνει αυτό το πράγμα και να έχουμε ένα καλύτερο αύριο απαραίτητη προϋπόθεση είναι η συμμετοχή στον επόμενο αγώνα που έρχεται. (Αλέκος, 2^η γενιά)

Νομίζω ότι **η Αριστερά με την ευρεία έννοια πρέπει να έχει τα μάτια της στραμμένα σε αυτά τα δύο κομμάτια: τους οικονομικά αδύναμους, τους φτωχούς, και μαζί τα κομμάτια που δεν μπορούν να ενταχθούν με ισότιμους όρους στις κοινωνίες.** Ταυτόχρονα, επειδή υπάρχουν και διάφορα ζητήματα που κάπως ξεφεύγουν, όπως το οικολογικό, οι αριστερές δυνάμεις είναι οι δυνάμεις που μπορούν να εκφράσουν και μία κάπως **πανανθρώπινη πρόταση**, να το πω έτσι γύρω από τέτοια ζητήματα, τα οποία αγγίζουν και ευρύτερα στρώματα και τα οποία φαίνεται ότι οι καθεστωτικές πολιτικές δυνάμεις, αυτό το σύστημα, δεν μπορεί να επιλύσει. **Νομίζω ότι τα προτάγματα που προβάλλει η αριστερά δεν έχουν αλλάξει σε σχέση με το παρελθόν.**

[...] νομίζω ότι γίνεται ή ότι μπορεί να γίνει και συνείδηση των ανθρώπων ότι πρέπει να ζήσουν διαφορετικά, και αυτό το λέω όχι μόνο βλέποντας τους ανθρώπους της τάξης μου ή τους φτωχότερους ακόμα για το πώς ζουν και τι ανάγκη μπορεί να έχουν, αλλά και μεσοστρώματα τουλάχιστον, ότι αυτός ο τρόπος ζωής σε μεγάλο βαθμό τούς εξαντλεί και ψυχικά. Άρα είναι πιο εύκολο να αναζητήσουν μία διαφορετική οδό συνολικά. **Το θέμα είναι κατά πόσο είναι πεισμένος ο κόσμος ότι πρέπει να αναζητηθεί μία συνολική διεξόδος σε κάτι άλλο, σε αυτό που εγώ και εμείς λέμε στο σοσιαλισμό-κομμουνισμό.**

Γιατί ακόμα πρυτανεύει η άποψη ότι είναι μονόδρομος η σημερινή πραγματικότητα και οργάνωση κοινωνίας και της οικονομίας. [...] **Θεωρώ ότι σίγουρα δεν έχουν εξαντληθεί οι πιθανότητες για κάτι τέτοιο που μάχονταν και οι παλαιότεροι και έχουμε σε μεγάλο βαθμό έμπνευση και εμείς.** (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Πιστεύω ότι μπορεί να απευθυνθεί σε ένα πολύ μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού, γιατί το μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού στη χώρα πιστεύω ότι δύσκολα ακόμα τα βγάζει πέρα και από οικονομικής πλευράς. Σίγουρα ένα σημαντικό για εμένα κομμάτι που χρειάζεται αλλαγή είναι η παιδεία, που – όσο κλισέ και αν είναι αυτό – σίγουρα από εκεί ξεκινάνε όλα.

Κάποιες αλλαγές στην παιδεία, περισσότερο κοινωνική πολιτική και να νιώθει ο πολίτης ότι..., να μη νιώθει ανασφάλεια. (Καρολίνα, 3^η γενιά)

Η οικολογία είναι σημαντικό (Σοφία, 3^η γενιά).

Έπειτα, θεωρούν αναγκαίες κάποιες αλλαγές στην οργάνωση και στο λόγο - στη μορφή της απεύθυνσης της Αριστεράς, με τρόπο που να αίρει πλευρές ακαμψίας που εντοπίζουν.

Στοιχείο είναι πώς θα τα παρουσιάσει στον κόσμο, πώς θα κάνει τον κόσμο να αρχίσει να ασχολείται με αυτά. [...] **Η αριστερά πρέπει να βρει τους τρόπους πλησιάζει τον άλλον. Εγώ πιστεύω στο θέμα των συνεργασιών, λέω ΑΝΤΑΡΣΥΑ [...]** Δε λέω για το ποσοστό, γιατί λένε κάποιοι «Ελα μωρέ 1%...». Δεν είναι μόνο 1%. Είναι ότι, **αν συνεργαστούν, αυτό θα δώσει ώθηση στον κόσμο, θα δει ο κόσμος ότι θα αρχίσουν αυτά τα κομμάτια που είναι διασπασμένα να ενώνονται και θα ελπίσουν σε κάτι [...]** Αυτό που λέμε ξύλινη γλώσσα, **πράγματι**. Τους κάνεις μία ερώτηση και απαντάνε λες και τους έχεις βάλει στο μαγνητόφωνο. Δεν ξέρουν να έχουν δικιά τους έκφραση. **Για αυτό ο κόσμος τους βαριέται. Μπορεί να βάλει νεότερους ανθρώπους, που έχουν και ενθουσιασμό και που μπορεί να επικοινωνήσει και με τη νεολαία.** Διαφορετικά το έχεις χάσει το παιχνίδι, εσύ λες και ο άλλος δεν σε ακούει. Σε αυτά τα πράγματα η Αριστερά και το ΚΚΕ είναι πολύ πίσω, **πρέπει να αλλάξουν. Η Αριστερά δεν κερδίζει τον κόσμο, γιατί έφυγε από τον κόσμο, περιχαρακώθηκε.** Πάει τώρα να κάνει κάτι το ΚΚΕ, γιατί είναι το μεγαλύτερο κόμμα στην Ευρώπη, **να γίνονται ταυτόχρονα πανευρωπαϊκές απεργίες**, για παράδειγμα ανά κλάδο. Αυτό, αν πετύχει, είναι πολύ καλό, γιατί θα έχει μεγαλύτερη απήχηση. (Μάνος, 2^η γενιά)

Σίγουρα και η Αριστερά θέλει κάποια αλλαγή. [...] να βρει μία καινούργια γλώσσα που θα είναι πιο εύκολη και πιο κατανοητή από το νέο. [...] να εκσυγχρονίσει τις ιδέες σύμφωνα με την Αριστερά. Να δείχνουν στον κόσμο ότι εγώ είμαι μαζί σου και διεκδικώ κάποια πράγματα για εσένα. Γενικώς να είμαστε πιο ευέλικτοι σε κάποια πράγματα. (Χριστόφορος, 3^η γενιά)

Νομίζω ότι αυτούς (τους νέους) θα έπρεπε να αγκαλιάσει, αλλά να πει κάτι που να έχει νόημα. Νομίζω ότι θα έπρεπε να έχει προτάσεις οι οποίες να είναι υλοποιήσιμες. (Σοφία, 3^η γενιά)

[...] Δηλαδή, πιστεύω ότι για κάποιους ανθρώπους η Αριστερά έχει κατακερματιστεί, δηλαδή ότι είναι σαν να μην υπάρχει πλέον στη σύγχρονη Ελλάδα ή ότι εκφράζεται από πολύ λίγες ομάδες, συνήθως μικρών κομμάτων της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς και όχι από μεγάλα κόμματα όπως ο ΣΥΡΙΖΑ ή το ΚΚΕ. (Καρολίνα, 3^η γενιά)

Αξιοπρόσεκτο είναι ότι η ανάγκη αλλαγής των τρόπων που η Αριστερά λειτουργεί και απευθύνεται αναδεικνύεται κυρίως από μέλη της τρίτης γενιάς.

- ii) Θέτοντας την ερώτηση για τη διακυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ, ως ένα ιστορικής σημασίας γεγονός, αφού τον Ιανουάριο του 2015, για πρώτη φορά μία πολιτική δύναμη με αναφορά στην Αριστερά, κατέλαβε εκλογικά την κυβερνητική θέση, θελήσαμε να δούμε πώς αυτή η περίοδος επιδρά στη διαμόρφωση της κοινωνικής αναπαράστασης της Αριστεράς στην Ελλάδα σήμερα. Πρόκειται για μία διαδικασία επικέντρωσης, καθώς η κυβερνητική παρουσία του ΣΥΡΙΖΑ αποτελεί νέα γνώση η οποία κάπως οργανώνεται σε οικεία πλαίσια (Χρυσόχοου, 2005). Από το λόγο των συμμετεχόντων/ουσών βλέπουμε ότι υπάρχει κοινός τόπος στο ότι, παρά το συναισθηματικό κλίμα ελπίδας του πρώτου διαστήματος, η κυβερνητική παρουσία του ΣΥΡΙΖΑ απογοητεύει το λαό και χρωματίζει αρνητικά την αναπαράσταση της Αριστεράς, καθώς θεωρείται ότι στην κοινή συνείδηση η Αριστερά πλέον συσσωματώνεται με τις άλλες πολιτικές δυνάμεις ή/και ότι εγκλωβίζει τους ανθρώπους στην πεποίθηση ότι δεν μπορούν να υπερβούν το παρόν σύστημα.

Ο ΣΥΡΙΖΑ δεν είναι αριστερό κόμμα, είναι σοσιαλδημοκρατικό κόμμα καθαρό, από την αρχή. Απλώς είχε μέσα κάποιους ανθρώπους πιο αριστερούς, ναι. [...] Δες πόσο δυσαρεστημένοι είναι όλοι. Γιατί; Γιατί πίστευαν κάτι άλλο στο ΣΥΡΙΖΑ. Απογοητεύει στον κόσμο, και τι γίνεται τότε; Την πληρώνουν πάλι οι κομμουνιστές. Εγώ πάω εδώ στη γειτονιά και συζητάω με τον κόσμο, στο φούρνο: «και εσείς τα ίδια είσαστε, αφού και ο άλλος ο δικός σας αυτά έκανε». Ποιος δικός μας, ρε παιδιά; «Δικός σας είναι, τελείωσε». Τρως και εσύ το χαστούκι και μετά βγαίνεις στην κοινωνία και δεν πείθεις. (Μάνος, 2^η γενιά)

Έχω πειστεί για ένα πράγμα: ότι η κυρίαρχη αστική τάξη στη χώρα έκαναν ό,τι πέρναγε από το χέρι τους για να κερδίσουνε και ταυτόχρονα να βάλει και το λίθο για να σφραγίσει ένα νεκροφυλάκιο της Αριστεράς όπως τη γνώρισα όπως τη γνωρίζω.. [...] Η πιο πετυχημένη τετραετία για την άρχουσα τάξη, για τους καπιταλιστές, για το μεγάλο κεφάλαιο. [...] Αυτός ήταν και ο λόγος που η Νέα Δημοκρατία επανήλθε με τόσο μεγάλο ποσοστό, ενώ έχει κάνει τα χειρότερα πράγματα στη χώρα. Απογοητεύτηκε από την Αριστερά, από την Αριστερά που ήθελα να διαμορφώσει ο Τσίπρας και οι εντολοδότες του. (Αλέκος, 2^η γενιά)

Ήταν δηλαδή ένα κακό πέραςμα για την Ελλάδα, ήταν ένα... «Αριστερά»; Δεν μπορεί να το πει κανείς και Αριστερά.. Ήταν Αριστερά στο όνομα, στην πράξη και αυτοί φέρθηκαν όπως φερόντουσαν και οι προηγούμενοι. (Γαρυφαλιά, 2^η γενιά)

Δήθεν. Δήθεν Αριστερά. Όταν είναι το μισό κόμμα από έναν άλλο πολιτικό χώρο, δεν θεωρείται Αριστερά. **Όπως και αυτά τα οποία ακολούθησαν δεν ήταν σε τίποτα αριστερά, δεν βοήθησαν σε τίποτα τον εργαζόμενο και γενικά τον κόσμο.[...] Δήθεν...** και αυτό το έδειξε κιόλας και η συνεργασία τους με τον Καμμένο ότι δεν είναι. Δηλαδή, δεν μπορείς να πας και να συνεργαστείς με τον αντίθετό σου. Σίγουρα είναι μία **αρνητική εικόνα για την Αριστερά. Στην ουσία, δεν είναι Αριστερά, σε τίποτα δεν είναι αριστερά.** (Χριστόφορος, 3^η γενιά)

Ο Ιορδάνης, αφού εξηγεί γιατί θεωρεί αρνητική για την Αριστερά τη διακυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ, δίνει έμφαση στο πώς επηρεάζονται ειδικά δύο ομάδες ανθρώπων: αριστεροί που αποδέχονται θέσεις που θεωρείται ότι αλλοιώνουν τη φύση της αριστερής ιδεολογίας και οι νεότερες γενιές, των οποίων η εμπειρία σχετικά με την Αριστερά περιορίζεται εκ των πραγμάτων στο ΣΥΡΙΖΑ.

Αυτή η εμπειρία **συνολικά ήταν αρνητική για την Αριστερά και ότι έχασε το ηθικό πλεονέκτημα, φάνηκε ότι δεν έχει τόσες δυνάμεις αντίστασης στο κατεστημένο,** και δεν εννοώ μόνο την Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΔΝΤ ή τις ΗΠΑ και το NATO, που είναι μεγάλοι και ισχυροί παράγοντες παγκοσμίως και ενδεχομένως κάποιος μπορούσε να πει ότι η κυβέρνηση ενός μικρού κράτους όσο και να θέλει να τα βάλει με όλους αυτούς, μόνη της δεν μπορεί. Αλλά αυτό φάνηκε κυρίως και προς τους εσωτερικούς πολιτικούς παράγοντες της αντίπαλης πλευράς. **Φάνηκε ότι η Αριστερά μπορεί να συνεργάζεται με τους ολιγάρχες του πλούτου, απλά να διαλέγει κάποιους έναντι κάποιων άλλων. [...]** Ότι δεν μπορεί να φέρει κάποια διαφορετική τομή, απλά να κάνει μία διαφορετική διαχείριση εντός του ίδιου πλαισίου εντελώς, χωρίς να το αμφισβητήσει καθόλου. Άρα κάπως φάνηκε ότι **ενσωματώνεται με μεγάλη ταχύτητα.**

[...] Όμως, νομίζω ότι το πιο αρνητικό κομμάτι ήταν ότι ο ΣΥΡΙΖΑ μαζί του παρέσυρε και ένα κομμάτι αριστερών ανθρώπων που έχουν καταβολές και κομμουνιστικές καταβολές από τις οικογένειές τους και πάντοτε ήταν με την πλευρά αυτή, σε μία πιο ρεαλιστική με την κακή έννοια ανάγνωση της πραγματικότητας - και **τους βλέπεις πλέον να υπερασπίζονται πράγματα που στο παρελθόν δεν το έκαναν ποτέ, όπως για παράδειγμα συμμαχίες με τις ΗΠΑ με το Ισραήλ και τα λοιπά.**

[...] Δεν έχω εικόνα τι λένε οι εικοσάρηδες, οι 15άρηδες, οι 25άρηδες, αλλά νομίζω ότι είναι κρίσιμο κάπως να φανεί ότι ο ΣΥΡΙΖΑ βρίσκεται εκτός Αριστεράς. Στο εσωτερικό του μπορεί να έχει ανθρώπους που να το πιστεύουν, αλλά ότι συνολικά η πρακτική του και οι λόγοι του κινείται εκτός Αριστεράς ή της Αριστεράς όπως εγώ τη συνδέω με τις ιδέες του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Διαφοροποίηση βλέπουμε στην απάντηση του Πέτρου (δεύτερης γενιάς, μέλος του ΣΥΡΙΖΑ), που ωστόσο επισημαίνει ότι η εμπειρία της διακυβέρνησης έθεσε με σαφήνεια το ζήτημα των ορίων του εφικτού και του επιθυμητού. Επίσης, η Καρολίνα (3^η γενιά, κόρη του Πέτρου), χωρίς να έχει ψηφίσει το ΣΥΡΙΖΑ, εκτιμάει ότι η κυβέρνηση είχε φιλολαϊκές προθέσεις, που δεν μπόρεσε να εκπληρώσει λόγω υπέρτερων πιέσεων.

Δεν είναι πια ο ΣΥΡΙΖΑ, δεν είναι η Αριστερά αυτό που ξέραμε. Και βέβαια πρέπει να μπαίνει πάντα τώρα όχι μόνο το επιθυμητό, αλλά αυτό που μπορώ να κάνω. [...] Πήραμε την εξουσία και νομίζαμε ότι θα έχουμε την πλειοψηφία στη Βουλή και θα περνάμε ό,τι γουστάρουμε. Δεν είναι έτσι, υπάρχει ένας διαρκής αγώνας και εμείς σταματήσαμε να αγωνιζόμαστε. (Πέτρος)

Δεν ψήφισα, γιατί κατά βάθος πίστευα ότι δεν θα αλλάξει και κάτι ιδιαίτερα στην κατάσταση και ότι υπάρχουν γενικά κάποια συμφέροντα από πίσω από τις κυβερνήσεις που κινούνε κάπως τα πράγματα και ότι δεν μπορεί η κάθε κυβέρνηση να κάνει αυτόνομα αλλαγές. Πιστεύω ότι κάποια πράγματα θα ήθελε η συγκεκριμένη κυβέρνηση να τα αλλάξει, όμως δεν μπορούσε. Ακριβώς επειδή ίσως και κάποιοι Ευρωπαίοι ηγέτες και εταίροι και όλα αυτά δεν αφήνανε να γίνει αυτό. (Καρολίνα)

Η επικέντρωση μπορεί να γίνεται είτε πάνω σε προϋπάρχουσες αξίες (ψυχολογική), είτε κοινούς τρόπους βάσει υπαγωγής σε ίδιες ομάδες (κοινωνιολογική), είτε με τις αντιλήψεις των κοινωνικών υποκειμένων για τις κοινωνικές ρυθμίσεις, τις ασυμμετρίες και για τις σχέσεις εξουσίας να επηρεάζουν την αντίληψη της νέας γνώσης (Χρυσόχου, 2005, Doise, 1992). Στο λόγο των συμμετεχόντων/ουσών για το ΣΥΡΙΖΑ διακρίνουμε και τις τρεις κατηγορίες, γιατί κάποιοι τον βγάζουν εκτός Αριστεράς με κριτήριο το ότι δεν τηρεί αρχές και αξίες που έχουν ήδη ταυτίσει με την Αριστερά, ταυτόχρονα συμμετέχοντες που συνδέονται με το ΚΚΕ (Αλέκος, Μάνος – και οι δύο στη δεύτερη γενιά) προσεγγίζουν με παρόμοιους τρόπους το ΣΥΡΙΖΑ, ενώ η Καρολίνα

(τρίτη γενιά) δείχνει να λαμβάνει υπόψη στην αξιολόγησή της τις ασυμμετρίες στην εξουσία.

Συνοπτικά για την πρώτη θεματική, βλέπουμε ότι η Κοινωνική Αναπαράσταση της Αριστεράς διαθέτει ένα συνεκτικό και σταθερό πυρήνα (Abric, 1993). Σε αυτό το συμπέρασμα μάς οδηγεί ο λόγος των συμμετεχόντων/ουσών τόσο όταν μιλούν για τις γενικές αρχές ή την Ιστορία της Αριστεράς, όσο και όταν τοποθετούνται για το σήμερα.

B. Η Σύγκρουση

B1. Το δίπολο «Αριστερά – Δεξιά»

Μέσα από την κοινωνικοπολιτική σύγκρουση του 20ού αιώνα και των ημερών μας αναδύεται το κατά Doise (1990) θεμελιακό, συμβολικό, αντιθετικό δίπολο «Αριστερά – Δεξιά», που προαναφέραμε. Πιο χαρακτηριστικά αποσπάσματα εντοπίζουμε στην ενότητα των συνεντεύξεων που αφορά την ιστορία του Εμφυλίου, των μετεμφυλιακών διώξεων των αριστερών/κομμουνιστών και σε αναφορές της δεύτερης γενιάς στη Χούντα. Η Δεξιά γίνεται αντιληπτή ως η πολιτική δύναμη που δεν πολέμησε στην Αντίσταση ή/και συνεργάστηκε με τους Ναζί, που είναι συμφυής με το ελληνικό κράτος, εκφραστής αντιλαϊκών πολιτικών και φορέας ανήθικης στάσης και βαναυσότητας, δηλαδή των αντίθετων αξιών από αυτές που είδαμε ότι συνθέτουν τον αναπααραστασιακό πυρήνα της Αριστεράς. Η διπολική αυτή διάκριση Αριστεράς – Δεξιάς είναι υπαρκτή διαγενεακά.

Εκεί που λένε «Νέα Δημοκρατία» ούτε τους ακούω. Καταστρέψατε την οικογένειά μας.
(Ουρανία, 1^η γενιά)

Η πρακτική της άλλης πλευράς η οποία έσπρωχνε τον κόσμο να στραφεί προς την Αριστερά, διότι η άλλη πλευρά ήταν αμείλικτη με όσους εντάχθηκαν στο κίνημα του ΕΑΜ, στο ΚΚΕ κ.λπ. Με μεγάλη εκδικητική μανία μετά την απελευθέρωση της χώρας. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Μετά ερχόταν ο Στρατός και φοβόμασταν, κρυβόμασταν. [...] Μία μέρα ήρθε ο στρατός και χτύπησαν τις καμπάνες, τότε που έφεραν τα κορίτσια στη δική μου την ηλικία - μαζί στο σχολείο ήμαστε - και τις έφερε κάποιος να τις κουρέψουνε.

[...] Έπειτα βρέθηκε ένας χωριανός εκεί και του είπε «τι θέλεις εσύ εδώ, Κώστα;» και πάει εκείνος κατευθείαν στη Λαμία και λέει «αν ψάχνετε για τον Κώστα, σε εκείνο το μέρος είναι.

Να πάτε να τον πιάσετε». Τον έπιασαν τότε τον αδερφό μου. (Άννα, 1^η γενιά)

[...] δε βοήθησαν ούτε το αντάρτικο κίνημα ή που ήταν συνεργάτες των Γερμανών. (Αλέκος, 2^η γενιά)

Εντωμεταξύ, κακοποιηθήκαμε εμείς, βεβαίως, από τους άλλους, τους δεξιούς, που ήσαν με τους Γερμανούς αυτοί. (Τασία, 1^η γενιά)

Εντάξει, δε λέω ότι και η άλλη πλευρά δεν έκανε πράγματα ίσως, αλλά θεωρώ ότι αυτοί (οι αριστεροί) ήταν που πρωτοστάτησαν και απελευθερωθήκαμε από το ζυγό το γερμανικό. [...]

Δεν μπορώ να σκεφτώ «Δεξιά-Ελευθερία», δε μου έρχεται γιατί τότε και η Δεξιά δεν ήταν όπως είναι σήμερα κάπως πιο λουστραρισμένη.

[...] (για τη Συμφωνία της Βάρκιζας) Θεωρώ ότι πήγανε να ταιριάξουμε λάδι με νερό. (Σοφία, 3^η γενιά)

... μία παράδοση της εξουσίας τότε, της επίφασης εξουσίας που είχαμε σε ό,τι χειρότερο υπήρχε, στους Γερμανοχίτες δηλαδή, σε αυτούς οι οποίοι είχανε βοηθήσει τους κατακτητές με λίγα λόγια. [...] ...είχαμε ξανά βασιλιάδες, είχαμε ξανά ανθρώπους οι οποίοι είχανε αυτοανακηρυχτεί κυβέρνηση στο Κάιρο, ξαναεπανήλθαν στα πράγματα.. είχαμε τους Άγγλους. (Πέτρος, 2^η γενιά)

(Για τη Χούντα:) Τότε μονίμως ερχόντουσαν οι ασφαλίτες και μας πιάνανε – και μες στο σχολείο. Η γυμνασιάρχης είχε πάρα πολλές σχέσεις με τη Χωροφυλακή. [...] Και ερχόντουσαν οι μπάτσοι με το περιπολικό, μας παίρνανε. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Εξαιρέσεις καταγράφονται σε ανθρώπινο επίπεδο, με τους συμμετέχοντες που κάνουν τέτοια αναφορά να τονίζουν το χαρακτήρα της εξαίρεσης ή της έκπληξης.

Αρχές του '72 δικάστηκε (η μητέρα του) στο Διαρκές Στρατοδικείο της Αθήνας και καταδικάστηκε σε ισόβια, με δικηγόρο τον μετέπειτα πρόεδρο της Βουλής, τον Παπασπύρο, βουλευτή της ΝΔ, παρακαλώ, δεξιός. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Επίσης, σε ό,τι αφορά τη σύγχρονη εποχή, ο λόγος των συμμετεχόντων/ουσών φέρνει στο προσκήνιο παράγοντες που στηρίζουν ή συνδέονται με τη Δεξιά – τα

Μ.Μ.Ε., τα ισχυρά οικονομικά συμφέροντα, την Εκκλησία. Επίσης, εντοπίζουν ένα συνεχές των πολιτικών δυνάμεων της Δεξιάς, όπου συμπεριλαμβάνονται οι ακροδεξιές τάσεις.

[...] Τα οποία Μέσα τι είναι; Είναι βαρώνοι, οι οποίοι έχουν κάποιες τηλεοράσεις και κάποια ραδιόφωνα και αυτοί καθοδηγούν και εξουσιάζουν την πολιτική στην Ελλάδα. [...] ...κάποιων πλουτοκρατόρων και κάποιων καναλαρχών, αυτοί δηλαδή οι οποίοι στηρίζουν ό,τι δεξιό και ό,τι αντιαριστερό υπάρχει.

[...] Το ότι δεν υπάρχει Χρυσή Αυγή στη Βουλή τώρα δε σημαίνει ότι εξαλείφθηκε, απλά ενσωματώθηκε σε άλλα σχήματα. Δηλαδή, κάποιοι προσχώρησαν στου Κούλη τη Δεξιά και κάποιοι στου Βελόπουλου. Δεν εξαφανίστηκαν αυτοί. Αυτοί, η ακροδεξιά στην Ελλάδα, που είναι ένας πυρήνας 5%, πόσοι είναι..., υπάρχει και – ανάλογα την εποχή – φαίνεται, εμφανίζεται ή πρωταγωνιστεί. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Αυτή η πλευρά του πολιτικού φάσματος (η δεξιά) έχει μεγάλες δόσεις υποκρισίας, έχει πολύ περισσότερα μέσα για να βοηθήσει ανθρώπους αλλά ταυτόχρονα τους αφαιρεί πολλά περισσότερα με την παρουσία της. Αν μείνουμε για παράδειγμα στην Εκκλησία, μόνο η εκκλησιαστική περιουσία και τα ποσά που κατασπαταλώνται, για να ζουν πλουσιοπάροχα οι ιερείς, ιδρύματα και δεν ξέρω τι, αφαιρούνται από την κοινωνική πλειοψηφία, θα μπορούσαν να πηγαίνουν σε νοσοκομεία και τα λοιπά. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Δηλαδή, φαντάζομαι ότι σε μία οικογένεια π.χ. που οι γονείς μπορεί να είχαν αντίληψεις άλλου τύπου, τη λέξη φασίστας να την περιέγραφαν ως κάτι θετικό. Εγώ πήρα την αντίληψη από τότε ότι φασίστας είναι κάτι αρνητικό. (Καρολίνα, 3^η γενιά)

Μία κάπως διαφορετική τοποθέτηση γίνεται από τη Γαρυφαλιά (2^η γενιά), η οποία περιγράφοντας τα χαρακτηριστικά μίας σύγχρονης Αριστεράς (ισονομία, κοινωνική πολιτική) προσθέτει ότι θεωρεί ότι και άλλες πολιτικές δυνάμεις μπορούν να υλοποιήσουν αυτούς τους στόχους.

Αυτό θα το ήθελα από οποιαδήποτε κυβέρνηση υπάρχει, όχι μόνο από μία αριστερή κυβέρνηση - ακόμα και από μία κεντρώα κυβέρνηση και από μία δεξιά κυβέρνηση. Αυτό που θα είχα στο μυαλό μου θα ήταν αυτό, ότι όλοι θα έπρεπε να κάνουν κάτι ανάλογο, δηλαδή, για τον πολίτη.

B2. Η Εξουσία

Πρόκειται για ένα ζήτημα που αναδεικνύεται και πάλι μέσα από τις ιστορικές καμπές της δεκαετίας του 1940 και της εκλογής ΣΥΡΙΖΑ στην κυβέρνηση. Η εξουσία είναι το διακύβευμα της σύγκρουσης ανάμεσα στις δύο (κυρίως) παρατάξεις. Στο κοινωνικό γίγνεσθαι η καινοτομία προκύπτει μέσα από τη δράση ενεργών μειονοτήτων, οι οποίες την ίδια στιγμή που βρίσκονται σε ανταγωνισμό με την εξουσία, επιδιώκουν την κοινωνική επιρροή προς τον πληθυσμό. Η δε εξουσία λειτουργεί ως τέτοια προς τον πληθυσμό, ενώ λειτουργεί σε μία σχέση ανταγωνισμού με τη μειονότητα (Παπαστάμου & Μιούνυ, 2001:72-73. Στο λόγο των συμμετεχόντων/ουσών, αυτό το πλέγμα σχέσεων παίρνει την εξής μορφή: η Αριστερά λειτουργεί ως ενεργός μειονότητα που επιδιώκει να φέρει θετική κοινωνική αλλαγή ενάντια σε μία αυταρχική, παγιωμένη, αντιλαϊκή εξουσία, με πολλούς φορείς (το κράτος, το στρατό, παρεμβαίνουσες ξένες δυνάμεις), και στις ιστορικές αυτές καμπές πετυχαίνει να ασκήσει άμεση επιρροή στην ελληνική κοινωνία. Σε αυτές τις καμπές, η Αριστερά εγκαθιδρύει ένα διαφορετικό τρόπο διακυβέρνησης, δηλαδή εξουσίας με ευρεία έννοια. Η ποιότητα της άσκησης εξουσίας, το τι σηματοδοτεί η κατάληψή της, διαφέρει ανάμεσα στην Αριστερά και τη Δεξιά. Δηλαδή, σε ό,τι αφορά την Ελεύθερη Ελλάδα – εφόσον τότε θεωρείται ότι όντως η Αριστερά είχε εγκαθιδρύσει εξουσία – οι σχετικές αφηγήσεις γίνονται με πολύ θετικό πρόσημο, δημοκρατικό και φιλολαϊκό. Μάλιστα, σε αυτό το ζήτημα η Αριστερά θεωρείται ανιδιοτελής σε σύγκριση με την «εμμονική» με την εξουσία Δεξιά.

Αλλάξε τη ζωή του [...] στις περιοχές της Ελεύθερης Ελλάδας. Μέσα στον πόλεμο, εφάρμοσε πιο δίκαια συστήματα, πιο δημοκρατικά, έδωσε δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες, είχε τα λαϊκά δικαστήρια, τη λαϊκή εξουσία στις απελευθερωμένες περιοχές, ένα δίκαιο φορολογικό σύστημα και διανεμητικό της τροφής και όλων των εφοδίων που χρειαζόνταν.
(Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Στην Ελεύθερη Ελλάδα, που λειτούργησε για αρκετούς μήνες και είχε αναγνωριστεί από 47 χώρες η Κυβέρνηση του Βουνού, είδε ο κόσμος τι σημαίνει: και όλοι μαζί τρώμε λαϊκό συσσίτιο, για όλους, δεν ήταν κάποιοι που τρώγανε σε κάποιους δε δίνανε, όλοι μαζί τρώγανε, είχαν το θέατρο είχαν τη σχολή Γραμμάτων και Τεχνών. [...] Δείχτηκε τι σημαίνει η εξουσία για εμάς στην Κυβέρνηση του Βουνού της Ελεύθερης Ελλάδας. (Αλέκος, 2^η γενιά)

Είχε γίνει κυβέρνηση (τονίζει τη λέξη), η Κυβέρνηση του Βουνού, που λέμε. Είχε επηρεάσει τη συντριπτική πλειοψηφία του λαού η Κυβέρνηση του Βουνού [...]. Αν δεν ήταν οι Άγγλοι, θα είχαν επικρατήσει. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Έχω την αίσθηση ότι ήτανε λίγο σαν (τους δεξιούς) να τους ενδιέφερε πιο πολύ η εξουσία.. Νομίζω ότι στην Αριστερά δεν τους ενδιέφερε τόσο η εξουσία, αλλά τους ενδιέφερε βασικά να ελευθερωθούμε αυτό. Ναι, ήταν πιο αγαπητοί, γιατί νομίζω πιο πολύ τους ενδιέφερε να απελευθερωθούμε από τους Γερμανούς παρά τόσο να κυβερνήσουνε. (Σοφία, 3^η γενιά)

Από τον Πέτρο (δεύτερη γενιά, μέλος του ΣΥΡΙΖΑ) τονίζεται ότι η ανάληψη της διακυβέρνησης από το ΣΥΡΙΖΑ δε σηματοδότησε άμεσα και ανάληψη της εξουσίας, με την έννοια ότι δεν μπορούσε πάντα να ασκήσει την πολιτική του, καθώς κράτος και εξουσία παραμένουν συνδεδεμένα με τις δεξιές καταβολές τους.

Επιτέλους τον Ιανουάριο του '15 γίνεται πραγματικότητα: είμαστε στην εξουσία. Εξουσία... δεν το λέω καλά, στην κυβέρνηση είμαστε, την εξουσία δεν την κατακτήσαμε ποτέ. Διότι οι δομές και όλο το κράτος που έχει δομηθεί σε ένα δεξιό περιβάλλον, κάποιες υπηρεσίες, αστυνομία, στρατό, είναι δομημένες όλες μέσα σε μία δεξιά, μάλιστα σκληρή δεξιά. Ούτε το ΠΑΣΟΚ 20 χρόνια μπόρεσε να τις αλλάξει, θα τις αλλάζαμε εμείς σε τρία; Δύσκολα. Για αυτό και ποτέ δεν πήραμε την εξουσία. Είχαμε την κυβέρνηση, αλλά δεν μπορούσαμε να περάσουμε ένα νομοσχέδιο για την Εκκλησία ή να αλλάξουμε τις παρελάσεις ή να καθιερώσουμε την καύση των νεκρών. Έπρεπε να τα κάνουμε με αίμα αυτά.

Επίσης, ο Μάνος (2^η γενιά) έχοντας σπουδάσει στην Τσεχοσλοβακία τις δεκαετίες 1970-1980 δίνει έμφαση στη φιλολαϊκή πολιτική που ασκούσαν εκεί που η Αριστερά είχε την εξουσία.

Πριν τελειώσω 6 μήνες, αναρτήθηκε στο πανεπιστήμιο ο πίνακας που έλεγε τρία μέρη που μπορώ να δουλέψω. Αυτό.. η δουλειά είναι μεγάλο πράγμα, η ανεργία εξευτελίζει το άτομο [...]. Αυτά είναι φοβερά - δεν υπήρχαν αυτά στο σοσιαλισμό. Κατά 80% σύμφωνα με τα στοιχεία που μας έδιναν, όλοι δουλεύανε στον κλάδο τους. Εγώ ήμουν ξένος, και όμως θα είχα ήδη τη δουλειά μου στην αρχαιολογία. Θα έκανα μεταπτυχιακά και θα δούλευα κιόλας. Είχε σημεία ο σοσιαλισμός που ακόμα και σήμερα δεν υπάρχουν πουθενά.

Μέσα από τη σύγκρουσή της με την εξουσία, στο πλαίσιο των διαδικασιών μειονοτικής επιρροής, η Αριστερά ασκεί άμεση επιρροή στον πληθυσμό και, όταν

αναλαμβάνει η ίδια τη διακυβέρνηση εγκαθιστά ένα διαφορετικό μοντέλο, που συνδέεται με την κοινωνική πρόοδο και δικαιοσύνη.

B.3 Αγώνας

Ήδη καταγράψαμε αυτήν την έννοια σκιαγραφώντας τον αναπαραστασιακό πυρήνα της Αριστεράς. Τη συμπεριλαμβάνουμε σε αυτήν την ενότητα, γιατί φαίνεται ότι στο λόγο των συμμετεχόντων, εξίσου και των τριών γενιών, ο αγώνας θεωρείται το μέσο που η Αριστερά αξιοποιεί μέσα στην κοινωνικοπολιτική σύγκρουση, για να υπερασπιστεί τις βασικές της αξίες, ενάντια σε συμφέροντα και υπέρτερες δυνάμεις. Μάλιστα, φαίνεται ότι θεωρούν ότι η ανάγκη για αγώνα είναι διαρκής και οι αριστεροί πρέπει να μένουν συνεπείς σε αυτόν το δρόμο.

Μετά σκέφτομαι «αγώνες», «αγώνας», που είναι το μέσο της Αριστεράς, για να πετύχει τα παραπάνω. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

(Για τη συμμετοχή της στο αντάρτικο:) Παλέψαμε εκείνα τα χρόνια πολύ, παλέψαμε, παλέψαμε. [...] Να δεις όταν δίνανε τα χαρτάκια και τα έβαζα στις παντόφλες με λάστιχο και έβαζα πρώτα νάιλον, για να μη ιδρώσω και κοπεί το σημείωμα που μου έδιναν που έπρεπε να παραδώσω στο Τάγμα εκεί που ήτανε. (Άννα, 1^η γενιά)

Αγώνας, είναι ένας διαρκής αγώνας για την ελευθερία, για τη ζωή μας, για... πώς να το πω... για τη σχέση μας με τους ανθρώπους, για τη σχέση μας με την εξουσία, για τη σχέση μας με όλα. Είναι ένας διαρκής αγώνας για τη δημοκρατία, με λίγα λόγια.

[...] Κάναμε μία μορφή αγώνα, [...]. Προσπαθούσαμε, δηλαδή, να δείξουμε την αντίθεσή μας στη Χούντα και να κάνουμε κάτι.

[...] (Μεταφέροντας λόγια της μάνας του:) «Εγώ πάλευα για να φύγουν οι κατακτητές, δεν πάλευα για να πάρω σύνταξη», έλεγε, μέχρι σήμερα.

[...] (για την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ:) Υπάρχει ένας διαρκής αγώνας και εμείς σταματήσαμε να αγωνιζόμαστε. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Η Αριστερά μέσα από τους αγώνες της πετυχαίνει την κοινωνική αλλαγή, ως ενεργός μειονότητα που φέρνει καινοτομία (Παπαστάμου & Μιούνου, 2001).

Ήταν διάφορες συγκεντρώσεις [...] και το έβλεπα και εγώ έτσι με έναν ρομαντικό τρόπο, ότι μπορούσε με βάση αυτήν την κατάσταση να αλλάξει κάτι προς το καλύτερο για τη χώρα.

Γαρυφαλιά (2^η γενιά)

Από την αρχή της Ιστορίας της, ας πούμε, εδώ στην Ελλάδα (η Αριστερά) ήθελε να φέρει την αλλαγή. (Καρολίνα, 3^η γενιά)

B.4 Βία

Οι εκφάνσεις της βίας έχουν καταλάβει αρκετό χώρο στις αφηγήσεις των συμμετεχόντων/ουσών. Κυρίως στο πλαίσιο των διώξεων των αριστερών τις περιόδους της δεκαετίας του 1940, του Εμφυλίου, μετεμφυλιακά και την περίοδο της Χούντας.

Στο χωριό που ήμασταν είχαμε αστυνομία, τον έπιαναν, μες στο σχολείο τον έβαζαν, ξύλο και βάζαν και το ράδιο. [...] Ετραυματίσανε χωριανοί μας την κουνιάδα μου, το πόδι της. [...] Εξορίες... και ο πεθερός μου ήτανε εξορία, έσπασαν και τα πόδια του από τα χτυπήματα. (Ουρανία, 1^η γενιά)

Υπήρχε και θέμα προστασίας των μελών του (του ΚΚΕ) και ακόμα και των στελεχών του, εκτελούνταν, φυλακίζονταν. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Κυνηγητό. Κυνηγητό. [...] Ήταν τέτοιο κυνηγητό που δεν καταλάβαινες πότε κρύβεσαι, πότε προλάβαινες και κρυβόσουν, πότε δεν προλάβαινες. [...] Η Μαρία η Χρηστογιώργου, συμμαθήτριά μου, [...] το κορίτσι δεν ήξερε ότι είχε έρθει ο στρατός, [...] ήρθαν, την κύκλωσαν και τη σκότωσαν στη Λαμία, την κράτησαν και μέσα φυλακή και την εκτέλεσαν στην Ξηριώτισσα. (Άννα, 1^η γενιά)

Είχαν χτυπήσει τη μάνα μου έγκυο το 1955 στον αδερφό μου. (Αλέκος, 2^η γενιά)

Αλλά ήρθανε στο σπίτι μας, πήρανε τον πατέρα μου, την αδερφή μου, εμένα και μας πήγανε στην Τρίπολη, γιατί ήμασταν αριστεροί. Φάγαμε και καμπόσες. [...] ...ήταν μερικοί Έλληνες από τη μία μεριά και μερικοί από την άλλη, παίρνανε τους Γερμανούς και λέγανε τι κάνω εγώ, τι κάνεις εσύ, τι κάνει παραπέρα, και ερχόντουσαν και κακοποιούσανε, τους δέρνανε, ατιμάγανε γυναίκες. (Τασία, 1^η γενιά)

(Δύο από τις τρεις λέξεις που αναφέρει ακούγοντας τη λέξη «Αριστερά»:) Εξορίες. Βασανισμοί. Εξορίες, γιατί η Αριστερά μετά τον Εμφύλιο πόλεμο, τα άτομα που ανήκαν στην Αριστερά διώχθηκαν, πήγα πάρα πολλοί στην εξορία. [...] Γιατί κατά τη διάρκεια της εξορίας τους βασανίστηκαν πολύ.

[...] Η μητέρα μου δεν ξέρω αν είπε ότι είχε μία αδερφή την οποία τη σκότωσαν κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου πολέμου στο σπίτι της μέσα, στο χωριό. Όχι επειδή η ίδια έχει κάποια ανάμειξη, αλλά επειδή ο άντρας της είχε κάποια ανάμειξη. (Γαρυφαλιά, 2^η γενιά)

(Μιλάει για την περίοδο αμέσως μετά την Απελευθέρωση:) Όμως μόλις φτάναμε στην Αθήνα εμείς οι αριστεροί, μας βουτάγανε και μας βάζανε φυλακή. (Ελένη, 1^η γενιά)

Η ριζοσπαστικοποίηση γίνεται αντιληπτή και ως αντίδραση στη βία της Δεξιάς.

Τον πατέρα μου τον φώναζε ο αστυνομικός κάθε μέρα στο Τμήμα και τον έδερνε, γυρνούσε στο σπίτι μαυρισμένος κάθε μέρα. Μία μέρα, τους είπε ο πατέρας μου «κοιτάξτε, εγώ δεν φταίω που ο πατέρας μου είναι κομμουνιστής, έτσι που κάνετε όμως θα με κάνετε και εμένα κομμουνιστή και θα φύγω με τους αντάρτες». Αυτός δεν το πίστεψε. Και φεύγει ο πατέρας μου, έρχονται οι αντάρτες μία φορά και σηκώνεται και φεύγει. (Μάνος, 2^η γενιά)

Υπάρχουν δύο σημεία όπου προσεγγίζεται η βία από την πλευρά της Αριστεράς: ο Αλέκος και ο Μάνος (και οι δύο στη 2^η γενιά) διευκρινίζουν πώς αντιμετωπίζονταν περιστατικά ατομικής βίας μέσα στον ΕΛΑΣ και ο Ιορδάνης (3^η γενιά) τοποθετείται για τη βία ως μέσο αγώνα ενάντια στην αδικία. Η αντιμετώπιση της ατομικής βίας στον ΕΛΑΣ και το ΔΣΕ συνιστά μία ποιοτική διαφοροποίηση Αριστεράς – Δεξιάς, αφού τέτοιες πράξεις προλαμβάνονται ή τιμωρούνται αυστηρά.

Μπορούσε να έρθει στο χωριό, γιατί ήταν αντάρτης του ΔΣΕ και όλους αυτούς να τους σκοτώσει. Τον ξάδερφό του τον σκοτώσανε ,17 μαχαιριές του ρίξαμε μέσα στο χωριό, μαζί με τη θεία μου, 17 χρονών παιδί. Ο αδερφός αυτουνού είπε στον πατέρα μου «όταν θα κατέβω στο χωριό, από 2 χρόνων μέχρι 17 χρόνων όλα τα παιδιά των δεξιών θα τα σκοτώσω». Αυτός δεν άντεξε την πίεση. Ο πατέρας μου δεν τον πίστεψε. Είχε πάει σε κάποιες επιχειρήσεις, γυρνώντας ρώτησε πού είναι ο Κώστας, «έφυγε, πήγε για εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην περιοχή του Κιλκίς». Τρέχει ο πατέρας μου στο διοικητή και του λέει «γρήγορα, φέρ' τον πίσω , θα μας κάνει ρεζίλι, θα σφάζει όλο το χωριό» και τον πρόλαβε. Δεν πήγε στο χωριό, τον πρόλαβε, τον γύρισε πίσω. (Μάνος)

Μία παρένθεση: οι αντάρτες βιάσανε γυναίκες, λέει. Κοίταξε προσπάθειες γίνανε, όμως τουλάχιστον στη Ρούμελη, [...] δίπλα στον Άρη, έχασαν τη ζωή τους. (Αλέκος)

Η βία γίνεται αντιληπτή ως μέσο πάλης για την επίτευξη της κοινωνικής αλλαγής. Εδώ καταγράφεται μία διαφοροποίηση στο λόγο των γενεών. Στο λόγο του Ιορδάνη βλέπουμε μία προσέγγιση της πολιτικής βίας που δεν ανιχνεύτηκε στις προηγούμενες γενιές. Συγκεκριμένα, όντας και ο ίδιος στρατευμένος στην εξωκοινοβουλευτική Αριστερά, θεωρεί ότι η Αριστερά δικαιούται να επιλέγει ως έσχατο μέσο πάλης ενάντια στην αδικία, τη βία.

Νομίζω ότι αυτό είχε να κάνει με τη συνολικότερη προσπάθεια της Αριστεράς μίας προηγούμενης περιόδου κάπως να αποσιωπηθούν οι συγκρουσιακές στιγμές στο έθνος και να ενισχυθούν άλλες, της συνεργασίας κ.λπ. Ή μία προσπάθεια της Αριστεράς να φαίνεται διαρκώς και μόνο το θύμα και ότι αναγκάστηκε να προσφύγει στα μέσα της ένοπλης πάλης. Ενώ αυτό είναι αλήθεια, ότι σε μεγάλο βαθμό αναγκάστηκε, κάπως σαν να μην ήθελε να πει ότι **η απάντηση στην αδικία είναι στοιχείο που συγκροτεί την κομμουνιστική Αριστερά και την Αριστερά ευρύτερα, δηλαδή δεν πρόκειται για μία χριστιανική δύναμη που υπομένει το άδικο και περιμένει τη Δευτέρα Παρουσία, μα προσπαθεί να την αντιπαλέψει, και όταν χρειάζεται – μπορεί να είναι το τελευταίο μέσο – μπορεί να ασκήσει και βία αυτό δεν είναι κάτι που πρέπει να την κάνει να νιώθει ενοχικά.**

(Ιορδάνης, 3^η γενιά)

B.5 Η Σύγκρουση ως αναγκαιότητα και επιλογή

Πώς γίνεται αντιληπτή η Αριστερά ως φορέας της κοινωνικοπολιτικής σύγκρουσης; Από το λόγο των συμμετεχόντων/ουσών αναδύονται οι εξής προσεγγίσεις: α) η Αριστερά εξωθείται στη σύγκρουση ως τρόπο υπεράσπισής της, όταν διώκεται, όταν η επιλογή της συναίνεσης φαίνεται να επιφέρει παραγκωνισμό και δίωξή της, β) η σύγκρουση και η ρήξη μπορεί να αποτελούν επιλογές που προωθούν θετικούς στόχους κοινωνικής αλλαγής, γ) η σύγκρουση αξιολογείται θετικά ή έστω γίνεται κατανοητή, όταν είναι αναπόφευκτη, ενώ αντίθετα απαξιώνεται, όταν είναι αποτέλεσμα εξυπηρέτησης ιδιοτελών σκοπών. Οι ερμηνείες και αξιολογήσεις αυτές προκύπτουν από το πώς τοποθετούνται οι συμμετέχοντες βασικά σχετικά με τη Συμφωνία της Βάρκιζας, την εκ νέου έξοδο στο δεύτερο αντάρτικο και το δημοψήφισμα. Για τα γεγονότα της δεκαετίας του 1940, οι περισσότεροι/ες συγκλίνουν στο ότι η Αριστερά

κακώς επιδίωξε αρχικά τη συναίνεση, γιατί δεν υπήρχε πεδίο πραγματικής συνεννόησης με τη δεξιά Εξουσία, και ότι έπειτα εξωθήθηκε στο δεύτερο αντάρτικο ιδίως εξαιτίας των τρομερών διώξεων που υφίσταντο τα μέλη της. Στο λόγο των συμμετεχουσών της πρώτης γενιάς αυτό το ερμηνευτικό πρίσμα βρίσκει πιο συναισθηματική διατύπωση.

Στο δημοψήφισμα, γενικά καταγράφεται το κλίμα πόλωσης και εκτιμάται ότι όντως η πλειοψηφία της ελληνικής κοινωνίας έδειξε μία διάθεση σύγκρουσης με υπερεθνικούς φορείς αντιλαϊκών πολιτικών (Ε.Ε., ΔΝΤ) και επισημαίνεται η απογοήτευση από την ερμηνευόμενη ως αλλοίωση του αποτελέσματος από την κυβέρνηση.

Μία ιδιαίτερη διάσταση είναι αυτή που αφορά την αντιπαράθεση με λογικές εντός της Αριστεράς οι οποίες θεωρούνται άκαμπτες. Εδώ αντανakλάται η έννοια της ακαμψίας ως ανεπιτυχούς στρατηγικής μειονοτικής επιρροής (Παπαστάμου, Μιούνυ, 2001). Αντίθετα, η διαφωνία μέσα στην Αριστερά θεωρείται ορθή, όταν κρίνεται ότι κάποια από τις αριστερές δυνάμεις απεμπολεί αυτό που περιγράψαμε ως πυρήνα της κοινωνικής της αναπαράστασης.

Η συναίνεση της Βάρκιζας και η σύγκρουση του δεύτερου αντάρτικου

Είμαι κατά της Καζέρτας, κατά του Λιβάνου, κατά της Βάρκιζας, όλα αυτά ήταν απαράδεκτα. Δεν θεωρώ καμία δικαιολογία ότι έπρεπε να πάμε να συζητήσουμε. Ο Τίτο δεν πήγε να συζητήσει, είπε «εμείς πολεμάμε στα βουνά, όποιος θέλει έρχεται εδώ». Αυτό που σου είπε ο Βελουχιώτης, το ίδιο έπρεπε να πουν και αυτοί: «δεν κατεβαίνουμε, κύριοι, στην Αίγυπτο, εσείς το σκάσετε από εδώ και δεν πολεμήσατε. Γιατί να έρθουμε εμείς να μιλήσουμε μαζί σας;». [...]

Οι Άγγλοι φοβόντουσαν την Αριστερά, ήξεραν ότι έχει μεγάλη δύναμη, οπότε έπρεπε να την πελεκήσουν.

[...] Σωστά αντισταθήκανε. Δεν μπορούσε να γίνει διαφορετικά, τι μπορούσαν να κάνουν;

[...] Δεν το επέλεξε, αφού ίσα-ίσα εμείς λέμε ότι έκανε συμβιβασμούς. Έκανε τόσους συμβιβασμούς μέχρι να φτάσει. Εδώ ήτανε ο Βελουχιώτης έξω από την Αθήνα, μπορούσε να το πάρει σε 48 ώρες και δεν την πήραμε. [...] Το αντάρτικο το δημιούργησαν οι Άγγλοι με τους ντόπιους. (Μάνος, 2^η γενιά)

Ήταν το επιστέγασμα μιας αντιφατικής πολιτικής που εφάρμοζε εν μέσω του Β' Παγκοσμίου πολέμου, η οποία είχε και **πλευρές συγκρουσιακές με το κατεστημένο και τις άλλες**

πολιτικές δυνάμεις της χώρα, αλλά είχε και στιγμές και πλευρές συνεργασίας. [...]
...ωρίμασε η σκέψη προσφυγής σε μία **νέα ένοπλη αναμέτρηση**. Η οποία και πάλι δεν ήταν
μία εύκολη και άμεση απόφαση, διότι ξεκίνησε και εξελίχθηκε σταδιακά, **δηλαδή ξεκίνησε**
ένοπλη αυτοάμυνα με την έξοδο κάποιων ομάδων ένοπλων ομάδων στο βουνό, αλλά πολύ
συγκρατημένα, και μετά από το έτος 1947 έχουμε μία προσφυγή στην πλήρη ένοπλη
αναμέτρηση, μάλλον **στην ιεράρχηση της ένοπλης αναμέτρησης ως πρώτου μέσου για**
την επικράτηση του σκοπού.

[...] Από όσο γνωρίζω και από το οικογενειακό παράδειγμα, δεν ήταν η πρώτη
προτεραιότητα, η πρώτη απόφαση για τους ανθρώπους εννοώ τα απλά μέλη, αλλά **προήλθε**
μετά από πίεση που τους ασκούσαν και πραγματικά δεν μπορούσαν να φανταστούν πώς
αλλιώς μπορούσαν να αντιδράσουν σε αυτήν την αδικία που βίωναν. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

(Μιλώντας για τα μετεμφυλιακά χρόνια:) Εκείνα τα χρόνια ήταν μαρτύριο. Αλλά τι να
κάνουμε; (Αννα, 1^η γενιά)

Ο πατέρας μου είχε και μία άλλη αντίληψη τότε, ότι δεν υπάρχει λόγος να πάμε στο Λίβανο ή
να κάνουμε συμφωνίες παράδοσης όπλων [...], **συμφωνία με αυτούς που δε συμμετείχαν**
στον αγώνα δεν μπορεί και δεν πρέπει να γίνει. Πράγμα που αποδείχτηκε στην πορεία. [...]
Θα έπρεπε να έχει παρθεί η απόφαση νωρίτερα, να μην υπάρξει κενό διάστημα, θα έπρεπε
να έχει παρθεί υπόψη η πρόταση του Άρη μετά τη σφαγή του Δεκεμβρη «κατεβαίνω». [...]
Υπάρχει μία περίοδος μέχρι το '46, **μία δραματική περίοδος, που έπρεπε να δεχτείς τη**
συνέχεια των στρατοδικείων, τις σφαγές και το κυνήγι ή να πάρεις μέρος στις εκλογές.
Αν έπαιρνες μέρος στις εκλογές, αποδεχόσουν ότι θα είσαι μονίμως όμηρος σε αυτό το
κυνήγι. Δεν παίρνει μέρος στις εκλογές και αποφασίζεται να γίνει **το λεγόμενο δεύτερο**
αντάρτικο, το οποίο ήρθε πολύ καθυστερημένα.

[...] Όταν θα έρθει η ώρα, δεν επαναλαμβάνουμε το ίδιο λάθος της συνυπογραφής με
κάποιους άλλους που πάντα κρυβόντουσαν και στην περίοδο του πολέμου κρύφτηκαν.
(Αλέκος, 2^η γενιά)

Η ιστορία έχει δείξει ότι κάποια στιγμή προσπάθησαν όλοι... όλοι... *(σα να το αμφισβητεί)*
ενδεχομένως να έρθουν σε ένα συμβιβασμό, ώστε μετά τον πόλεμο να αλλάξει αυτό που είχε
γίνει στην Ελλάδα, αυτή η καταστροφή που είχε έρθει. Από εκεί και πέρα, από τη στιγμή που
ήρθαν ξένες δυνάμεις να σου πουν και να αποφασίσουν για το τι μέλλει γενέσθαι **και ότι**
αυτός που είναι αριστερός θα έπρεπε να σταματήσει να μιλάει και να διεκδικεί, γιατί
έχω χωρίσει ως πούμε ότι την Ελλάδα θα την έχει η Αγγλία... [...] Η επιλογή της
σύγκρουσης ήταν αναπόφευκτη. [...] Από τη στιγμή που κάποιος είχε ορίσει ότι εσύ θα
κυβερνάς, ο άλλος θα ρίξει το κεφάλι κάτω., **ήταν αναπόφευκτο ότι θα γινόταν κάποια**

σύγκρουση. Νομίζω ότι από τη στιγμή που δεν αναγνωρίσαμε ότι σαν κράτος θα πάμε σαν Δημοκρατία, θα ορίσουμε εμείς το μέλλον μας, ήταν αναπόφευκτο να γίνει. (Χριστόφορος, 3^η γενιά)

Νομίζω ότι οι αντάρτες φοβηθήκαν και για αυτό πήραν τα όπλα, για να να στηριχτούνε εκείνοι που ήτανε φοβισμένοι. (Τασία, 1^η γενιά)

Πιστεύω ότι τους είπαν να παραδώσουν τα όπλα, ενώ επί της ουσίας αυτοί δεν το κάνανε αυτό, δηλαδή ότι λίγο τους παγίδευσαν (τους αριστερούς). (Σοφία, 3^η γενιά)

Μετά, όταν κάναμε τη συμφωνία της Βάρκιζας, γυρίσαμε πια. Όμως, μόλις φτάναμε στην Αθήνα εμείς οι αριστεροί, μας βουτάγανε και μας βάζανε φυλακή. Τότε με τη συμφωνία εγώ δεν το πίστεψα ότι δεν θα μας πιάσουν και για αυτό πρόσεξα και πρώτα δεν με έπιασαν. (Ελένη, 1^η γενιά)

Στο δεύτερο αντάρτικο έπρεπε να παλέψουνε τους συνεργάτες των κατακτητών. [...] Ήταν μία αντίδραση την οποία όφειλαν να την κάνουν. [...] Στη Βάρκιζα πήγαν νομίζοντας ότι έκαναν το σωστό, ενώ δεν το έκαναν. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Σίγουρα η συναίνεση δεν είναι κάτι το οποίο καταδικάζω, απλά πιστεύω ότι πολλές φορές η Ιστορία έχει δείξει ότι με τη συναίνεση δεν καταφέρνεις συνήθως αυτά που θέλεις και ότι ο πιο σωστός τρόπος να διεκδικήσεις είναι η σύγκρουση, όπως και μετέπειτα έγινε. Ως παράδειγμα, ας πούμε, να πάρουμε και τη Γαλλική Επανάσταση, που πολλά από τα σημερινά κεκτημένα που είναι δεδομένα κατακτήθηκαν με τη σύγκρουση. (Καρολίνα, 3^η γενιά)

Μία μόνο συμμετέχουσα (δεύτερη γενιά, δεν τοποθετείται πια στην Αριστερά) διευκρινίζει ότι αξιολογεί ως σωστή επιδίωξη τη συναίνεση με τη Συμφωνία της Βάρκιζας και λανθασμένη τη μη συμμετοχή στις εκλογές του 1946. Ωστόσο, καταδεικνύει την ευθύνη των Άγγλων και της ελληνικής κυβέρνησης για τις διώξεις κατά των αριστερών.

Τότε δε νομίζω ότι ήταν λάθος η υπογραφή της συνθήκης της Βάρκιζας, αλλά μεταγενέστερα ήταν λάθος το γεγονός ότι δεν έλαβαν μέρος στις εκλογές του 1946 [...] αυτή τη συναινετική τακτική που ξεκίνησαν οι ίδιοι την πήραν πίσω. Βέβαια, η επίσημη κυβέρνηση τότε που υπήρχε - ουσιαστικά οι Βρετανοί, γιατί αυτοί ήταν πίσω από την ελληνική κυβέρνηση - συνετέλεσαν κατά κάποιο τρόπο αυτό, γιατί αμέσως μετά το τέλος του πολέμου και την

επάνοδο των αριστερών από το αντάρτικο, το πρώτο αντάρτικο, άρχισαν να τους καταδιώκουν, άρχισαν τότε να φυλακίζουν κόσμο. Αυτό ήταν αρνητικό, πιστεύω όμως ότι και η τακτική του ΚΚΕ μετά ήταν λάθος. (Γαρυφαλιά)

Η σύγκρουση του δημοψηφίσματος

Θυμάμαι ότι υπήρχε αρκετά μεγάλη πόλωση στην κοινωνία. [...] Υπήρχε ένα κλίμα ότι δεν θα μας επιβάλουν αυτά που θέλουν να μας επιβάλουν και ότι έχουμε δικαίωμα να αρνηθούμε [...]. Υπήρχε ένας αναβρασμός γενικώς και μία αποδοχή των ριζοσπαστικών κάπως απαντήσεων, των απαντήσεων που θα έφταναν σε μία πολιτική ρήξη με την Ευρωπαϊκή Ένωση, με το ΔΝΤ κ.ο.κ. Υπήρχε και μία μεγάλη απονομιμοποίηση σε αυτούς που υποστηρίζουν το ναι, παρότι πολλές φορές ήταν φανταχτερά ονόματα που απολάμβαναν κύρος το προηγούμενο διάστημα. [...] Υπήρχε μεγάλος ενθουσιασμός σε εκείνη τη φάση ότι καταφέραμε να πάρουμε την πλειοψηφία της ελληνικής κοινωνίας, και μάλιστα, από ό,τι φάνηκε και αργότερα με τις ποιοτικές έρευνες, το μεγαλύτερο κομμάτι των φτωχών ανθρώπων, των φτωχών συνοικιών της Αθήνας να ψηφίσουν συντριπτικά υπέρ του όχι. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Ναι, ήταν πάρα πολύ συγκρουσιακή περίοδος. Πιστεύω ότι εμείς σα λαός, όταν βρισκόμαστε κάτω από ζυγούς [...] κάπου αντιδράμε. Νομίζω ότι αυτό που είπαν είναι «δεν μπορεί να μας διαλύεις οικονομικά και να περιμένεις εμείς να πούμε ότι είναι okay». Προφανώς και ο ελληνικός λαός αντέδρασε, διότι είχε απηυδήσει. (Σοφία, 3^η γενιά)

Ο Πέτρος (2^η γενιά, μέλος του ΣΥΡΙΖΑ) αναγιγνώσκει τη συγκρουσιακή διάθεση μέρους όσων ψήφισαν «Όχι» και αναγνωρίζει ότι ακολούθησε απογοήτευση από τη μετέπειτα διαχείριση της κυβέρνησης.

Εγώ πιστεύω ότι ο κόσμος ψηφίζοντας ΟΧΙ, έλεγε «πάμε να φύγουμε». Όχι όλοι, μία μεγάλη όμως μερίδα. Και αυτή ήταν η απογοήτευση. (Πέτρος)

Η σύγκρουση θεωρείται ταυτοτική επιλογή για την Αριστερά:

Αν έστω και μία στο εκατομμύριο είχανε τη στοιχειώδη ευαισθησία απέναντι σε αυτό που οι ίδιοι λένε αριστερά, θα έπρεπε να τινάξουν την μπάνκα στον αέρα, και η μπάνκα στον αέρα ποια ήτανε; δεν αποδέχομαι δεν υπογράφω τίποτα. (Αλέκος, 2^η γενιά)

Η ύπαρξη συγκρούσεων και διαχωρισμών μέσα στην ίδια την Αριστερά κάποιες φορές γίνεται αντιληπτή ως αποτέλεσμα δογματισμού. Τότε, η άκαμπτη στάση μίας αριστερής δύναμης, την οδηγεί σε περιχαράκωση και, όπως έχουμε δει στη θεωρία της μειονοτικής επιρροής (Παπαστάμου & Προδρομίτης, 2003), αποτυγχάνει στις διαδικασίες επιρροής. Από την άλλη, η μη τήρηση του αναπαραστασιακού πυρήνα της Αριστεράς, οδηγεί σε απόρριψη επίσης.

Βέβαια, εγώ δεν παραβλέπω όλες τις άλλες οργανώσεις τις αριστερές, οι οποίες κακώς εμένα δεν είναι μαζί, και μεγάλη ευθύνη - τη μεγαλύτερη, αφού είναι και το μεγαλύτερο κόμμα - φέρει το ΚΚΕ. [...] Έφυγα το 1991, και έφυγα γιατί συνεργάστηκε (το ΚΚΕ) με τη Δεξιά, αυτό που έκανε και το ΝΑΡ. Εγώ δεν μπόρεσα να το σηκώσω αυτό, μεγάλωσα με άλλα ιδανικά. (Μάνος, 2^η γενιά)

Τι κάνει το ΚΚΕ; Περιχαράκωνει, περιχαράσσει τη δική του, το δικό του μικρόκοσμο. [...] Τη μάνα μου την κακομοίρα, η οποία εντάχθηκε στο ΚΚΕ εσωτερικού το '68 με τη διάσπαση, την είπανε προδότες. [...] Ακόμα, δηλαδή, κρατάνε πενήντα χρόνια ότι «πρόδωσε» το ΚΚΕ. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Βέβαια σε όλα αυτά τα μικρά κόμματα τα αριστερά βλέπω μία σύγκρουση μεταξύ τους, που πολλές φορές διαφωνούνε μεταξύ τους για μικροπράγματα τα οποία δεν είναι εντέλει τόσο σημαντικά, ώστε.. Θα έπρεπε πιστεύω να κοιτάνε πιο πολύ τις τους ενώνει, παρά τι τους χωρίζει. (Καρολίνα, 3^η γενιά)

Στη Θεματική Β διερευνήσαμε το νόημα που παίρνει η Σύγκρουση στην Κοινωνική Αναπαράσταση της Αριστεράς. Βλέπουμε ότι θεωρείται ταυτοτικό χαρακτηριστικό και αξιολογείται ως ο δρόμος να πετύχει η Αριστερά την κοινωνική αλλαγή. Στο σημείο αυτό, υπεισέρχεται η θεωρία των ενεργών μειονοτήτων, που φέρνουν καινοτομία μέσα από τη σύγκρουση με την εξουσία. Όταν η εκάστοτε αριστερή δύναμη δε λειτουργεί συγκρουσιακά, αξιολογείται αρνητικά, γιατί παραβιάζει τη σταθερότητα που χαρακτηρίζει τη συμπεριφορά της ενεργού μειονότητας (Παπαστάμου & Μιούννυ, 2001: 54). Όμως, όταν η στάση της θεωρείται δογματική και άκαμπτη, μπορεί να ασκήσει αρνητική επιρροή στον πληθυσμό (Παπαστάμου & Προδρομίτης, 2003:38).

Γ. Πλευρές της διαμόρφωσης πολιτικής συνείδησης

Γ1. Το διαγενεακό ζήτημα

Σε αυτήν την υποθεματική βλέπουμε πώς οι συμμετέχοντες/ουσες κατανοούν και ερμηνεύουν την πολιτικοποίηση μέσα στο χρόνο, και άρα τις δυναμικές της πολιτικής συμμετοχής μέσα στις διαφορετικές γενιές και εποχές.

Θεωρείται ότι η νεολαία τείνει να συμμετέχει στην πολιτική με όρους ανατρεπτικούς.

Όπως κάθε νέος, ήθελα να αλλάξω τον κόσμο και δεν έπαιρνα υπόψη μου τίποτα, εγώ έπαιρνα υπόψη μου ότι τον κόσμο θα τον αλλάξω οπωσδήποτε, αρκεί να τον αλλάξω.
(Μάνος, 2^η γενιά)

Η απόσταση από τα μεγάλα γεγονότα του 20ού αιώνα και τις κακουχίες θεωρείται ότι διαμορφώνει διαφορετική εικόνα για την Αριστερά.

Φυσικά, ο κόσμος... η αντίληψη που έχει για την Αριστερά έχει αλλάξει πάρα πολύ. Ή μάλλον, αλλιώς αντιλαμβανόταν την Αριστερά η μάνα μου και αλλιώς εγώ και αλλιώς η κόρη μου φυσικά. Η κόρη μου που δεν έχει ζήσει αυτά που έχω ζήσει εγώ, δικτατορίες, δύσκολα χρόνια, το να κρύβεις ακόμα και την εφημερίδα. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Από την άλλη, εκφράζεται ένας προβληματισμός σε σχέση με το πώς οι έφηβοι και οι νέοι ενήλικες του σήμερα διαμορφώνουν αντίληψη για την Αριστερά, έχοντας ως βασική εμπειρία τους αυτήν της διακυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ και όντες σε μεγάλη απόσταση από την Ιστορία της Αριστεράς. Ειδικά στο τελευταίο αυτό ζήτημα, φαίνεται στο λόγο του Ιορδάνη να αποτυπώνεται η θεωρητική επισήμανση ότι η συλλογική μνήμη επιβιώνει σε βάθος τριών γενιών (Bobowik et al, 2010, Paez & Liu, 2010), καθώς εκτιμά ότι και οι άνθρωποι που είναι το λιγότερο γύρω στα 30 σήμερα εξακολουθούν να επηρεάζονται από την ιστορική μνήμη.

Το κρίσιμο κατά τη γνώμη μου είναι το πώς έχει επιδράσει αυτό⁶ στους πολύ νέους ανθρώπους, εκεί νομίζω ότι είναι κάπως το πιο σημαντικό. [...] Επειδή αυτοί είναι νέες

⁶ Εννοεί τη διακυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ.

γενιές που τώρα μπαίνουν στα πράγματα και στους αγώνες ή ακόμα και στην αγορά εργασίας κ.ο.κ. και είναι και πιο απομακρυσμένοι από το παρελθόν [...] Με αφορμή τη γιορτή του Πολυτεχνείου, της 28ης Οκτωβρίου, φέτος μπήκα για πρώτη φορά στη διαδικασία να ρωτήσω τους μαθητές μου πώς τους φαίνονται αυτά τα γεγονότα - όχι να τα αξιολογήσουν καλά ή κακά, μα πόσο κοντά αισθάνονται σε αυτά - και οι απαντήσεις που πήρα [...] ήταν ότι **φαίνονται πολύ μακρινά. Συνήθως το πολύ μακρινό είναι και λίγο αδιάφορο ή ουδέτερο.**

Με αυτήν την έννοια, θεωρώ ότι είναι λίγο μυστήριο το πώς θα αντιδράσουν αυτές οι γενιές μπροστά σε αυτές τις εξελίξεις.

[...] Εξάλλου, αν δεν κάνω λάθος, νομίζω ότι αυτό που λέμε ιστορική μνήμη και μέσα από την οικογένεια, νομίζω ότι έχει ένα όριο, άντε να πηγαίνει μέχρι προπαπούδων, μετά κάπως χάνεται. [...] Φυσικά για τις μεγαλύτερες γενιές ακόμη έχει μία βαρύτητα, δηλαδή για τις γενιές των 30 ετών και πάνω έχει σίγουρα μεγαλύτερη βαρύτητα, οπότε και όλη η συζήτηση που ξαναγίνεται στοχεύει φυσικά και αυτές τις γενιές, που είναι και η πλειοψηφία των ψηφοφόρων και γενικά την κοινωνία. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Γίνεται μία ενδιαφέρουσα παρατήρηση, ότι οι διαφορετικές συνθήκες ζωής σήμερα σε σύγκριση με την εποχή των μεγάλων αγώνων της πρώτης γενιάς μπορεί να ευνοούν την επίτευξη των στόχων της κοινωνικής αλλαγής και της οργάνωσης της κοινωνίας με τρόπο κοινωνικά δίκαιο, χάρη τόσο στη συνολική βελτίωση των συνθηκών ζωής όσο και στις δυνατότητες συνειδητοποίησης των ανθρώπων.

Σε σχέση και με όσα αναφέραμε για το παρελθόν και τη συνέχεια των αγώνων, επειδή είναι και αρκετά δημοφιλής η αντίληψη που λέει ότι «εκείνοι οι άνθρωποι αγωνίστηκαν τότε, ήταν μία διαφορετική κοινωνία, το πιστεύανε πολύ, μπράβο τους, αλλά σήμερα είμαστε κάπου αλλού»... Όντως πιστεύω ότι είμαστε κάπου αλλού, όμως **θεωρώ ότι είμαστε πολύ πιο κοντά και σαν δυνατότητα και σαν αναγκαιότητα για την υλοποίηση όλων αυτών για τα οποία πάλευαν οι γενιές, ας πούμε τον παππού μου και προηγούμενως και αργότερα.** Εννοώ μια εντελώς διαφορετική οργάνωση της κοινωνίας, όπως το βλέπω εγώ την οργάνωση μιας σοσιαλιστικής-κομμουνιστικής κοινωνίας. [...] Δηλαδή, ο πλούτος που παράγεται σήμερα με βάση τα ΑΕΠ των κρατών είναι πολύ μεγαλύτερος σε σχέση με αυτό που παραγόταν ας πούμε το 1940 και άρα μπορεί να διαμοιραστεί και να θρέψει τους ανθρώπους επαρκώς. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Θεωρείται ότι σε παλιότερες εποχές οι άνθρωποι πολιτικοποιούνταν με πιο σταθερό τρόπο, ενώ σήμερα υπάρχει πιο διάχυτη αναζήτηση ή αδράνεια.

Εντάξει, και στο σύγχρονο πολιτισμό ειδικά, στις μέρες μας, κάποιοι θεωρούν ότι η Αριστερά δεν υφίσταται, οπότε [...] ψάχνουν να βρουν κάτι άλλο. Γιατί και ούτε η δεξιά είναι ούτε ο καπιταλισμός είναι... και τους βλέπεις κάπως ουδέτερους, κάπως να ψάχνονται. Σίγουρα δεν είναι όπως παλιά, που ήταν κάπως πιο εύκολο να πολιτικοποιηθούν. (Χριστόφορος, 3^η γενιά)

[...] τα νέα παιδιά είναι που λείπουν από το διαρκή αγώνα αυτόν για τη δημοκρατία.

Λείπουν τα νέα παιδιά. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Για τη δεύτερη γενιά, η συνέχιση της οικογενειακής ιστορίας τέθηκε ως ένα πραγματικό ερώτημα το οποίο κλήθηκαν να απαντήσουν. Η μη ανταπόκριση σε αυτό το θεωρούμενο ως ηθικό χρέος απαξιώνεται.

Το 1970 περνάω στο πανεπιστήμιο, εκεί πέρα ήταν ξεκάθαρα τα πράγματα και έγιναν πολύ πιο ξεκάθαρα όταν μου ειπώθηκε ανοιχτά ειπώθηκε «Με ποιους είσαι εσύ;» από συμφοιτητές μου. Βέβαια, με έμμεσο τρόπο είχαν πληροφορηθεί ότι ήμουν γιος ανθρώπου που ήτανε και στο βουνό και τα λοιπά, και μου έβαλαν ανοιχτά το «είσαι με τους πουλημένους ή θα συνεχίσεις αυτό που έκαναν οι γονείς σου;». Ρώτησα ποιοι είναι οι πουλημένοι. Οι πουλημένοι ήταν μία σειρά παιδιών που είχαν περάσει στο πανεπιστήμιο και που οι γονείς τους ήταν στο πρώτο αντάρτικο, μερικοί και στο δεύτερο, και είχανε σκύψει το κεφάλι.

(Αλέκος, 2^η γενιά)

Στη σύνθεση των κοινωνικών αναπαραστάσεων υπεισέρχονται δυναμικές ανάμεσα στις γενιές (Μαντόγλου & Μελέτη, 2013). Αυτές οι δυναμικές αποτυπώνονται και στην συγκρότηση των αναπαραστάσεων για την ίδια την Αριστερά, για τις δυνατότητες της εποχής και για την πολιτικοποίηση.

Γ2. Πολιτικοποιημένη (και μη) ταυτότητα

Κυρίαρχα φαίνεται ότι η πολιτικοποίηση των συμμετεχόντων/ουσών δεύτερης και τρίτης γενιάς επηρεάστηκε από τη στράτευση των συγγενών τους της πρώτης γενιάς. Βλέπουμε ότι και οι τέσσερις συμμετέχοντες/ουσες της δεύτερης γενιάς πολιτικοποιήθηκαν στην Αριστερά και συμμετείχαν σε συλλογικές διαδικασίες, με τη Γαρυφαλιά να δηλώνει ότι αργότερα στη ζωή της διαφοροποιήθηκε. Από την τρίτη γενιά ο Ιορδάνης είναι μέλος οργάνωσης της Αριστεράς, η Καρολίνα συμμετέχει σε κοινωνικά κινήματα, ο Χριστόφορος είναι σταθερός ψηφοφόρος, ενώ η Σοφία όχι. Η

έννοια της Πολιτικοποιημένης ταυτότητας, όπως προτείνεται από τους Simon & Klandermans (2001), χαρακτηρίζεται από την ταυτότητα του μέλους κοινωνικών ομάδων, τη συμμετοχή των μελών και των ομάδων σε κοινωνικούς αγώνες, οι οποίοι δεν μένουν στο επίπεδο μίας διομαδικής σύγκρουσης, μα αποκτούν ευρεία κοινωνική σημασία. Φαίνεται, δηλαδή, ότι το οικογενειακό παρελθόν στις περισσότερες περιπτώσεις οδηγεί προς τη διαμόρφωση μίας τέτοιας ταυτότητας.

Όταν πρωτοπήκα στο Κόμμα, μπήκα με κάποιον φανατισμό, να το πω έτσι, λόγω αυτών που περάσαμε. [...] Είχα πάρα πολύ μεγάλη βοήθεια από τον πατέρα μου, αυτό είναι γεγονός, δηλαδή ήμασταν μαζί και στις οργανώσεις, με βοηθούσε πολύ, με τραβούσε πίσω, όταν εγώ έφευγα πολύ μπροστά, και αυτός με ωρίμασε. (Μάνος, 2^η γενιά)

Πολλά χρόνια μετά, είναι ένα από αυτά που με κάνουν να νιώθω ευτυχισμένος, στην κυριολεξία, που επέλεξα να συνεχίσω το δρόμο των γονιών μου ή, αν θέλεις, της ιδεολογίας που οι ίδιοι είχαν χωρίς να έχουν τις γνώσεις που έχω εγώ σήμερα. (Αλέκος, 2^η γενιά)

Επηρεάστηκα τα πρώτα χρόνια [...] ήμουν 18 χρόνων στη φάση της Μεταπολίτευσης, που ήτανε μία εποχή με το Πολυτεχνείο, ήταν κάτι που ήταν πρωτόγνωρο για εμάς. Μου άρεσε πάρα πολύ τότε εκείνη την εποχή, τα τραγούδια του Θεοδωράκη, που ήταν απαγορευμένα, ήταν οι συναυλίες που γίνονταν, ήταν διάφορες συγκεντρώσεις που γίνονταν, και επηρεάστηκα τα πρώτα χρόνια από αυτήν την κατάσταση. Θετικά βέβαια, και το έβλεπα και εγώ έτσι με έναν ρομαντικό τρόπο, μπορούσε με βάση αυτήν την κατάσταση να αλλάξει κάτι προς το καλύτερο για τη χώρα. Το οποίο έπαψα να πιστεύω στη συνέχεια, βλέποντας τα αποτελέσματα που είχε η εφαρμογή αυτών των πολιτικών στις χώρες του ανατολικού μπλοκ. (Γαρυφαλιά, 2^η γενιά)

(Η μητέρα) Ασχολιόταν με το Κόμμα, πολλές ώρες έλειπε από το σπίτι, πολλοί άνθρωποι συναναστρεφόντουσαν, ερχόντουσαν στο σπίτι, μεγάλα στελέχη του τότε παράνομου ΚΚΕ ή της ΕΔΑ. Θυμάμαι ότι όλη μας η ζωή στρεφόταν γύρω από αυτό. [...] Γιατί εμείς τότε ψάχναμε τρόπους να αντισταθούμε στη Χούντα. [...] (Μετά το Πολυτεχνείο) κρύφτηκα σε ένα πλυσταριό. Διότι αυτοί ήρθαν σπίτι να μας πιάσουν – μας ξέρανε – και κρυβόμουν. Κρύφτηκα μέχρι τις 21 Ιανουαρίου, που πήγα φαντάρως, μου είχε έρθει το χαρτί για το στρατό. Παρουσιάστηκα, με τη μάνα μου στη φυλακή, είχε φάει ισόβια. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Σίγουρα όλο αυτό το πράγμα έχει παίξει ένα ρόλο για το πώς αντιλαμβάνομαι και τη συνέχεια των αγώνων και όλης αυτής της προσπάθειας για μία πιο δίκαιη κοινωνία. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Στο λόγο του Χριστόφορου και της Καρολίνας (τρίτη γενιά) βλέπουμε κριτήρια πολιτικής τοποθέτησης που αντιστοιχούν σε μία αριστερή αντίληψη, όπως αυτή έχει αναδειχθεί από την κοινωνική της αναπαράσταση στην ενότητα Α.

(Αναφέρει την «αντίσταση» ως μία από τις τρεις λέξεις που σκέφτεται ακούγοντας «Αριστερά»:) η αντίστασή τους και στην Κατοχή και μετά στον Εμφύλιο. Είχαν βγει οι αριστεροί στην αντίσταση και κατά των Γερμανών και κατά των Άγγλων και των βασιλικών. [...] (οι αριστεροί) πάνε κοντά στον εργαζόμενο, όπως βοηθάνε τον εργαζόμενο. (Χριστόφορος)

[...] με έκανε να αποκτήσω μία αντίληψη που είναι πιο κοντά στην αριστερή ιδεολογία. (Καρολίνα)

Μία διάσταση που προβάλλει μέσα από το λόγο συμμετεχουσών που δεν έχουν ενεργό τοποθέτηση στην Αριστερά ή που δηλώνουν ότι πλέον δεν τοποθετούνται σε αυτήν («το οποίο έπαψα να πιστεύω στη συνέχεια - έχοντας μεταστραφεί», Γαρυφαλιά), είναι το γεγονός ότι η αναπαράσταση της Αριστεράς και πάλι συνδέεται με θετικές αξίες, όπως η ελευθερία και η δημοκρατία – που τις βλέπουμε και στο λόγο των στρατευμένων συμμετεχόντων. Επίσης, στην προσέγγιση της κοινωνικής πραγματικότητας κυριαρχεί ένα κριτήριο ανθρωπιστικό.

Καταρχάς θα έπρεπε να υπάρχει μία ισονομία στον κόσμο. Πρέπει να υπάρχει μία κοινωνική πολιτική, να μπορούν οι άνθρωποι να πάνε σχολείο, να τους δίνονται ευκαιρίες να πάνε στο σχολείο. Να έχουν εκπαίδευση, περίθαλψη.

Η Αριστερά είχε ένα όραμα για μία δημοκρατική ελεύθερη Ελλάδα (μιλώντας για την απήχηση της Αριστεράς την περίοδο της Αντίστασης και του Εμφυλίου). (Γαρυφαλιά, 2^η γενιά)

Πιστεύω ότι σαν βάση αυτή η ιδέα έχει καλές προθέσεις. Αυτό το ότι μπορούμε να είμαστε όλοι ίσοι κάτω από ένα καθεστώς, νομίζω ότι είναι καλή βάση να ξεκινάμε μία κοινωνία. [...] Το καλό θα ήταν να είμαστε σε μία κοινωνία που να έχουμε όλοι ίσες ευκαιρίες.

Όταν σκέφτομαι «Αριστερά», σκέφτομαι τη λέξη «ελευθερία» - δεν μπορώ να σκεφτώ «δεξιά» – Ελευθερία». [...]

(μιλώντας για τους πρόσφυγες:) Δε θα ήθελα να με αντιμετωπίζουν σαν μίαςμα, δεν μπορώ να το ακούω αυτά, ότι πεθαίνουνε μωρά σε άθλιες καιρικές συνθήκες... Δηλαδή γυρίζουμε 300 χρόνια πίσω. (Σοφία, 3^η γενιά)

Η δεύτερη και η τρίτη γενιά δίνει έμφαση στο ότι οι γονείς ή/και οι παππούδες τούς μετέφεραν τις εμπειρίες τους και την πολιτική τους σκέψη χωρίς καθοδηγητικό τόνο, παρά μόνο μέσα από αφηγήσεις και από την προσωπική τους στάση.

Ποτέ δεν προσπάθησε να μου περάσει τη δικιά του γραμμή. Πάντοτε μιλούσε μαζί μου και με άφηνε, δε θα επαναλάμβανε ό,τι έλεγε, για να με πείσει. Μου μιλούσε μία φορά και με άφηνε. (Μάνος, 2^η γενιά)

Μετά, σαν παράδειγμα έχω από την περίοδο των μαθητικών καταλήψεων στις οποίες συμμετείχα, και πάλι ο πατέρας μου είχε πάντα αυτό το στυλ που το είχε και ο παππούς μου αντίστοιχα, [...] **ποτέ δεν μου είπε «πήγαινε» ή κάτι τέτοιο.** Μάλιστα στο γυμνάσιο, στην πρώτη κατάληψη είχα ψηφίσει κατά, γιατί θεωρούσα ότι θα καταστρέψουν το σχολείο και μάλιστα μεγαλύτερα παιδιά της Γ' γυμνασίου μας φοβέριζαν [...]. Από αντίδραση είχα ψηφίσει κατά. Είχα γυρίσει σπίτι και του είχα πει ότι ψήφισα κατά, δεν μου είπε κάτι, **μου είπε «εντάξει, αν θέλεις μπορούμε να το συζητήσουμε το θέμα» και κάπως το συζητήσαμε και μου είπε ότι «εντάξει, σε αυτά που λες έχεις δίκιο, δεν ήταν σωστό που σας φοβέριζαν. Από την άλλη, είναι και αυτό ένα μέσο πάλης, γιατί τα σχολεία έχουν προβλήματα.** Μετά αργότερα στο Λύκειο στις καταλήψεις του νόμου Αρσένη, είχα εμπλακεί πολύ και κοιμόμουνα μέσα στις καταλήψεις, **Ήταν ένας από τους λίγους γονείς που ερχότανε διακριτικά, όταν υπήρχε θέμα προς υποστήριξη των μαθητών [...]. Και πάλι ερχόταν με έναν διακριτικό τρόπο, δηλαδή δεν ήταν από τους γονείς - υπήρχαν και τέτοιοι - που ήταν ενταγμένοι σε κάποιο κόμμα και προσπαθούσαν να καθοδηγήσουν τα παιδιά.** Ερχόταν και καθόταν λίγο πιο πέρα σε περίπτωση που χρειαστούμε κάτι. Αυτό είναι μία ωραία ανάμνηση, ότι υπήρχε μία στήριξη από την πλευρά του πάντα διακριτική. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Πραγματικά, πολύ λίγες ήταν οι γνώσεις μου, απλά αφηγήσεις μου κάνανε και προσπαθούσαν να μου δώσουν τις διαφορές η μάνα μου με τον πατέρα μου. (Αλέκος, 2^η γενιά)

Σίγουρα, όταν ζεις σε ένα σπίτι που όλοι είναι προς μία κατεύθυνση, κάπου επηρεάζεσαι - και εγώ επηρεάστηκα τα πρώτα χρόνια. Χωρίς να μπορώ να πω ότι οι γονείς μου μου έκαναν κάποια καθοδήγηση, έτσι; Γιατί δεν είχαν την απαραίτητη μόρφωση, για να καθοδηγήσουν, αλλά από αυτά που έβλεπα. (Γαρυφαλιά, 2^η γενιά)

Οι συμμετέχοντες/ουσες δεύτερης και τρίτης γενιάς, επηρεασμένοι/ες από την οικογενειακή ιστορία, είτε υιοθετούν και διαμορφώνουν μία πολιτικοποιημένη ταυτότητα ή, ακόμα και αν είναι αποστασιοποιημένοι από την Αριστερά και τους κοινωνικούς αγώνες, τοποθετούνται για τα πράγματα με κοινωνική ευαισθησία. Η διαμόρφωση ταυτότητας βρίσκεται σε διαρκή σύνδεση με τη νοσηματοδότηση του κόσμου (Chryssochoou, 2003). Μιλώντας για το πώς ένιωσαν να διαπαιδαγωγούνται πολιτικά από τις παλιότερες γενιές της οικογένειας, τονίζουν ότι δεν υπήρξε καθοδηγητική στάση, πράγμα που αποτιμούν θετικά.

Γ3. Πολιτικοποίηση και γνώση της πολιτικής Ιστορίας του 20ού αιώνα

Η γνώση της πολιτικής Ιστορίας της Ελλάδας κατά τον 20ό αιώνα, με έμφαση στα γεγονότα της δεκαετίας του 1940 και μετεμφυλιακά, θεωρείται παράγοντας πολιτικοποίησης. Μάλιστα, υπάρχει η εκτίμηση ότι η άνοδος της ακροδεξιάς και της νεοναζιστικής Χρυσής Αυγής προκύπτει από την άγνοια εκείνων των γεγονότων. Ακόμα, η τάση ιστορικού αναθεωρητισμού εγγράφεται σε μία πανευρωπαϊκή προσπάθεια σχετικοποίησης της Ιστορίας. Η αναζωπύρωση των επεξεργασιών και εντός Αριστεράς σχετικά με τα γεγονότα του Εμφυλίου φαίνεται ότι συνδέεται με τις παρούσες κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις και απαιτήσεις, καθώς φαίνεται ότι τα συμπεράσματα από την Ιστορία δύνανται να αξιοποιηθούν στη χάραξη επιλογών στο σήμερα.

Όλοι έγιναν δεξιοί και το άλλο πώς το λένε; [...] Χρυσή Αυγή, έχουμε Χρυσή Αυγή. Πρώτοι ήμαστε (το ΚΚΕ), γίναμε τελευταίοι τώρα. [...] Δεν ξέρουν. «Θα 'ρθεί ο κομμουνισμός, θα μας πάρουν τα σπίτια», τώρα τα πιστεύουν. (Ουρανία, 1^η γενιά)

Έχουν πέσει πολλά λεφτά από την Ευρωπαϊκή Ένωση για να γίνει ο αντικομμουνισμός.
(Μάνος, 2^η γενιά)

Ειδικά στην Ελλάδα. [...] Φυσικά, είναι και μία κοινωνία που έχει ζήσει πάρα πολλούς πολέμους, οι οποίοι στιγματίζουν την κοινωνία, και πολλούς εμφυλίους πολέμους. [...] Άρα **ο εμφύλιος πόλεμος [...] παράγει διαφορετικού είδους διαιρέσεις μέσα σε μία κοινωνία από ό,τι ένας πόλεμος με έναν εξωτερικό εχθρό.** Με αυτήν την έννοια, νομίζω ότι στην Ελλάδα είναι πολύ σημαντικό το να γνωρίζεις την Ιστορία, τη νεότερη και σύγχρονη της χώρας, διότι **κάπως αναπόφευκτα βλέπεις τα στρατόπεδα – που μπορεί να μην είναι αναλλοίωτα στο πέρασμα του χρόνου, όμως σίγουρα διατηρούνται κάποιοι δεσμοί με το παρελθόν.**

[...] Εδώ και κάποιες δεκαετίες έχει αναζωπυρωθεί το ενδιαφέρον γύρω από την Ιστορία της δεκαετίας του 1940 ευρύτερα, όχι μόνο του Εμφυλίου πολέμου. [...] ...υπάρχει μία **διαδικασία επαναπροσέγγισης ή αναθεώρησης της δεκαετίας του 1940 από διάφορες πλευρές, με βάση και τις τρέχουσες προκλήσεις.** Από τη μία πλευρά βλέπω κάποιες επικίνδυνες τάσεις από τη μεριά του δεξιού πολιτικού φάσματος του ευρύτερου, οι οποίες έχουν να κάνουν με τη σχετικοποίηση των εγκλημάτων του Β' Παγκοσμίου πολέμου ή με την προσπάθεια να χρεωθεί ο Εμφύλιος πόλεμος στην πλευρά των κομμουνιστών, των αριστερών, ή να επιμεριστούν οι ευθύνες. Από την πλευρά της Αριστεράς, υπάρχουν ενδιαφέρουσες διεργασίες. [...] Υπό αυτήν την έννοια θεωρώ εξίσου σημαντική τη δουλειά που γίνεται **στο ΚΚΕ, το οποίο πλέον έχει μία ελαφρώς διαφορετική στάση απέναντι στα γεγονότα της δεκαετίας του 1940 από ό,τι τις προηγούμενες δεκαετίες και αναδεικνύει περισσότερο το ζήτημα του Εμφυλίου ως κάτι θετικό, πράγμα που δεν έκανε το προηγούμενο διάστημα [...].** Αυτό είχε να κάνει με τη **συνολικότερη προσπάθεια της Αριστεράς μίας προηγούμενης περιόδου κάπως να αποσιωπηθούν οι συγκρουσιακές στιγμές στο έθνος και να ενισχυθούν άλλες, της συνεργασίας κ.λπ. ή μία προσπάθεια της Αριστεράς να φαίνεται διαρκώς και μόνο το θύμα.**

[...] Όμως, νομίζω ότι έχει να κάνει και με το πού βαδίζει η ελληνική κοινωνία, δηλαδή **δεν είμαστε στη δεκαετία του 1990, όπου γίνονταν κυβερνήσεις εθνικής ενότητας, διάφοροι πειραματισμοί συνεργασιών.. Σήμερα, η ελληνική κοινωνία και το ελληνικό πολιτικό σύστημα πολώνεται εκ νέου, δεν υπάρχουν τόσο μεγάλες διαθέσεις σύγκλισης.**

[...] Ξαναλέω, όμως, ότι ο βασικός κίνδυνος είναι η προσπάθεια σχετικοποίησης των ευθυνών και των εγκλημάτων από την άλλη πλευρά της ιστοριογραφίας. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Ο κόσμος δε διδάχτηκε ποτέ όμως την αλήθεια. Δηλαδή εγώ στο σχολείο δεν έμαθα τι πραγματικά έγινε στην Κατοχή, μου το είπαν οι δικοί μου, το διάβασα στα βιβλία. Κανείς μέχρι σήμερα, τα τελευταία εβδομήντα χρόνια την Ιστορία δεν τη μαθαίνει. [...] Κανείς δε θέλει να μιλάει για το βουνό, κανείς δε θέλει να μιλάει για τους αντάρτες, κανείς δε θέλει να μιλάει για το δεύτερο αντάρτικο, δηλαδή τον Εμφύλιο πόλεμο, κανείς, - «συμμοριτοπόλεμο» τον λέγανε. Κανείς δε θέλει να μιλάει για τη Χούντα, τώρα μας λένε ότι δεν υπήρχανε θύματα

στο Πολυτεχνείο.

[...] Αν, ας πούμε, στα σχολεία, για παράδειγμα, μαθαίνουν τα παιδιά την πραγματική Ιστορία από το Β' Παγκόσμιο πόλεμο και μετά, και τι συνέβη στην Ελλάδα, δε θα είχαμε αυτό το κλίμα σήμερα, δε θα είχαμε αυτήν τη Δεξιά που έχουμε σήμερα. Ούτε τη Χρυσή Αυγή θα είχαμε, ούτε ακροδεξιές οργανώσεις. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Σίγουρα, το να γνωρίζεις την Ιστορία, πόσο μάλλον τη σύγχρονη, είναι κάτι που σε κινεί στο να πολιτικοποιηθείς προς μία κατεύθυνση. [...] Αλλά πέρα την Ιστορίας του σχολείου, το τι ιστορίες μαθαίνει ο καθένας και ποια όψη των πραγμάτων βλέπει σίγουρα διαμορφώνει διαφορετικά τη συνείδησή του. (Καρολίνα, 3^η γενιά)

Δ. Ψυχολογική και συναισθηματική επίδραση

Στη διαδικασία συλλογικής παραγωγής νοήματος για την Αριστερά, όπως την αναγιγνώσκουμε στο υλικό της έρευνας αυτής, διακρίνουμε σε αρκετά σημεία ένα λόγο με συναισθηματικές αποχρώσεις. Ο ψυχισμός, δηλαδή, των ανθρώπων που βίωσαν τα γεγονότα της δεκαετίας του 1940 και των απογόνων τους μοιάζει να έχει επηρεαστεί σημαντικά από τα γεγονότα αυτά. Διακρίναμε πέντε βασικές διαστάσεις:

Δ1. Φόβος

Διαπερνά το λόγο της πρώτης και της δεύτερης γενιάς, ως απόδοση του κλίματος της εποχής της δεκαετίας του 1940, της μετεμφυλιακής περιόδου και της Χούντας.

Μόνο που είχαμε φόβο, [...] τι πράγμα είναι αυτό, δεν μπορούμε να βγούμε.. εγώ έβλεπα την αστυνομία και τρόμαζα. (Ουρανία, 1^η γενιά)

Μετά ερχόταν ο στρατός και φοβόμασταν, κρυβόμασταν. (Άννα, 1^η γενιά)

Δεν κόταγες να βγεις έξω τότε. Υπήρχε ένας φόβος, μία δέσμευση του λαού, φόβο, φοβόμασταν, ήταν αγριεμένα τα πράγματα. Φοβόμασταν τους ανθρώπους που... ήταν μερικοί Έλληνες από τη μία μεριά και μερικοί από την άλλη, παίρνανε τους Γερμανούς και λέγανε τι κάνω εγώ, τι κάνεις εσύ, τι κάνει παραπέρα, και ερχόντουσαν και κακοποιούσανε.

[...] Φόβος ήτανε, φόβος, δεν είχαμε ησυχία. Νομίζω ότι οι αντάρτες φοβήθηκαν και για αυτό πήραν τα όπλα [...] εκείνοι που ήτανε φοβισμένοι. (Τασία, 1^η γενιά)

Βέβαια, οι πολιτικές τους ενέργειες σηματοδοτούν την υπέρβαση του φόβου.

Μία φορά πήγαινα στην Καστανιά και πήγα μέσα στο δάσος στα έλατα και βγαίνει ένας «Έλα εδώ, κοπέλα μου, πού πας;» . Λέω «πού πάω, πάω στο χωριό, είχα δουλειά». Λέει «αυτές τις ώρες να μην έρχεσαι μόνη σου εδώ πέρα», λέω «τι να κάνουμε, έπρεπε να πάω». Γυρίζω από εκεί, μου δίνει άλλο χαρτί από εκεί, πήγα [...] έδωσα το χαρτάκι [...] και ήταν ο αδερφός μου εκεί και λέει «Τρελάθηκες αυτήν την ώρα και ήρθες απάνω;». Δεν πέρασε μία ώρα και μου δίνει άλλο σημείωμα να πάω κάτω στο Περιστέρι, και κατέβηκα κάτω όλες αυτές τις γκρεμίλες να πάω στο άλλο χωριό. (Άννα, 1^η γενιά)

Η μάνα μου, αυτό το φοβισμένο πλάσμα, ήταν ένα από τα τρία «Όχι» στο χωριό στο «δημοψήφισμα» της Χούντας. (Μάνος, 2^η γενιά)

Η έννοια του φόβου δε λείπει από τη σύγχρονη εποχή. Την εντοπίζουμε στη συζήτηση για το δημοψήφισμα, για μία, δηλαδή, στιγμή που γίνεται αντιληπτή με όρους σύγκρουσης. Το «Όχι» ερμηνεύεται ως ψήφος άρσης του φόβου.

Ο κόσμος που στήριξε το ΟΧΙ, ας πούμε, έκανε πέρα κάποιους φόβους που μπορεί να είχε, ότι θα βγει η Ελλάδα από το ευρώ και θα καταρρεύσει η οικονομία, ότι δε θα έχουμε να φάμε ή οτιδήποτε..., και πήρε το δρόμο αυτόν της σύγκρουσης με την Ευρώπη και τη λιτότητα και τα μνημόνια, αλλά εντέλει απογοητεύτηκε το μεγαλύτερο κομμάτι του κόσμου που το στήριξε. (Καρολίνα, 3^η γενιά)

Δ2. Συναισθημα και πολιτικοποίηση

Στο πώς ερμηνεύουν την πολιτικοποίηση τη δική τους και της πρώτης γενιάς οι επόμενες, φαίνεται ότι εντοπίζεται μία συναισθηματική προσέγγιση της πολιτικής. Αυτή δεν αξιολογείται αρνητικά και θεωρείται ότι στην πορεία παίρνει πιο συνειδητό χαρακτήρα.

(Αναφέροντας ότι ψηφίζει πάντα ΚΚΕ) Δεν πατάω το αίμα του αντρός μου. (Ουρανία, 1^η γενιά)

17 – 18 χρονών, περισσότερο ενθουσιασμός ήταν παρά πολιτική. [...] Μετά άρχισα λίγο, διάβασα. [...] Ο Ιορδάνης δε μας ειδοποίησε ότι κατεβαίνει υποψήφιος (εννοεί με

σχηματισμό της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς», και αυτό με ευχαρίστησε πάρα πολύ, και δεν ειδοποίησε τη γιαγιά του. Αυτό με συγκίνησε, δεν ήθελε να τη βάλει σε πειρασμό. Αν και η γιαγιά του τον ψήφισε. Είναι η πρώτη φορά που η μάνα μου δεν ψηφίζει αυτό που ήθελε ο πατέρας μου. Μου λέει «θέλω να ψηφίσω το παιδί», της λέω «ψηφισε, ο πατέρας δεν πρόκειται να στεναχωρηθεί». (Μάνος, 2^η γενιά)

(μιλώντας για την περίοδο εκλογής ΣΥΡΙΖΑ) Όμως, σε έναν κόσμο φυσικά υπήρχε αυτή η ελπίδα και αυτό δεν μπορούσε να σε αφήσει ανεπηρέαστο. Παρότι, αν έβαζες μπροστά τη λογική, έλεγες ότι δε θα γίνει αυτό το πράγμα, δε γίνεται, παρ' όλα αυτά, όταν έβλεπες τον κόσμο σε ευφορία και ελπίδα, όλο αυτό σε επηρέαζε ή σε έκανε να δυσκολεύεσαι πιο πολύ να μιλήσεις με τη λογική σου. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Άρα δεν ήταν και τόσο συναισθηματική του πατέρα μου (η στράτευση), περισσότερο θα έλεγα της μάνας μου. (Αλέκος, 2^η γενιά)

Η συναισθηματική επίδραση της οικογενειακής ιστορίας αναγνωρίζεται ως κίνητρο σε στιγμές πολιτικής απογοήτευσης

Επειδή ακριβώς καταλαβαίνω ότι είμαι και φορέας μία παράδοσης, έχω πάντα στο μυαλό μου ότι δεν πρέπει να είμαι αυτό μόνο. Δεν πειράζει, γιατί, όπως και προηγουμένως ανέφερα, αν κάποιος είναι φορέας καλών παραδόσεων, καλό είναι να συνεχιστούν - ακόμα και αν γίνονται έτσι. Δηλαδή, βλέποντάς το και με άλλα μέλη του ευρύτερου σογιού, τα οποία δεν είναι πολιτικοποιημένα αλλά **συνεχίζουν να έχουν μία στάση κυρίως λόγω ιστορίας, θεωρώ ότι, εντάξει δεν είναι ό,τι καλύτερο, όμως θεωρώ ότι δεν είναι και κακό.**

Όσον αφορά τον εαυτό μου, πάντα προσπαθώ να είμαι περισσότερο συνειδητά με κάτι, παρά απλά και μόνο συναισθηματικά. **Το συναισθηματικό κομμάτι φυσικά είναι υπαρκτό και σίγουρα μπορώ να πω ότι παίζει κυρίως ρόλο στις στιγμές που μπορεί να υπάρχει μία κούραση, μία απογοήτευση. Κάπως με ανατροφοδοτεί η οικογενειακή ιστορία και κυρίως σε ό,τι αφορά τον παππού μου, τον προπάππο μου.** (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Δ3. Ψυχική επιβάρυνση

Στο λόγο της πρώτης γενιάς υπάρχει πληθώρα λέξεων και φράσεων που εκφράζουν τις κακουχίες και τις διώξεις που υπέστησαν. Ενώ μιλάνε για αυτές, η υπόλοιπη αφήγησή

τους αναδεικνύει το ότι σε εκείνη έστω τη φάση των μεγάλων γεγονότων μπορούσαν να τις υπομένουν και να στρατεύονται.

Έτσι, παιδευτήκαμε πολύ. Μας έπεσε σπίτι, δε μας το δώσανε, στεναχωρήθηκα πολύ. [...] Πάρα πολλά πέρασε η οικογένεια. [...] Η πεθερά μου πολλά τράβηξε, η κουνιάδα μου ακόμα τραβάει. Του Χριστού τα πάθη αυτή η γυναίκα. [...] Ο άντρας μου πολλά τράβηξε. (Ουρανία)

Εμείς ταλαιπωρηθήκαμε τότε. Πάρα πολύ. [...] ήμασταν ένα σωρό άτομα μέσα στην παραγκούλα⁷, τόση ήταν η τυραννία. (Άννα)

Αυτά που πέρασα... Μου έρχεται στο μυαλό το βουνό, όταν είχα πάει στα Τρίκαλα, στα Δεκεμβριανά. Είχα πάρει μαζί μου την αδερφή μου, η οποία ήταν μικρό παιδί, και πέθανε από τις κακουχίες... δεν άντεξε. (Ελένη)

Για τη δεύτερη γενιά, επίσης, υπάρχει η ψυχική επιβάρυνση που απορρέει από την ταλαιπωρία της οικογένειας στο φόντο των διώξεων και του φόβου.

Καταρχάς, η ιστορία η δικιά μου η οικογενειακή επέδρασε ψυχικά σε εμένα αρνητικά. Δηλαδή, έχω μέχρι σήμερα πολλά προβλήματα. Πολλές φορές είμαι επιθετικός, πολλές φορές είμαι όχι αντικειμενικός, πολλές φορές γίνομαι συναισθηματικός. Αυτά δημιουργήθηκαν από τη ζωή που ζήσαμε σαν οικογένεια, αυτά που μας ανάγκασαν να περάσουμε. (Μάνος)

Κάποιες πλευρές των γεγονότων του πολέμου αποσιωπούνται.

Ο ίδιος ο παππούς [...] δεν απαντούσε και σε όλα. Εγώ θυμάμαι με τον ξάδερφό μου να τον ρωτάμε τι στολή είχε στον πόλεμο, τι όπλο, και δε μας απαντούσε ή μας έλεγε ότι «δεν είχα», το οποίο δεν μπορεί να ήταν αλήθεια. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Δ4. Ικανοποίηση και Υπερηφάνεια

Παρά το συναισθηματικό φορτίο και τις κακουχίες, όλες οι γενιές επενδύουν τα βιώματα και τα ακούσματα τους ταυτόχρονα με θετικά συναισθήματα. Στην πρώτη

⁷ Μετά τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του Εθνικού Στρατού στη Φθιώτιδα, βρέθηκαν σε προσφυγικά καταλύματα στην Αθήνα.

γενιά υπάρχει ικανοποίηση για τα χρόνια του αγώνα τους, ενώ στη δεύτερη και την τρίτη είναι χαρακτηριστική η υπερηφάνεια για την αγωνιστική στάση των προγόνων τους.

Μία φορά, ανοίξαμε με την αδερφή μου κουβέντα στον πατέρα μου και αυτός, αψυχολόγητα τελείως, γύρισε και μας είπε: «σας αδίκησα. Δεν είχαμε σπίτι, στη φτώχεια» και, δεν το είπε, εννοούσε ότι «ενώ μπορούσατε να είχατε». Βέβαια, και η αδερφή μου και εγώ του απαντήσαμε ότι εμείς νιώθουμε υπερήφανοι για αυτόν και δεν πρέπει να το σκέφτεται ότι μας αδίκησε. Ίσα-ίσα, αν θα υπέγραφε και το παίρναμε το σπίτι, θα έχανε το σεβασμό. Το μάτι του - γιατί ένα μάτι είχε- άστραψε. Ευχαριστήθηκε, όταν του το είπαμε. (Μάνος, 2^η γενιά)

Τον παππού τον είχα σαν παράδειγμα. [...] Αυτή η συνέχεια, η οποία έχει κάπως να κάνει και με ένα καλό όνομα στο χωριό, ευρέως αποδεκτό, νομίζω ότι προχωράει κάπως έτσι. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Ήτανε πολύ ωραία. [...] Η μία που είχε πάει στο αντάρτικο το δεύτερο ήρθε πρόπερσι στο χωριό και μου είπε «έχασες τότε που δεν ήρθες». Τότε, ό,τι και να λέμε, παιδάκι μου, πέρασαν πολλά τα παιδιά – ήταν, όμως, καλά. (Αννα, 1^η γενιά)

(για την περίοδο της Χούντας) Ήταν μία περίοδος αντίστασης και έρωτα. [...] Σκέφτομαι ότι ήταν ευτυχισμένες ημέρες, παρόλο που μπορεί να μην είχα να φάω. (Αλέκος, 2^η γενιά)

Στην τέταρτη θεματική είδαμε το πώς στην πολιτικοποίηση ενυπάρχουν συναισθηματικές πλευρές που προκύπτουν από τους οικογενειακούς δεσμούς και την αγωνιστική οικογενειακή ιστορία. Η πρώτη και η δεύτερη γενιά έχουν στο λόγο τους εντονότερες συναισθηματικές αποχρώσεις σε ό,τι αφορά την Ιστορία της Αριστεράς και το πώς βιώθηκε από την οικογένεια η στράτευση των μελών της τη δεκαετία του 1940. Όμως και στην τρίτη φαίνεται ότι υπάρχουν αυτές οι όψεις τόσο σε σχέση με την οικογενειακή ιστορία, όσο και στο πώς τοποθετούνται κάποιες φορές στη σύγχρονη πραγματικότητα.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι η μελέτη του πολιτικού τραύματος στη συλλογική μνήμη έχει αναδείξει ότι η επεξεργασία αυτού του τραύματος μπορεί να γίνεται και μέσα από τους δρόμους της αποσιώπησης και της θετικής αναπλαισίωσης του

παρελθόντος (Páez & Basabe, 1993). Αυτές τις εκδοχές βλέπουμε στο λόγο του Ιορδάνη για την αποσιώπηση κάποιων πλευρών από τον παππού του και ίσως αξίζει να διερευνηθεί η θετική αφήγηση της αντάρτισσας Άννας για εκείνα τα χρόνια, αφού μπορεί φυσικά να σηματοδοτεί τη συνύπαρξη των αρνητικών συναισθημάτων με τον ενθουσιασμό του αγώνα, όμως μπορεί να σχετίζεται και με τη θεωρητική παρατήρηση που καταγράψαμε σχετικά με το τραύμα.

Συνολικά μέσα από την πρώτη αυτή ανάλυση, βλέπουμε στο λόγο των συμμετεχόντων/ουσών να συντίθεται ένας πυρήνας βασικών εννοιών, οι οποίες λειτουργούν ως οργανωτικές αρχές στη σκέψη και τη δράση των συμμετεχόντων/ουσών (Doise, 2009). Βασικές διαστάσεις είναι θετικά νοηματοδοτούμενες έννοιες, όπως η ανθρωπιά, η κοινωνική δικαιοσύνη, η ελευθερία, μαζί με το συλλογικό αγώνα για το κοινό καλό, μέσα σε έντονη κοινωνικοπολιτική σύγκρουση. Αυτός ο βασικός πυρήνας διαπερνά τη σκέψη και τις τοποθετήσεις των συμμετεχόντων/ουσών σε ό,τι αφορά το ρόλο της Αριστεράς στο σήμερα και αποτελεί κεντρικό κριτήριο για την αξιολόγηση της διακυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ. Η κοινωνικοπολιτική σύγκρουση στην οποία πρωταγωνιστεί η Αριστερά, υπάγεται στο θεωρητικό πλαίσιο της επιρροής των ενεργών μειονοτήτων, καθώς η Αριστερά γίνεται αντιληπτή ως ενεργός μειονότητα που, μέσα από τη σύγκρουση με την εξουσία και τη σχέση επιρροής με τον πληθυσμό (Παπαστάμου & Μιούνυ, 2001), επιδιώκει την κοινωνική αλλαγή. Έτσι, η σταθερότητα της συμπεριφοράς της, τόσο σε επίπεδο οργανωμένων δυνάμεων, όσο και ανθρώπων, κρίνεται ως θετική και αποτελεσματική. Έπειτα, είδαμε ότι η διάπλωση ταυτότητας συνδέεται δυναμικά με τις διαδικασίες νοηματοδότησης του κόσμου μέσα από την οικογενειακή ιστορία. Η γνώση της Ιστορίας του 20ού αιώνα θεωρείται μείζονος σημασίας για την πολιτικοποίηση, με επισήμανση του κινδύνου από μία τάση ιστορικού αναθεωρητισμού ή απόκρυψης αυτού που οι συμμετέχοντες θεωρούν ως πραγματική Ιστορία σε αντίθεση με την κυρίαρχη εκδοχή της. Διερευνήσαμε εκδοχές του πώς το πολιτικό τραύμα επηρεάζει τη συλλογική μνήμη.

Δεύτερη Ανάλυση: ανά οικογένεια

Σε αυτό το σημείο, επιχειρούμε μία ανάλυση ανά οικογένεια ως εξής: εντοπίζουμε ένα θέμα το οποίο όλα τα μέλη της κάθε οικογένειας αναδεικνύουν ως μείζονος νοήματος για τα ίδια και ένα δεύτερο στο οποίο η προσέγγιση ή/και η στάση τους διαγενεακά διαφοροποιείται. Επιχειρούμε, δηλαδή, μία διαγενεακή διερεύνηση μέσα σε κάθε οικογένεια, αφού, όπως είδαμε εξ αρχής, στην κάθε οικογένεια υπάρχει διαφορετική πολιτική τοποθέτηση.

Οικογένεια Α

Η προσωπική στάση που συνάδει με την ιδεολογία μοιάζει να καταλαμβάνει κεντρική θέση στην αφήγηση και των τριών μελών και γίνεται βασικό κριτήριο για το πώς αντιλαμβάνονται την Αριστερά και τους αριστερούς. Δηλαδή, το να είναι κανείς αριστερός αναμένεται να συνδέεται με μία ανθρώπινη στάση ζωής στην καθημερινότητα και, επίσης, προκρίνεται η συνέπεια και η αυταπάρνηση, ακόμα και όταν ενέχουν σημαντικό κίνδυνο ή/και κόστος.

Ο άντρας μου ήτανε πάρα πολύ καλός, μία φορά δε μαλώσαμε. [...] Μας έτυχε τόσο ωραίο σπίτι, δε μας το δώσανε, γιατί ήθελαν να κάνει υπογραφή. Ήρθε και ο μπαμπάς μου, γέρος, του είπε «υπόγραψε και πάρε το σπιτάκι». Δεν υπογράψε. (Ουρανία, 1^η γενιά)

Θέλω να σου πω ότι και ο πατέρας μου και ο παππούς μου εκπλήρωσαν αυτόν τον όρο του κομμουνιστή, δηλαδή του ανθρωπισμού. **Ο πατέρας μου τηρούσε κατά γράμμα αυτό που πίστευε, δεν τον είδα καμία φορά να παρεκκλίνει ακόμα και με κόστος ζωής:** δηλαδή τον έδιωξαν από τη δουλειά για μία απεργία, που κανένας δε θα έπαιρνε χαμπάρι ότι έγινε, ήταν στην Κομοτηνή. Μέχρι σήμερα ο παππούς μου και ο πατέρας μου είναι ορόσημα για το χωριό μας. [...] Μου είπε ο πατέρας μου: «Εγώ δεν κατακρίνω αυτούς που δεν άντεξαν και υπέγραψαν δήλωση, **εγώ κατακρίνω αυτούς που δεν έφαγαν ξύλο και υπέγραψαν για προσωπικό όφελος**». [...] (Εξιστορεί ότι κάποτε ένας φίλος του θέλησε να τον βοηθήσει με τη διαμεσολάβηση ενός πολιτικού προσώπου να βρει μία καλή δουλειά) Έφτασα στη γραμματεία, έγραψε το όνομά μου, μου ζήτησε να περιμένω. Έκανα βόλτες στο διάδρομο και κάποια στιγμή αποφάσισα να φύγω. Δεν το άντεξα, είπα «θα πας εκεί, αυτός θα σε ρωτήσει, εσύ τι θα του πεις; Δεν μπορείς να πεις είμαι μέλος του ΚΚΕ, γιατί δεν θα στο κάνει – άρα θα το κρύψεις. **Και εγώ σαν τον Πέτρο θα αρνηθώ τρεις φορές το Χριστό;** (Μάνος, 2^η γενιά)

Η Αριστερά αγκαλιάστηκε την δεκαετία του 1940 φυσικά επίσης λόγω της αυταπάρησης που έδειχναν τα μέλη του ΚΚΕ και ευρύτερα του ΕΑΜ. [...] Τον είχα σαν παράδειγμα τον παππού, επειδή τον θεωρούσαν πολύ δίκαιο και μετρημένο. [...] Ο προπάππος μου με την απόφασή του να ενταχθεί στην Αριστερά έβαλε την οικογένεια σε αυτό το κανάλι. Είχε έντονα τα χαρακτηριστικά της τιμιότητας, της δικαιοσύνης, της καλοσύνης και της αλληλεγγύης στην καθημερινότητά του, ήταν ένας πρoός άνθρωπος. που δεν μάλωνε, δεν έφερνε τους άλλους σε δύσκολη θέση. (Ιορδάνης, 3^η γενιά)

Ο τρόπος που οι απόγονοι είδαν ως θετική τη συνεπή στάση ζωής των προηγούμενων γενεών μοιάζει να ενισχύει τη διαμόρφωση μίας αντίληψης του δικού τους εαυτού ως μέλους της ομάδας, κάτι που ευνοεί την εκδήλωση ομαδικών συμπεριφορών (Χρυσόχοου, 2005).

Η κάθετη διάκριση του πολιτικού από το συναισθηματικό επίπεδο ή η επιτρεπτικότητα μίας κάπως συναισθηματικής ανάγνωσης – χωρίς αυτή να σημαίνει αποδοχή των πολιτικών επιλογών της τότε κυβέρνησης - του πρώτου εξαμήνου της διακυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ και του δημοψηφίσματος, διαφοροποιεί το λόγο των τριών μελών. Η Ουρανία (1^η γενιά) και ο Ιορδάνης (3^η), χωρίς να επηρεάζονται ως προς την πολιτική τους τοποθέτηση και την ψήφο, αναγιγνώσκουν με ένα πιο συναισθηματικό τρόπο την εκλογή του ΣΥΡΙΖΑ και το κλίμα εκείνης της περιόδου, ενώ ο Μάνος (2^η γενιά) απορρίπτει μία πιο συναισθηματική πρόσληψη του αποτελέσματος του δημοψηφίσματος.

Δηλαδή αυτά που είπε (ο ΣΥΡΙΖΑ), δεν έκανε. Αλλά εγώ πάλι τον υποστήριζα, χαιρόμουν όταν τον έβλεπα. Δεν έλεγα «άντε και αυτός». ..και τώρα που τον βλέπω, λέω «άντε, ΣΥΡΙΖΑ, έκανες μερικά...», έτσι δεν είναι; Έλεγε, αλλά δεν έκανε – να λέμε την αλήθεια. Δικός μας είναι. Καλά δε λέω; (Ουρανία)

Εγώ με τον γιο μου συμφωνώ στα περισσότερα, όμως με τον ΣΥΡΙΖΑ διαφωνήσαμε. Ο Ιορδάνης ψήφισε υπέρ του δημοψηφίσματος. Εγώ δεν πήγα να ψηφίσω καθόλου. Είμαι κάθετος ότι όλοι που ψηφίσατε «Όχι» κάνατε λάθος.[...] Για το 62% χάρηκα στιγμιαία, όμως αυτό είναι για εκείνη τη στιγμή, να χαίρεσαι σα μικρό παιδί, σαν οπαδός. Δεν είναι σωστό πολιτικά για εμένα. (Μάνος)

Έλεγα ότι ο ΣΥΡΙΖΑ δε θα φέρει εις πέρας αυτό που ευαγγελίζεται [...]. Από την άλλη, θυμάμαι ότι, όταν είχε εκλεγεί, το λέω πιο βιωματικά, βγαίναμε με τους φίλους μου βόλτα στο κέντρο της Αθήνας, βλέπαμε τους αστυνομικούς και κάναμε πλάκα μεταξύ μας - ήταν πλάκα, μα μπορεί να είχε και κάποιες πιο σοβαρές πλευρές – λέγοντας μεταξύ μας ότι «τώρα θα κάνετε ό,τι σας λέμε εμείς, κομμένα αυτά που ξέρατε». Εννοώ ότι υπήρχε ένα κλίμα ευφορίας σε έναν αριστερό κόσμο, ότι έστω κάπως ανακατεύεται η τράπουλα. [...] Όλο αυτό σε επηρέαζε ή σε έκανε να δυσκολεύεσαι πιο πολύ να μιλήσεις με τη λογική σου. Αυτό διήρκεσε κάποιους μήνες, μέχρι να φανεί ότι ακολουθούν μία αντίστροφη πορεία. (Ιορδάνης)

Οικογένεια Β

Εδώ και οι τρεις στέκονται ιδιαίτερα στην έννοια της αλληλεγγύης ως συστατικό της Αριστεράς, τόσο με το παράδειγμα των κομμουνιστών επικεφαλής του αντάρτικου (Άννα), της Ελεύθερης Ελλάδας και του προσωπικού παραδείγματος της μάνας (Αλέκος), όσο και θεωρώντας ότι αυτήν την αλληλέγγυα στάση πρέπει να τηρήσει η Αριστερά σήμερα (Χριστόφορος).

Ο Παλαιολόγος και ο Άρης ήρθαν και συστηθήκανε, κοιμήθηκαν εκεί, φάγανε εκεί, ζυμώσαμε με τη μάνα μου ψωμί και τους δώσαμε, και δεν έφαγαν μόνοι τους, πήραν να πάνε και στα άλλα παιδιά. (Άννα, 1^η γενιά)

Η μάνα μου λέει: «εμείς, αν έχουμε κάτι, το μοιράζουμε». [...] Όλοι μαζί τρώγανε λαϊκό συσσίτιο. (Αλέκος, 2^η γενιά)

(Μιλώντας για το τι πρέπει να κάνει μία σύγχρονη Αριστερά) ..να πει «είμαι εδώ μαζί σου, για να βαδίσουμε μαζί και διεκδικώ κάποια πράγματα για εσένα». Χριστόφορος (3^η γενιά)

Σημαντική διάσταση παρατηρείται στον τρόπο που ο Αλέκος και ο Χριστόφορος κατέγραψαν και ερμήνευσαν την κοινωνική πραγματικότητα την περίοδο του δημοψηφίσματος, αφού ο πρώτος δε θεωρεί ότι υπήρξε πραγματική σύγκρουση στην ελληνική κοινωνία, ενώ ο δεύτερος ερμηνεύει τη στήριξη του «Όχι» ως συγκρουσιακή επιλογή, της οποίας η ακύρωση έφερε απογοήτευση.

Δεν είδα σύγκρουση ούτε διαίρεση. [...] Η κοινωνία στην συντριπτική της πλειοψηφία έχει μπει στη θεατρική Σκηνή, όπως κάνουν τα τελευταία χρόνια τα θέατρα που συμμετέχουν οι ηθοποιοί μαζί με τους θεατρόφιλους. (Αλέκος, 2^η γενιά)

Ήταν θετικό ότι ο κόσμος για πρώτη φορά ως εκείνη τη στιγμή εναντιώθηκε στον εξωτερικό παράγοντα, ήταν κάτι πάρα πολύ θετικό. Τώρα το κακό είναι ότι έμεινε εκεί στο δημοψήφισμα και δεν προχώρησε πουθενά περαιτέρω. Νομίζω ότι μετά το δημοψήφισμα και με το αποτέλεσμα του κιόλας, ενώ βγήκε δηλαδή το όχι και μετατράπηκε σε ναι, απλά ο κόσμος απογοητεύτηκε, παρόλο που ξαναψήφισε το ίδιο, είχε απογοητευτεί και δεν προσπάθησε πλέον μετά τα επόμενα τρία χρόνια, δεν προσπάθησε σε τίποτα να κάνει. Εγώ θα περίμενα μία σύγκρουση, ότι θα ερχόταν μία σύγκρουση. (Χριστόφορος, 3^η γενιά)

Οικογένεια Γ

Οι τρεις γυναίκες συγκλίνουν στο ότι θεωρούν τη νεολαία πρωταγωνιστικό φορέα της Αριστεράς και των αγώνων.

Τα παιδιά είχανε πάει τότε στην Αριστερά. [...] Εγώ δεν πήγα στο αντάρτικο, ούτε στην οργάνωση ήμουν. Τα παιδιά, η νεολαία [...] ήταν στην Αριστερά, επηρέαζαν τους γονείς τους. (Τασία, 1^η γενιά)

Ήμουν 18 χρόνων στη φάση της Μεταπολίτευσης, που ήτανε μία εποχή με το Πολυτεχνείο [...] και επηρεάστηκα τα πρώτα χρόνια από αυτήν την κατάσταση, θετικά βέβαια, και το έβλεπα και εγώ έτσι με έναν ρομαντικό τρόπο, ότι μπορούσε να αλλάξει κάτι προς το καλύτερο για τη χώρα, το οποίο έπαυα να πιστεύω στη συνέχεια. (Γαρυφαλιά, 2^η γενιά)

(Μία σύγχρονη Αριστερά) νομίζω ότι θα έπρεπε να αγκαλιάσει τους νέους, αυτούς που είναι 18-20. Όχι ότι δεν έχει ρεύμα, δηλαδή και στο πανεπιστήμιο, από τότε που ήμουν εγώ φοιτήτρια και σήμερα έχουν ρεύμα. (Σοφία, 3^η γενιά)

Σε σημεία των ερμηνειών τους για τους λόγους για τους οποίους η Αριστερά βρέθηκε ενισχυμένη τη δεκαετία του 1940 και για τα κίνητρα στράτευσης των ανθρώπων τότε, υπάρχουν διαφορετικές αποχρώσεις: συνυπάρχει η αντίληψη ότι η μαχητική στάση και τα οράματα της Αριστεράς κέρδισαν το λαό μαζί με εκείνη ότι επικρατούσε και κάποιου είδους διάχυτο ρεύμα, χωρίς a priori πολιτικοποίηση.

...και τα αδέρφια μου είχανε πάει τότε στην Αριστερά, ήταν το κύμα τότε. Τα παιδιά, οι νέοι, έτσι με το κύμα το αρχίσανε το αντάρτικο. (Τασία, 1^η γενιά)

Η επιθυμία του κόσμου να διώξει τον κατακτητή από την Ελλάδα. Το γεγονός ότι τα πρώτα χρόνια της Κατοχής '41-'42 στις μεγάλες πόλεις και ιδίως στην Αθήνα έπεσε μεγάλη πείνα και πέθαιναν οι άνθρωποι στους δρόμους και η Αριστερά πρωτοστάτησε στο να γίνονται συσσίτια. Επίσης, το ότι είχε ένα όραμα για μία δημοκρατική ελεύθερη Ελλάδα. [...] Ο πατέρας μου πήγε στο πρώτο αντάρτικο. Δε νομίζω ότι ήταν από ιδεολογία, γιατί ο πατέρας μου ήταν τότε 20 χρόνων, δεν είχε ιδιαίτερη μόρφωση. Απλώς επειδή πολλά παιδιά από το χωριό πήγαιναν, πήγε εκείνος, ακολούθησε δηλαδή το συρμό. (Γαρυφαλιά, 2^η γενιά)

Οι αντάρτες που ανέβηκαν στο βουνό κατά τη διάρκεια της Αντίστασης οι περισσότεροι ήταν ΕΑΜ. Δηλαδή, και στα χωριά οι αντάρτες που ήταν στο βουνό οι περισσότεροι νομίζω ότι βοηθούσαν περισσότερο. (Σοφία, 3^η γενιά)

Οικογένεια Δ

Τα τρία μέλη ερμηνεύουν την πολιτικοποίησή τους ως σε σημαντικό βαθμό γέννημα της οικογενειακής ιστορίας και διαρκούς εμπειρίας.

Εγώ από τότε που γύρισε ο πατέρας από στρατιώτης το 1940, ανακατεύτηκα μαζί του. Δηλαδή τι; Μου έδινε τα έντυπα του Κόμματος και πήγαινα και τα έδινα. Από τότε ανακατεύτηκα με το Κόμμα. (Ελένη, 1^η γενιά)

Σε ένα τεράστιο βαθμό, μπορώ να πω στο 100% - αν όχι στο 100, στο 99%. Υπάρχει μία τεράστια επιρροή, φυσικά. Εγώ μεγάλωσα μέσα σε ένα περιβάλλον, σε ένα σπίτι αριστερό, αριστερών πεποιθήσεων εννοώ. Η μητέρα μου από ό,τι θυμάμαι, τα λίγα χρόνια που την έζησα (γελάει), ακόμα και τις ημέρες που ζήσαμε μαζί, ασχολιόταν με το Κόμμα, ήταν γραμματέας της ΕΔΑ εκείνη την εποχή στου Ζωγράφου. Ασχολιόταν με το Κόμμα, πολλές ώρες έλειπε από το σπίτι, πολλοί άνθρωποι συναναστρεφόντουσαν, ερχόντουσαν στο σπίτι, μεγάλα στελέχη του τότε παράνομου ΚΚΕ ή της ΕΔΑ. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Η δεύτερη λέξη που μου έρχεται στο μυαλό είναι οι αντάρτες, και αυτό γιατί ακριβώς η γιαγιά μου είχε μία σχέση με το αντάρτικο την εποχή του Εμφυλίου, όπως και στον πόλεμο στο Β' Παγκόσμιο. [...] ...περισσότερο συμπεριφορές και η ανατροφή που μου δώσανε οι γονείς μου. Πιστεύω ότι η ανατροφή συνδέεται με την ιδεολογία του καθενός. (Καρολίνα, 3^η γενιά)

Εκεί που παρατηρείται διάσταση είναι στο πώς επιλέγουν να μιλήσουν για την ταυτότητα και τη δράση τους ο καθένας αυτοτελώς. Η Καρολίνα (3^η γενιά) δεν ενστερνίζεται πλήρως την οικογενειακή αριστερή ταυτότητα, ενώ η Ελένη και ο Παύλος αυτοτοποθετούνται σταθερά στην Αριστερά και εντός των κοινωνικών αγώνων και των πολιτικών σχηματισμών της.

[...] συνέχεια, δεν έχω κάτσει ποτέ. Συνέχεια – συνέχεια – συνέχεια. Πρώτη φορά τώρα δεν ασχολούμαι πολύ, είμαι ΣΥΡΙΖΑ, όμως πρώτη φορά δεν είμαι στα πράγματα. (Ελένη, 1^η γενιά)

Οι αριστερές μου πεποιθήσεις ενισχύθηκαν την περίοδο της Χούντας. ...με απέβαλαν από όλα τα σχολεία της Αθήνας, όλα, για αντιστασιακή δράση. [...] Ενταχτήκαμε στο ΣΥΡΙΖΑ. Γιατί; Εκεί είδαμε ότι υπάρχει μία προοπτική να κυβερνήσουμε τη χώρα, να αλλάξουμε πάρα πολλά πράγματα και ..ρίξαμε όλο το βάρος μας από το '12 μέχρι το '14 στο να το πετύχουμε – και παλέψαμε. (Πέτρος, 2^η γενιά)

Αν και δε θα έλεγα τον εαυτό μου ακριβώς αριστερή, δε θα έβαζα μία ταμπέλα ιδεολογική στον εαυτό μου ή ότι ακόμα δεν έχω βρει και εγώ την πολιτική μου ταυτότητα ακριβώς. (Η οικογενειακή ιστορία) πιστεύω και υποσυνείδητα με έκανε να αποκτήσω μία αντίληψη που είναι πιο κοντά στην αριστερή ιδεολογία. (Καρολίνα, 3^η γενιά)

Μέσα από τον εντοπισμό των κοινών και διαφοροποιούμενων θεμάτων ανά οικογένεια, αναδεικνύεται ένα βασικό χαρακτηριστικό των κοινωνικών αναπαραστάσεων, ότι την ίδια στιγμή που αποτελούν συλλογικές κατασκευές, δεν είναι υπερκείμενες κατασκευές, μα παίρνουν συγκεκριμένη μορφή μέσα στη δυναμική των κοινωνικών σχέσεων (Paez & Liu, 2010).

Συμπεράσματα

Πρώτη ανάλυση «Θεματικές κατηγορίες»

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις αποτελούν συλλογικές επεξεργασίες της γνώσης, είναι κοινό κτήμα διαφορετικών ανθρώπων και συντίθεται μέσα από συλλογικές διαδικασίες παραγωγής νοήματος. Επιπλέον, από κοινωνιοψυχολογική ματιά παίρνει ιδιαίτερη αξία το ότι η αντίληψη των ανθρώπων ότι μοιράζονται κοινή γνώση μεγεθύνει την ισχύ των πεποιθήσεών τους και δημιουργεί το αίσθημα του συνανήκειν (Χρυσόχοου, 2005). Αυτές οι κοινωνιοψυχολογικές παρατηρήσεις φαίνεται ότι αποτυπώνονται στο λόγο των συμμετεχόντων/ουσών, που στο πλαίσιο της οικογενειακής συνέχειας μοιράζονται τρόπους αντίληψης, επηρεάζονται καθοριστικά από πολιτικές επιλογές και στάσεις ζωής των συγγενών τους. Σε όλο το υλικό της έρευνας βλέπουμε ότι το παζλ των κοινωνικών αναπαραστάσεων της Αριστεράς αποτελείται σταθερά από ψηφίδες-έννοιες θετικά φορτισμένες, όπως είναι η ανθρωπιά, η κοινωνική δικαιοσύνη, η ισότητα, η ελευθερία, ο αγώνας, η συλλογικότητα, ο πολιτισμός. Μάλιστα, είναι αξιοσημείωτες οι εξής δύο παρατηρήσεις: α) ότι οι έννοιες αυτές ενυπάρχουν στο λόγο και των συμμετεχουσών που δεν αυτοτοποθετούνται στην Αριστερά και που σε άλλα σημεία της ασκούν κριτική, β) ότι η τήρηση από τις οργανωμένες δυνάμεις της Αριστεράς αυτού του συστήματος αρχών είναι κριτήριο για το αν τοποθετούν πολιτικές δυνάμεις στην Αριστερά (όπως συμβαίνει με την κριτική κάποιων συμμετεχόντων στο ΣΥΡΙΖΑ) και για το πώς έχουν οι ίδιοι επιλέξει σε κρίσιμες καμπές να αποχωρίσουν από οργανώσεις, όταν κρίνουν ότι δεν πληρούν αυτά τα κριτήρια (όπως στην περίπτωση της αποχώρησης του Μάνου από το ΚΚΕ). Σε αυτό το αξιακό corpus βλέπουμε ότι αποτυπώνεται η έννοια του «κοινού νοητικού χάρτη» και των αναπαραστάσεων ως οργανωτικών αρχών της εμπειρίας των κοινωνικών υποκειμένων, κατά Doise (2009). Επιπλέον, ο Abric (1993) μελετώντας τη δομή των κοινωνικών αναπαραστάσεων μίλησε για την ύπαρξη ενός κεντρικού πυρήνα.

Αρκετοί από τους συμμετέχοντες δηλώνουν πως από τη σύγχρονη Αριστερά δεν περιμένουν παρά να εφαρμόσει αυτόν τον πυρήνα των ιδεών, που είναι τόσο θεμελιώδης, ώστε δεν μπορεί να αλλάξει. Προσθετικά και ενισχυτικά σε αυτήν την ανθρωπιστική και αγωνιστική πυρηνική δομή, κάποιοι αναφέρονται σε ζητήματα που προκύπτουν από τη σύγχρονη πραγματικότητα, όπως ζητήματα ταυτοτήτων, το προσφυγικό και ο ρατσισμός, η οικολογία (χαρακτηριστικά στο λόγο του Πέτρου, του Ιορδάνη και της Σοφίας). Αρκετοί αναζητούν μία αλλαγή των τρόπων με τους οποίους

η Αριστερά απευθύνεται στους ανθρώπους, είτε θεωρώντας ότι πρέπει να επανασυνδεθεί με μία άμεση επικοινωνία με τους ανθρώπους, σε επίπεδο γειτονιάς για παράδειγμα, είτε προτείνοντας ανανέωση στο λόγο που εκφέρει. Εδώ μπορούμε να δούμε από θεωρητικής άποψης ως ένα αναδυόμενο ερευνητικό ερώτημα το ζήτημα των τρόπων επικοινωνίας που σχετίζονται με τις κοινωνικές αναπαραστάσεις (Moscovici, 1999). Σε σημαντικό βαθμό τούς απασχολεί το ζήτημα του κατακερματισμού των αριστερών δυνάμεων και της περιχαράκωσης. Αυτό που φαίνεται να ενοποιεί τις σκέψεις τους σε αυτό το ζήτημα είναι το κριτήριο της ενότητας στη βάση κάποιων αρχών, όπως έχουν καταγραφεί στον αναπαραστασιακό πυρήνα που περιγράψαμε.

Έπειτα, όλοι/ες δηλώνουν με συνειδητό και σαφή τρόπο ότι η οικογενειακή ιστορία, η στράτευση των συγγενών τους στην Αριστερά στους αγώνες της δεκαετίας του 1940, έχει επηρεάσει τις επιλογές τους. Αυτό, άλλωστε, διαπερνά το λόγο τους, ακόμα και σε σημεία που δε μιλάνε για την οικογενειακή ιστορία καθαυτή, μα μοιάζει να σπεύδουν να την επικαλεστούν ως σημείο αναφοράς τους. Το οικογενειακό αυτό φορτίο αναμειγνύεται με μία ύστερη συνειδητή πολιτικοποίησή τους, της οποίας αποτέλεσε πρώτο ερέθισμα, πηγή έμπνευσης. Όλοι/ες αναφερόμενοι/ες στην οικογενειακή αυτή ιστορία μιλούν με υπερηφάνεια και θετικά συναισθήματα, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην προσωπική στάση που με συνέπεια τήρησαν οι συγγενείς τους. Η οικογενειακή ιστορία αναδεικνύεται καθοριστική στην πολιτικοποίηση των συμμετεχόντων/ουσών. Κυρίως στη δεύτερη γενιά η πολιτικοποίηση αυτή έχει πάρει τη μορφή της ενεργού συμμετοχής σε οργανώσεις και κινήματα. Συνολικά, από τον τρόπο που οι συμμετέχοντες/ουσες θεωρούν πηγή έμπνευσης και παραδείγματος τους προγόνους τους και από το πώς αντιλαμβάνονται τους εαυτούς ως συνεχιστές μίας ιστορίας, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η κοινωνική ταυτότητα του αριστερού αναδεικνύεται πράγματι σε μία ιδιαίτερης μορφής κοινωνική αναπαράσταση, που διαμεσολαβεί τη σχέση ατομικού και κοινωνικού κόσμου (Chrysoschoou, 2003).

Είτε μέσα από την εμπειρία του Εμφυλίου και των μετεμφυλιακών διώξεων είτε στη σύγχρονη πραγματικότητα, βλέπουμε ότι αναδεικνύεται ένα λόγος διπολικός, το δίπολο «Αριστερά – Δεξιά». Αυτού του τύπου η δυαδική-αντιθετική σκέψη συνδέεται με την έννοια των «Θεμάτων». Βέβαια, δεν μπορούν όλες οι διπολικές αντιθέσεις της ανθρώπινης σκέψης να αναχθούν σε «θέματα». Ένα βασικό χαρακτηριστικό των «θεμάτων» είναι ότι επηρεάζουν, στηρίζουν και κινητοποιούν ένα μεγάλο ρεπερτόριο της ανθρώπινης σκέψης (Markova, 2017). Με αυτό το κριτήριο, θεωρούμε ότι ο τρόπος που οι συμμετέχοντες/ουσες μιλούν για αυτό το δίπολο, το πώς το ανάγουν σε κεντρικό

χαρακτηριστικό ταυτότητας, πολιτικών πρακτικών και κουλτούρας, η καθοριστική σημασία που δίνουν στη συμμετοχή τους στον έναν πόλο, το πώς η οικογενειακή ιστορία νοηματοδοτείται μέσα από την επιλογή τους ενός πόλου, τοποθετούν το δίπολο «Αριστερά – Δεξιά» ανάμεσα σε αυτά τα «Θέματα»

Στη θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων περιγράφονται τρεις τρόποι επικοινωνίας που σχετίζονται με διαφορετικές σχέσεις πηγής και δέκτη του εκάστοτε μηνύματος και διαμορφώνουν διαφορετικές γνωστικές οργανώσεις: η μετάδοση, η διάδοση και η προπαγάνδα. Αντίστοιχα αυτοί οι τρεις τρόποι επικοινωνίας παράγουν: επεξεργασία της γνώμης, δημιουργία στάσεων, δημιουργία στερεοτύπων (Χρυσόχοου, 2005, Moscovici, 1999). Χαρακτηριστικά στο λόγο τεσσάρων συμμετεχόντων (Αλέκος, Γαρυφαλιά, Μάνος, Ιορδάνης) σχετικά με τον τρόπο επικοινωνίας των ιδεών της Αριστεράς και των ιστοριών της οικογένειας, υπογραμμίστηκε το ότι οι συγγενείς τους δεν τους μίλησαν αυστηρά καθοδηγητικά, μα τους πληροφορούσαν για τις αρχές ή τις ιστορίες τους, δημιουργώντας μία κοινή βάση γνώσης, ενώ παράλληλα αξιολογήθηκε ως πιο καθοριστικό σημείο το προσωπικό παράδειγμα, η συνεπής στάση ζωής των συγγενών τους. Ίσως σε αυτό το σημείο μπορούμε να μιλήσουμε για αντικειμενοποίηση, με την έννοια ότι οι αφηρημένες έννοιες που συνδέονται με την αριστερή ιδεολογία γίνονται συγκεκριμένες εικόνες στις καθημερινές πράξεις των οικείων (Χρυσόχοου, 2005). Συνάμα, εδώ φαίνεται να απηχείται η έννοια της συνέπειας στις διαδικασίες κοινωνικής επιρροής, αφού συγκεκριμένα η περιγραφόμενη στάση ζωής χαρακτηρίζεται από διαχρονική σταθερότητα (Παπαστάμου, Μιούνυ, 2001), που αξιολογείται ως θετική και πηγή έμπνευσης.

Αντιπαραβάλλοντας το πώς μιλούν για την Αριστερά σε δύο κομβικές ιστορικές στιγμές, την αγωνιστική της παρουσία τη δεκαετία του 1940 και την άνοδο του ΣΥΡΙΖΑ στην κυβέρνηση, βλέπουμε ότι στην πρώτη εξυμνείται και θεωρείται ότι κέρδισε η σταθερότητα της τότε Αριστεράς στη μαχητική εφαρμογή των βασικών ιδεών της – μοιάζει, δηλαδή, στην εικόνα, τα πρόσωπα και τα σύμβολα εκείνης της περιόδου να αντικειμενοποιείται η Αριστερά. Ενώ στη δεύτερη ο ΣΥΡΙΖΑ κυρίως επικρίνεται και θεωρείται εκτός Αριστεράς, ακριβώς επειδή δεν τήρησε αυτές τις βασικές ιδέες – δηλαδή βρέθηκε εκτός αυτού του κεντρικού αναπαραστασιακού πυρήνα -, ή γύρω από τη διακυβέρνησή του ανοίγει το δίπολο «επιθυμητού – εφικτού». Από θεωρητική σκοπιά, η εκάστοτε νέα γνώση μέσα από τη διαδικασία της επικέντρωσης τοποθετείται σε κεκτημένα, οικεία πλαίσια των ανθρώπων. Η επικέντρωση αναλύεται σε τρεις κατηγορίες: α) ψυχολογική, με την οποία η νέα γνώση

ταξινομείται στις δοξασίες και τις αξίες των ατόμων, β) κοινωνιολογική, κατά την οποία οι άνθρωποι που ανήκουν στην ίδια ομάδα αντιλαμβάνονται με κοινό τρόπο τη νέα γνώση, γ) κοινωνιοψυχολογική, στην οποία η αντίληψη της νέας γνώσης καθορίζεται από τις αντιλήψεις των κοινωνικών υποκειμένων για τις κοινωνικές ρυθμίσεις-ασυμμετρίες και για τις σχέσεις εξουσίας (Doise, 1992). Στο λόγο των αρκετών συμμετεχόντων/ουσών βλέπουμε να ενεργοποιούνται και οι τρεις κατηγορίες επικέντρωσης για την τοποθέτηση της νέας γνώσης που αποτέλεσε η διακυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ.

Η έννοια της σύγκρουσης έχει κεντρική θέση στο λόγο τους. Παίρνει κυρίως το νόημα του αγώνα ενάντια σε δυνάμεις υπέρτερες, για την υπεράσπιση των θετικών αξιών με τις οποίες έχουν συνδέσει την Αριστερά. Για τη σύγκρουση τη δεκαετία του 1940 στην Ελλάδα, πρέπει πρώτα να τη δούμε μέσα στο κάδρο της εποχής. Στις κοινωνικές αναπαραστάσεις της Ιστορίας, ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος είναι κεντρικό ζήτημα και η θεώρησή του ως δίκαιου ή άδικου πολέμου καθορίζει το πώς οι άνθρωποι βλέπουν και τη σύγχρονη πραγματικότητα και φέρνει τη βία σε κεντρική θέση στην ιστορική αφήγηση (Bobowik et al., 2010). Σε ό,τι αφορά τη σύγκρουση με τη μορφή του εμφυλίου πολέμου, αξιολογείται μέσα από το πρίσμα της καταναγκαστικότητας, ότι ήταν μία κίνηση αναπόφευκτη, διότι ήταν τεράστια η πίεση από τη βίαιη δράση της Δεξιάς και των Άγγλων και αντίστοιχα των διεθνών συσχετισμών. Η σύγκρουση νοηματοδοτείται θετικά ως επιλογή, όταν αποτελεί μέσο για την επίτευξη θετικών στόχων ή αποτέλεσμα υπεράσπισης σημαντικών αρχών, δηλαδή όταν θεωρείται δίκαιη.

Το ζήτημα της βίας κυριαρχεί στο λόγο των συμμετεχόντων/ουσών με τη μορφή των όσων έχουν υποστεί οι αριστεροί αγωνιστές κατά την περίοδο του εμφυλίου πολέμου, των μετεμφυλιακών διώξεων, της Χούντας. Γύρω από αυτό συγκροτείται χαρακτηριστικά το δίπολο Αριστερά – Δεξιά, αφού η δεύτερη γίνεται αντιληπτή ως ο φορέας σκληρής και αδικαιολόγητης βίας, και μάλιστα σε βάρος ανθρώπων που ανέπτυξαν αντιστασιακή δράση την περίοδο της Κατοχής ή/και που συνολικά αγωνίστηκαν για την υπεράσπιση των θετικών αξιών της δημοκρατίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Επιπλέον, αξίζει να δούμε σε αυτό το ζήτημα ότι μέσα από την αναπαραστασιακή επεξεργασία της επαναστατικής βίας της Αριστεράς στον Εμφύλιο μπορεί να καθορίζονται τα κίνητρα των ανθρώπων και η δικαιολόγηση των επιλογών της ενδοομάδας (Bobowik et al., 2010). Συγκεκριμένα, αναφερόμαστε στο πώς ο Ιορδάνης τοποθετείται για το ότι η επιλογή της βίας ως – έσχατου – μέσου αγωνιστικής διεκδίκησης από μεριάς της Αριστεράς είναι μία θεμιτή επιλογή, σε

αντίθεση με μία αποκλειστικά θυματοποιημένη εκδοχή που προβάλλεται κυρίως από την Αριστερά.

Η μνήμη είναι κοινωνική ως προς το περιεχόμενό της, δηλαδή είναι η μνήμη ενός κόσμου «δικού μας» που σφραγίζεται από τη διαρκή, σταθερή παρουσία των άλλων, και λειτουργεί ως παράμετρος αξίας για την ομάδα. Οι άνθρωποι τη μοιράζονται μέσω του λόγου εξίσου σε επίπεδο προσωπικών ιστοριών και συλλογικών αφηγήσεων (Páez, Insúa & Vergara, 1992). Ο τρόπος που οι συμμετέχοντες/ουσες μιλούν για την ιστορία της οικογένειάς τους, το πώς οι ίδιοι/ες πιστεύουν ότι έχουν καθοριστεί από αυτήν και το ότι θεωρούν τιμητική την αγωνιστική αυτή ιστορία και – σε σημαντικό βαθμό – ότι είναι συνεχιστές της, επιβεβαιώνει αυτό το περιεχόμενο και την επιτελεσματικότητα της συλλογικής μνήμης, ως κοινού κτήματος και την προσωπική υιοθέτηση/νοσηματοδότηση αυτού του κοινού κτήματος. Επιπλέον, είδαμε ότι η αναφορά στην οικογενειακή ιστορία ερμηνεύεται ως πηγή έμπνευσης και κινητοποίησης ιδίως σε στιγμές που κάποιος μπορεί να απογοητεύεται. Δηλαδή, η διάθεση για μάχη στο τώρα συνδέεται ακριβώς με τη συλλογική μνήμη των αγώνων (Paez & Liou, 2010). Σε αυτό το πλαίσιο, η εν γένει γνώση της πολιτικής Ιστορίας του 20ού αιώνα θεωρείται κρίσιμη για την πολιτική τοποθέτηση στο σήμερα. Η τάση ιστορικού αναθεωρητισμού, που μας απασχόλησε και εισαγωγικά, μπαίνει στο κάδρο μίας ευρείας προσπάθειας σχετικοποίησης της Ιστορίας του Β' Παγκοσμίου πολέμου και θεωρείται ότι συμβάλλει στην ενίσχυση της Δεξιάς και της Ακροδεξιάς. Έχουν ενδιαφέρον δύο παρατηρήσεις που αφορούν πιο συγκεκριμένα την Ελλάδα, ότι οι διαιρέσεις του Εμφυλίου παραμένουν αξιοπρόσεκτα ενεργές, ενώ η αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος της Αριστεράς σήμερα για τη μελέτη της Ιστορίας της δεκαετίας του 1940 και της παρουσίας του ΚΚΕ τότε συσχετίζεται με τις παρούσες συνθήκες και τη χάραξη πολιτικής. Συγκεκριμένα, θεωρείται ότι μία παρατηρούμενη ανάδειξη της συγκρουσιακής επιλογής – σε αντίθεση με προγενέστερες περιόδους έμφασης στη θυματοποίηση της Αριστεράς, από το ΚΚΕ κυρίως – συνδέεται με την πόλωση της πολιτικής αντιπαράθεσης σήμερα.

Με μεγάλη ένταση στο λόγο της πρώτης γενιάς αποτυπώνονται επαναλαμβανόμενα λέξεις σχετικές με τον πόνο, το τραύμα και το φόβο από τις διώξεις που υπέστησαν οι ίδιες οι συμμετέχουσες ή/και οι συγγενείς τους. Στη δεύτερη και την τρίτη γενιά απηχούν οι αφηγήσεις των γονέων/παππούδων-γιαγιάδων τους και δηλώνεται ρητά το πόσο τους έχει επηρεάσει αυτό το συναισθηματικό φορτίο. Ιδίως στο λόγο του Μάνου καταγράφεται με ένταση η διαμόρφωση «ενός ψυχισμού

ταλαιπωρημένου» και ένα αίτημα επιστημονικής μελέτης αυτής της διάστασης. Από την άλλη, σε μία πιο αισιόδοξη και μαχητική οπτική, ο Ιορδάνης (γιος του Μάνου) αντιλαμβάνεται τις κακουχίες που πέρασαν οι αγωνιστές πρόγονοί του ως στήριγμα και πηγή ενδυνάμωσής του, όταν απογοητεύεται. Αυτές οι παρατηρήσεις φαίνεται να συνδέονται με την παραδοχή ότι οι κοινωνικές αναπαραστάσεις οδήγησαν την Κοινωνική Ψυχολογία από την περιοχή της λογικής στην περιοχή του συναισθήματος, δείχνοντας ότι εμείς μόνοι μας φτιάχνουμε τον κόσμο μας (Παπαστάμου & Μαντόγλου, 1995). Η έννοια του «πολιτικού τραύματος» έχει συνδεθεί με τη συλλογική μνήμη και με διεργασίες αποσιώπησης μα και ανα-κατασκευής του παρελθόντος (Páez & Basabe, 1993), διεργασίες που συνδέονται με τη θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Υπό αυτό το πρίσμα, θεωρούμε ότι αυτό το ζήτημα του τραύματος του Εμφυλίου, όπως έχει επηρεάσει διαγενεακά, μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο περαιτέρω κοινωνιοψυχολογικής έρευνας.

Δεύτερη ανάλυση (ανάλυση ανά οικογένεια)

Η δεύτερη ανάλυση γίνεται με θεωρητική αφετηρία το ότι στο σχηματισμό των κοινωνικών αναπαραστάσεων αποτυπώνονται δυναμικές ανάμεσα σε γενιές, τάξεις κ.λπ. (Μαντόγλου & Μελέτη, 2013). Έτσι, αναδεικνύει ότι ανά οικογένεια υπάρχουν κάποιες όψεις της πολιτικοποίησης που αποτελούν κοινό κτήμα. Αυτό μπορεί να ερμηνευτεί ως αποτέλεσμα της οικογενειακής ιστορίας και των προσώπων/στιγμών που την καθόρισαν και ίσως αναδεικνύει το ποιες πλευρές κυριάρχησαν διαγενεακά στις αφηγήσεις της οικογένειας. Από την άλλη, οι διαφοροποιήσεις μπορούν να ερμηνευτούν ως απόρροια της διαφορετικής εποχής είτε ως προς τις γενικότερες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες είτε και ως προς την ίδια την Αριστερά και τις δυνάμεις της. Χαρακτηριστικά, αν δούμε αυτήν την ανάλυση σε διασταύρωση με τις πολιτικές ταυτότητες των μελών, μπορούμε να δούμε μία ισχυρή συσχέτιση. Συγκεκριμένα, βλέπουμε ότι όλα τα μέλη της δεύτερης γενιάς είναι ή έχουν υπάρξει μέλη οργανώσεων της Αριστεράς. Στην τρίτη γενιά, μόνο ο Ιορδάνης είναι μέλος οργάνωσης της Αριστεράς, η οποία είναι γέννημα μίας εποχής ύστερης από εκείνη στην οποία πολιτικοποιήθηκε η δεύτερη γενιά, ενώ τα άλλα τρία άτομα αυτής της γενιάς δεν έχουν συμμετάσχει οργανωμένα στην Αριστερά. Αυτό και μόνο το χαρακτηριστικό, ότι δηλαδή στην τρίτη γενιά η ενεργός στράτευση είναι μειοψηφική, μπορεί να αποτελέσει ερμηνευτικό εργαλείο. Μέσα από αυτές τις διαφοροποιήσεις βλέπουμε πώς τα κοινωνικά υποκείμενα δε λειτουργούν ως απλοί δέκτες της κοινής γνώσης. Αντίθετα,

φαίνεται η δυναμική της προσωπικής διαμεσολάβησης, των σχέσεων και της επικοινωνίας στην ανάδυση των αναπαραστάσεων (Staerklé, 2011, Doise, 2009).

Θεωρούμε ότι η ερμηνεία του τι ενοποιεί και τι διαφοροποιεί τα μέλη της κάθε οικογένειας και πώς νοηματοδοτούν τα ίδια τις κοινές αναφορές και τη διάσταση των προσεγγίσεών τους, μπορεί να αποτελέσει ξεχωριστό ερευνητικό ερώτημα επόμενης έρευνας.

Η αναπαραστασιακή σκέψη σφραγίζει το πώς οι άνθρωποι διαμορφώνουν γνώση, πώς δρουν και ενεργούν σε ποικίλες όψεις της κοινωνικής ζωής, εντός των κοινωνικών πραγματικοτήτων στις οποίες τοποθετούνται και – πιθανώς – στρατεύονται (Markova, 2017). Η μελέτη της Αριστεράς μέσα σε αυτό το πλαίσιο αποκτά σημασία σε μία εποχή που τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς ανοίγονται κρίσιμα πολιτικά ερωτήματα. Στην Ελλάδα, η πολιτική παρουσία της Αριστεράς – σε μία ιστορική συνέχεια από τις μεγάλες καμπές του 20ού αιώνα – έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, αφού έχει φανεί ικανή να πρωτοστατεί σε κοινωνικά κινήματα με μαζικούς όρους και – κάποιες φορές – με νικηφόρο τρόπο. Άλλωστε, το 2015 για πρώτη φορά μία πολιτική δύναμη με αναφορά στην Αριστερά βρέθηκε στη διακυβέρνηση της χώρας. Έπειτα, η Αριστερά έχει υπάρξει και πολιτισμικό φαινόμενο, με πολλούς σημαντικούς καλλιτέχνες να έχουν βρεθεί στις τάξεις της και με τη στράτευσή τους αυτή να απηχεί στο έργο τους.

Η μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων της Αριστεράς ανέδειξε ένα ευρύ φάσμα αντιλήψεων, ερμηνευτικών σχημάτων και προταγμάτων δράσης, με χαρακτηριστική, όμως, εσωτερική συνοχή. Οι κοινωνιοψυχολογικές διεργασίες μέσα από τις οποίες τα κοινωνικά υποκείμενα αναγνωρίζουν, κατανοούν, ερμηνεύουν τον και τοποθετούνται στον κόσμο γύρω τους, εξελίσσονται σε βαθιά σύνδεση με τις κοινωνικές διεργασίες, τις σχέσεις, με την ιδεολογία και την Ιστορία, όπως επισημαίνει η Markova (2012: 465) ότι *«τόσο η Ιστορία όσο και η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων προσεγγίζουν τα ιστορικά γεγονότα και τα κοινωνικά φαινόμενα, αντίστοιχα, ως δυναμικά, συστημικά και μοναδικά»*. Αναγνωρίζοντας το πόσο πλούσια και καθοριστικά διαμορφώνει και διαπερνά τη σκέψη, την παραγωγή νοήματος, τις πεποιθήσεις και τη δράση των κοινωνικών υποκειμένων, μπορούμε να αναγάγουμε την έννοια της Αριστεράς στα «Θέματα».

Η Κοινωνική Ψυχολογία δεν μπορεί παρά να συνδέεται με τα ερωτήματα και τις αγωνίες της κοινωνικής πλειοψηφίας και των ενεργών μειονοτήτων στην

προσπάθεια επίτευξης της κοινωνικής αλλαγής, και με αυτήν την έννοια, είναι σημαντικό οι ερευνητικές διαδικασίες και τα συμπεράσματά της να βρίσκουν διόδους επικοινωνίας με τις πραγματικές κοινωνικές διεργασίες που μπορούν να γεννήσουν αυτήν την αλλαγή. Η ερευνητική ενασχόληση με την Αριστερά μπορεί να είναι μία τέτοια επιλογή.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Στα ελληνικά

- Ανδρουτσοπούλου, Α. (2014). *Κριτήρια ποιότητας στη σύγχρονη ποιοτική έρευνα: Ένα παράδειγμα*. Σειρά κειμένων εργασίας του «Λόγω Ψυχής». Αθήνα: Λόγω Ψυχής ΕΠΕ-Ινστιτούτο Εκπαίδευσης και Έρευνας στη Συστημική Ψυχοθεραπεία.
- Γιαννουλόπουλος, Γ. (2017, Φεβρουάριος 19). Της Εθνικοφροσύνης Ήλιε Νοητέ. *Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε 25 Νοεμβρίου 2019, από https://www.efsyn.gr/themata/fantasma-tis-istorias/100457_tis-ethnikofrosynis-ilie-noite
- Γιώγος, Χ. (2016). Οι Εκλογές και το Δημοψήφισμα του 1946. Στο Τμήμα Ιστορίας της Κ.Ε. του ΚΚΕ (επιμ.) *Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας. Συλλογή κειμένων. Έγγραφα από τα αρχεία του ΚΚΕ*. (σσ:130-146). Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Γληνός, Δ. (1944). *Τι είναι και τι θέλει το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός «Ο Ρήγας». Ανακτήθηκε 10 Ιανουαρίου 2020, από <https://www.openbook.gr/ti-einai-kai-ti-thelei-to-ethniko-apeleytherwtiko-metwpo/>
- Ζαχαριάδης, Ν. (2011). *Ιστορικά διλήμματα, ιστορικές απαντήσεις. Άπαντα τα δημοσιευμένα (1940-1945)*. Αθήνα: Καστανιώτης
- Ιστορικό Τμήμα της Κ.Ε. του ΚΚΕ (2012). *Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, α' τόμος, 1918-1949*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Κατάκη, Χ. (2012). *Οι Τρεις Ταυτότητες της Ελληνικής Οικογένειας*. Αθήνα: Πεδίο.
- Κουσουρή, Δ. (2015). *Δίκες των Δοσιλόγων, 1944-1949. Δικαιοσύνη, Συνέχεια του Κράτους και Εθνική Μνήμη*. Αθήνα: Πόλις.
- Κωστόπουλος, Τ. (2005). *Η αυτολογοκριμένη μνήμη. Τα Τάγματα Ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνικοφροσύνη*. Αθήνα: Φιλίστωρ.
- Κωστόπουλος, Τ. (2019, Νοέμβριος 10). Η «Αγία Ελένη» της εθνικοφροσύνης. *Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε 25 Νοεμβρίου 2019, από https://www.efsyn.gr/themata/fantasma-tis-istorias/218273_i-agia-eleni-tis-ethnikofrosynis
- Laibman, D. (2012). Καπιταλιστική κρίση, μαρξισμός και οικονομικά: μεταρρύθμιση και επανάσταση. *Ουτοπία: διμηνιαία έκδοση θεωρίας και πολιτισμού* (98), 151-176.
- Μαντόγλου Α. & Μελέτη Κ. (2013). *Επιστημονικός Λόγος περί κοινωνικών αναπαραστάσεων και ιδεολογιών*. Αθήνα: Παπαζήση

- Μαργαρίτης, Γ. (2001). *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949. Τόμος Ι*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- McGoldrick, M. (2002). *Ανοίγοντας τα Παλιά Σεντούκια*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Moscovici, S. (1999). *Η Ψυχανάλυση, η Εικόνα της και το Κοινό της*. Αθήνα: Οδυσσέας
- Παπαστάμου, Σ. & Μιούνν Γ. (2001). *Μειονότητες και Εξουσία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαστάμου, Σ. & Προδρομίτης, Γ. (2003). *Τρομοκρατία και Εξουσία. Ο Αντί-λογος της Συνεκτικότητας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ραζάκος, Χ. (2016). *Η περίοδος της «Λευκής Τρομοκρατίας» (1945-1946), προπομπός της ένοπλης ταξικής σύγκρουσης*. Στο Τμήμα Ιστορίας της Κ.Ε. του ΚΚΕ (επιμ.) *Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας. Συλλογή κειμένων. Έγγραφα από τα αρχεία του ΚΚΕ* (σσ: 34-59). Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Σκολαρίκος, Κ. (2016). *Η στρατηγική του ΚΚΕ και ο Αγώνας του ΔΣΕ*. Στο Τμήμα Ιστορίας της Κ.Ε. του ΚΚΕ (επιμ.) *Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας. Συλλογή κειμένων. Έγγραφα από τα αρχεία του ΚΚΕ* (σσ: 106-129). Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Στανγκανέλλης, Π.Ι. (2015, Οκτώβριος 25). *Πόλεμος, Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος. Η Σύγχρονη Ιστοριολογία του Ακραίου Κέντρου*. Ανακτήθηκε 25 Νοεμβρίου 2019, από https://avgi-anagnoseis.blogspot.com/2015/10/blog-post_43.html
- Σφήκας, Θ. Δ. (2001). *Πόλεμος & Ειρήνη στη στρατηγική του ΚΚΕ 1945-1949*. Αθήνα: Φιλίστωρ.
- Σωτήρης, Π. (2011). *Η Αριστερά στην εποχή των εξεγέρσεων. Ουτοπία: διμηνιαία έκδοση θεωρίας και πολιτισμού* (95), 18-23.
- Τζόκας, Σ. (2019, Ιουνίου 28). *Ιστορικός Αναθεωρητισμός. Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε 10 Ιανουαρίου 2020 από: https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/201574_istorikos-anatheoritismos
- Χαριτόπουλος, Δ. (2003). *Άρης, ο Αρχηγός των Ατάκτων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ξενόγλωσσες

- Abric, J.C. (1993) Central system, peripheral system: their functions and roles in the dynamics of social representation. *Papers on Social Representations* (2), 75–78
- Bobowik, M., Paez, D., Liu, J.H., Espinosa, A., Techio, E., Zubieta, E. & Cabecinhas, R. (2010). Beliefs about History, the Meaning of Historical Events and Culture of War. *Revista de Psicología*. 28 (1), 2010, 111-146

- Chrysoschoou, X. (2003). Studying identity in social psychology. Some thoughts on the definition of identity and its relation to action. Studying identity in social psychology. *Journal of Language and Politics* 2:2 (2003), 225–241. DOI: 10.1075/jlp.2.2.03chr
- Doise, W. (1990). Les représentations sociales. In R. Ghiglione, C. Bonnet et J-F. Richard (Eds), *Traité de psychologie cognitive*, 3. Paris : Dunod, 111-176.
- Doise, W. (1992). L’ancrage dans les études sur les représentations sociales. *Bulletin de Psychologie*, XLV, 405, 189-195.
- Figgou, L. & Pavlopoulos, V. (2019). Research Methods in Social Psychology. In J. D. Wright (Ed. in Chief), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (2nd ed., pp. 544 552). Oxford, UK: Elsevier. DOI: 10.1016/B978 0 08 097086 8.24028 2.
- Finlay, L. (2011). *Phenomenology for therapists: Researching the lived world*. West Sussex, United Kingdom: Wiley-Blackwell.
- Jodelet, D. (1990). Historicité et pensée sociale. *Technologies. Idéologies. Pratiques*. (Numéro spécial) 1-4: 395-405.
- Larkin, M., & Thompson, A. R. (2011). Interpretative phenomenological analysis in mental health and psychotherapy research. In D. Harper & A. R. Thompson (Eds.), *Qualitative research methods in mental health and psychotherapy: A guide for students and practitioners* (pp. 101–116). Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.
- Markova, I. (2008). The epistemological Significance of the Theory of Social Representations. *Journal of the Theory of Social Behaviour* 38:4, 461-487
- Markova, I. (2012). Method and Explanation in History and in Social Representations. *Integrative Physiological and Behavioral Science* 46(4):457-474. doi: 10.1007/s12124-012-9210-2
- Markova, I. (2017). Themata in Science and in Common Sense. *Kairos. Journal of Philosophy & Science* 19, 2017. Center of the Philosophy of Sciences of Lisbon University. DOI 10.1515/kjps-2017-0004
- Miller, R. M., Chan, C. D., & Farmer, L. B. (2018). Interpretative Phenomenological Analysis: A Contemporary Qualitative Approach. *Counselor Education and Supervision*, 57(4), 240–254. doi:10.1002/ceas.12114
- Moscovici, S. 1982. The coming era of representations. In Codol, J.P. & Leyens, J.P. (Eds). *Cognitive approaches to social behavior*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers. DOI: 10.1007/978-94-009-7612-2_4

- Moscovici, S. & Vignaux, G. (1994). Le Concept de Themata. In Guimelli, C. (Ed.) *Structures et Transformations des Représentations Sociales*, p. 25-72. Paris: Delachaux et Niestlé.
- Páez, D., Insúa, P. & Vergara, A. (1992). Relations Sociales, Représentations Sociales et Mémoire. *Bulletin de Psychologie*, tome 45, n. 405, 257-263
- Páez, D. & Basabe, N. (1993). Trauma Político y Memoria Colectiva. Freud, Halbwachs y la Psicología Política Contemporánea. *Psicología Política*, no 6, 1993, 7-34
- Paez, D. & Liu, J.H. (2010). Collective Memory of Conflicts. In D. Bar-Tal (Ed.). *Intergroup Conflicts and their Resolution: A social Psychological perspective*. Psychology Press: Frontiers of Social Psychology Series ISBN-139781841697833
- Roussiau, N. & Renard, E. (2003). Des représentations sociales à l'institutionnalisation de la mémoire sociale. *Connexions*, 80(2), 31-41. DOI: 10.3917/cnx.080.0031
- Simon, B. & Klandermans, B. (2001). Politicized collective identity: A social psychological analysis. *American Psychologist*, 56(4), 319–331. doi:10.1037/0003-066x.56.4.319
- Smith, J. A., Flowers, P. & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method, and research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Smith, J. A. & Osborn, M. (2003). Interpretative phenomenological analysis (chapter 4). Στο J. A. Smith, *Qualitative Psychology: A practical guide to research methods*. London: Sage Publications.
- Staerklé, C. (2011). Back to new roots: Societal psychology and social representations. In J.P. Valentim,(Ed.), *Societal approaches in social psychology* (pp 81-106). Bern: Peter Lang